

Saamebarometri 2016

Selvitys saamenkielisistä palveluista
saamelaisalueella

Sámi giellabaromehter 2016

Čielggadus sámegielat bálvalusain
sámeguovllus

Saamebarometri 2016
Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella

Sámi giellabaromehter 2016
Čielggadus sámegielat bálvalusain sámeguovllus

ISSN 1798-7067 verkkojulkaisu / web-almustuhtin

ISBN 978-952-259-530-0 verkkojulkaisu / web-almustuhtin

Helsinki 2016 – Helsset 2016

KUVAILEHTI

Julkaisija	Oikeusministeriö Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö	Julkaisu-aika	25.11.2016
Tekijä(t)	Annika Pasanen		
Julkaisun nimi	Saamebarometri 2016 Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisu 39/2016		
Julkaisun teema	Selvityksiä ja ohjeita		
Tiivistelmä	<p>Saamebarometri 2016 valaisee Suomen saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista saamelaisten kotiseutualueella. Oikeusministeriö toteutti yhdessä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa keväällä ja kesällä 2016 selvityksen saamenkielisistä palveluista. Tarkoituksena oli tutkia saamen kielilain toteutumista kansalaisten näkökulmasta: miten eri-ikäiset ja saamelaisalueen eri kunnissa asuvat saamenkieliset kokevat omakielisten palveluiden merkityksen ja saatavuuden. Paino oli sosiaali- ja terveyspalveluissa. Selvityksessä haastateltiin puhelimitse kahdeksakymmentä 20–80-vuotiasta henkilöä, jonka äidinkielenä on Väestörekisterin väestötiedoissa merkitty saamen kieli. Vastaajat asuvat saamelaisten kotiseutualueen kunnissa eli Utsjoella, Inarissa, Sodankylässä ja Enontekiöllä. Vastaajista puolet on naisia ja puolet miehiä, ja heidän keski-ikänsä on 59 vuotta. Kahdeksastakymmenestä henkilöstä yhdentoista äidinkielenä on inarinsaame, yhdentoista äidinkielenä koltansaame ja 58 puhuu äidinkielenään pohjoissaamea.</p> <p>Selvityksen mukaan saamenkielisten oikeudet saamenkielisiin palveluihin toteutuvat yleisesti ottaen heikosti. Positiivisin tilanne on pohjoissaamenkielisillä Utsjoen kunnassa, heikoin taas Sodankylän kuntalaisilla sekä inarin- ja koltansaamen puhujilla. Keskeisiä sosiaali- ja terveyspalveluita oli saanut jollain saamen kielellä vain pieni osa vastaajista, ja harvat palvelut ovat yksittäisten työntekijöiden varassa. Sosiaalipalveluihin oltiin keskimäärin tyytyväisempiä kuin terveyspalveluihin. Vastaajat näkivät erityisen ikävänä saamenkielisille vanhuksilla ja lapsille suunnattujen palveluiden puutteet. Toisaalta niihin palveluihin, joita saamen kielellä oli saatavilla, oltiin yleisesti ottaen tyytyväisiä, ja palveluiden saatavuus oli vastaajien mukaan parantunut jonkin verran viime vuosina. Suurin osa vastaajista piti oikeutta saamenkielisiin palveluihin tärkeänä, mutta mm. puutteellisen saamen kielen luku- ja kirjoitustaidon vuoksi kaikki eivät kokeneet luontevaksi saamenkielistä asiointia. Ratkaisuksi saamenkielisten palveluiden puutteisiin ehdotettiin mm. saamen kielten aikuisopetuksen lisäämistä ja saamenkielisten työntekijöiden rekrytoinnin tehostamista. Saamen kielilakia ja saamelaisten kielellisiä oikeuksia tunnetaan selvityksen perusteella puutteellisesti kaikilla tasoilla: kuntien ja valtion työntekijöiden, suomenkielisten kuntalaisten ja myös saamenkielisten parissa.</p> <p>Raportissa esitellään selvityksen keskeiset tulokset ja analysoidaan niitä saamen kielten nykytilanteen kontekstissa. Ensimmäisessä luvussa kuvataan selvityksen taustatekijöitä, kuten saamelaisten kieliloloja ja saamen kielilakia, samoin kuin selvitystyön lähtökohtia ja ratkaisuja. Toisessa luvussa esitellään selvityksen tulokset alkaen vastaajien taustatiedoista kielellisten oikeuksien toteutumiseen eri aloilla ja palveluiden kehittämistarpeisiin. Kolmannessa luvussa on yhteenveto saamen kielilain toteutumisesta selvityksen perusteella. Neljännessä luvussa tarkastellaan selvityksen heijastamia saamelaisten kielitilanteeseen ja kieliasenteisiin liittyviä seikkoja. Viides luku pitää sisällään yhteenveton selvityksen keskeisestä annista ja kokoaan yhteen selvityksen esille nostamia kysymyksiä, jotka koskevat yhtäältä valtion toimia ja toisaalta saamelaisyhteisön sisäisiä käytänteitä. Raportin liitteenä on puhelinhaastattelussa käytetty kyselypohja.</p>		
Asiasanat	Saamelaiset, saamen kielet, kielelliset oikeudet, saamen kielilaki		
Asianumerot	9/014/2015		
	ISSN (verkkójulkaisu) 1798-7067	ISBN (verkkójulkaisu) 978-952-259-530-0	
	Sivumäärä 120	Kieli suomi ja pohjoissaame	URN-tunnus http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0
Julkaisujen myynti/ jakelu	www.oikeusministerio.fi sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi , julkaisumyynti: julkaisumyynti.valtioneuvosto.fi		

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Justitieministeriet Enheten för demokrati, språk och grundläggande rättigheter	Utgivningsdatum	25.11.2016
Författare	Annika Pasanen		
Publikationens namn	Samebarometer 2016 Utredning om tjänster på samiska inom samernas hembygdsområde		
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikation 39/2016		
Publikationens tema	Utredningar och anvisningar		
Referat	<p>Samebarometern 2016 beskriver på vilket sätt samernas språkliga rättigheter förverkligas inom samernas hembygdsområde i Finland. Justitieministeriet och Giellagas-institutet vid Uleåborgs universitet gjorde under våren och sommaren 2016 en utredning om tjänster på samiska. Syftet var att utreda på vilket sätt den samiska språklagen förverkligas ur medborgarnas synvinkel, dvs. vilken betydelse det har för samiskspråkiga människor av olika ålder i kommunerna inom samernas hembygdsområde att få tjänster på sitt eget språk och hurdan tillgång de har till dessa tjänster. Fokusen låg på social- och hälsojämsörnerna. Utredningen baserade sig på totalt 80 telefonintervjuer med personer i åldern 20–80, vars modersmål enligt uppgifterna i befolkningsregistret är samiska. De intervjuade personerna bor i kommunerna inom samernas hembygdsområde, dvs. i Utsjoki, Enare, Sodankylä och Enontekis. Hälften av de intervjuade är kvinnor och hälften är män, och deras medelålder är 59 år. Av dessa 80 personer talar 11 enaresamiska, 11 skoltsamiska och 58 nordsamiska som modersmål.</p> <p>Enligt utredningen förverkligas de samiskspråkigas rätt att få tjänster på sitt eget språk i allmänhet dåligt. Bäst förverkligas denna rätt när det gäller personer som bor i Utsjoki och har nordsamiska som modersmål, och sämst för personer som bor i Sodankylä och har enaresamiska eller skoltsamiska som modersmål. Enbart en liten del av de intervjuade har fått centrala social- och hälsojämsörnerna på något av de samiska språken och de fåtaliga tjänsterna som finns tillgängliga är beroende av enskilda arbetstagares språkkunskaper. De intervjuade är i genomsnitt mer nöjda med socialjämsörnerna än med hälsovärdstjänsterna. Ett särskilt problem enligt de intervjuade är bristerna i tjänsterna för samiskspråkiga äldre och barn. De intervjuade är dock i allmänhet nöjda med de tjänster som finns tillgängliga på samiska, och det anses att utbudet av tjänster har ökat i någon mån under de senaste åren. Största delen av de intervjuade anser att rätten att få tjänster på samiska är viktig, men bl.a. på grund av bristerna i förmågan att läsa och skriva samiska tyckte en del att inte känns naturligt att utträta sina ärenden på samiska. För att avhjälpa bristerna föreslår de intervjuade bl.a. att vuxenutbildningen i de samiska språken bör utökas och att rekryteringen av arbetstagare med kunskaper i samiska bör effektiviseras. Kännedomen om den samiska språklagen och de samiskspråkigas språkliga rättigheter är enligt utredningen bristfällig på alla nivåer: bland kommunala och statliga anställda, bland finskspråkiga invånare och även bland de samiskspråkiga.</p> <p>I rapporten presenteras de viktigaste resultaten av utredningen. Resultaten har också analyserats med hänsyn till nuläget för de samiska språken. I det första kapitlet beskrivs utredningens bakgrundsfaktorer, såsom samernas språkliga förhållanden och samiska språklagen, samt utredningens utgångspunkter och undersökningsmetoderna. I det andra kapitlet presenteras utredningens resultat, dvs. de intervjuades bakgrundsuppgifter, förverkligandet av de språkliga rättigheterna inom olika områden och utvecklingsbehov i fråga om de språkliga tjänsterna. I det tredje kapitlet finns ett sammandrag av på vilket sätt den samiska språklagen enligt utredningen förverkligas. I det fjärde kapitlet behandlas de omständigheter i anslutning till samernas språkliga förhållanden och inställning till språkfrågor som kommit fram i utredningen. I det femte kapitlet ingår ett sammandrag av utredningens viktigaste slutsatser och en sammanställning av frågor som lyfts fram i utredningen och som gäller såväl statsförvaltningens åtgärder som samegemenskapens interna praxis. Som bilaga till rapporten finns frågorna som ställdes i telefonintervjuerna.</p>		
Nyckelord	Samerna, de samiska språken, språkliga rättigheter, samiska språklagen		
Ärendenummer	9/014/2015		
	ISSN (webbpublikation) 1798-7067	ISBN (webbpublikation) 978-952-259-530-0	
	Sidantal 120	Språk	URN http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0
Beställningar/ distribution	www.oikeusministerio.fi , julkaisut.valtioneuvosto.fi , julkaisumyynti.valtioneuvosto.fi		

OVDANBUKTINSIIDU

Almmustuhtti	Vuoigatvuodaministeriija Demokratiija-, giella- ja vuoddovuogitvuodaáššiid ovttat	Almmuhanáigi 25.11.2016
Čalli(t)	Annika Pasanen	
Almmustuhttima namma	Sámi giellabaromehter 2016 Čielggadus sámegeielat bálvalusain sámequovllus	
Almmustuhttinráiddu namma ja nummir	Vuoigatvuodaministeriija almmustuhttin 39/2016	
Almmustuhttima temá	Čielggadusat ja rávvagat	
Čoahkkáigeassu	<p>Giellabaromehter 2016 čalmustahtá Suoma sámegeielagiid gielaláš vuoigatvuodaid ollašuvvama sápmelaččaid ruovttuovllus. Vuoigatvuodaministeriija čadahii ovttas Oulu universitehta Giellagas-instituhtain gidat ja geasset 2016 čielggadeami sámegeielat bálvalusain. Ulbmilin lei dutkat sámi giellalága ollašuvvama álbmotlahtuid perspektiivvas: Mo sierraahkásaš ja sameguovllu sierra gielddain orru sámegeielat olbmot vásihit iežasgeielat bálvalusaid mearkašumi ja fitnašuvvama. Deaddu lei sosiála- ja dearvasvuodabálvalusain. Čielggadeamis sáhkkehalle telefonna bokte gávccilogi 20–80 -jahkásaš olbmo, geaid eatnigiellan lei Álbmotregistara veahkadatdieđuin merkejuvvon sámegeiella. Vástideaddjit ássat sámiid ruovttuovllu gielddain dahjege Ohcejogas, Anáris, Soadegillis ja Eanodagas. Vástideaddjiin bealli lei nissonat ja bealli olbmát, ja sin gaskaahki lei 59 jagi. Gávccilot olbmot ovttanuppelogi eatnigiellan lei anárašgiella, ovttanuppelogi eatnigiellan nuortalašgiella ja 58 hállet eatnigiellaneaset davvisámegeiella.</p> <p>Čielggadusa mielde sámegeielagiid vuoigatvuodat sámegeielat bálvalusaide ollašuvvet ollislaččat gehččojuvvon heittogit. Positiivveamos dilli lei davvisámegeielagiin Ohcejoga gielddas, heajumus fas Soadegilli gielddaššiin ja maid anáraš ja nuortalaš sámegeielagiin. Guovdilis sosiála- ja dearvasvuodabálvalusaid lei fidnen man nu sámegeiellii dušše unna oassi vástideaddjiin, ja dat hárvanašge bálvalusat leat ovttaska bargiid veagas. Sosiálabálvalusaide ledje gaskamearalaččat duhtavaččabut go dearvasvuodabálvalusaide. Vástideaddjit atne earenoamáš ahkidin sámegeielat boarrásiidda ja mánáide dárkkuhuvvon bálvalusaid váilevuodaid. Nuppe dáfus daidda bálvalusaide, mat sámegeiellii ledje fidnemis, ledje oppalaččat gehččojuvvon duhtavaččat, ja bálvalusaid fitnašuvvan lei vástideaddjiid mielde muhtin veardde buorránan dáid manemus jagiin. Eanaš oassi vástideaddjiin anii vuoigatvuoda sámegeielat bálvalusaide dehálažžan, muhto ee. sámegeiella váilevaš lohkan- ja čállinmáhtu dihte buohkat eai vásihan lunddolažžan áššiid dikšuma sámegeiellii. Čoavddusin sámegeielat bálvalusaid váilevuodaide evttohedje ee. sámegeiella rávesolbmuidohpahusa lasiheami ja sámegeielat bargiid rekryterema beavttálmahttima. Sámi giellalága ja sámiid gielaláš vuoigatvuodaid dovdet čielggadusa vuodul váilevaččat visot dásiin: gielddaid ja stáhta bargiid, suomageielat gielddaššiid ja maidái sápmelaččaid gaskavuodas.</p> <p>Raporttas ovdanbuktojit sámegeielat bálvalusaide guoskevaš čielggadusa bohtosat ja dat analyserejuvvojit sámegeielaid dálá dili oktavuodas. Vuosttas logus govvejuvvojit čielggadusa duogášdihkkat nugo sápmelaččaid gielladiliit ja sámi giellaláhka nugo maidái čielggadanbarggu vuolggasajit ja čovdosat. Nuppi logus ovdanbuktojit čielggadusa bohtosat vástideaddjiid duogášdieđuid rájes gitta gielaláš vuoigatvuodaid ollašuvvamii sierra surggiin ja bálvalusaid ovddidandárbbuide. Goalmmát logus lei čoahkkáigeassu sámi giellalága ollašuvvamis čielggadusa vuodul. Njealját logus geahčaduvvojit čielggadusa speadjalasti áššit, mat laktásit sápmelaččaid gielladillái ja gielladoaladumiide. Vidát lohku sisdoallá oktiigeasu čielggadusa guovddášaddamušas ja čohkke oktii čielggadusa oidnosii lokten jearaldagaid, mat gusket ovta dáfus stáhta doaimmaide ja nuppe dáfus sámeservodaga siskkáldas geavadiidda. Raportta čuovvusin lei telefonsáhkkehállamis adnojuvvon jearadanvuoddu.</p>	
Čoavddasánit	Sápmelaččat, sámegeielat, gielaláš vuoigatvuodat, sámi giellaláhka	
Áššenummirat	9/014/2015	
	ISSN (web-almustuhttin) 1798-7067	ISBN (web-almustuhttin) 978-952-259-530-0
	Siidomearri 120	Giella http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0
Áššegirjiid vuovdin/ juohkin	www.oikeusministerio.fi elektrovnnaláš veršuvdna: julkaisut.valtioneuvosto.fi , preanttusvuovdin: julkaisumyynti.valtioneuvosto.fi	

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	10
1 Taustaa	11
1.1 Saamelaiset ja saamen kielet Suomessa.....	11
1.2 Saamen kielilaki ja sitä koskevat selvitykset	13
1.3 Selvitystyön menetelmät	14
1.4 Puhelinhaastattelu: käytäntö ja kokemukset	15
2 Selvityksen tulokset.....	18
2.1 Vastaaajien taustatiedot.....	18
2.2 Kielellisten oikeuksien tiedostaminen.....	23
2.3 Yleiskuva saamenkielisistä palveluista.....	26
2.4 Kielellisten oikeuksien toteutuminen terveyspalveluissa	29
2.5 Kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaalipalveluissa.....	30
2.6 Kielellisten oikeuksien toteutuminen muilla kunnallisilla aloilla.....	31
2.7 Kielellisten oikeuksien toteutuminen valtiollisissa palveluissa ja viranomaisissa.....	33
2.8 Kehittämistarpeet	35
3 Yhteenveto: toimiiko saamen kielilaki?.....	39
4 Analyysi: mitä selvitys kertoo saamelaisten kielioloista ja kieliasenteista?.....	41
4.1 Saamenkielisten palveluiden merkitys.....	41
4.2 Saamenkielisten palveluiden vaatiminen.....	42
4.3 Kielilain tunteminen	44
4.4 Saamen kielen puhuminen lapsille	45
4.5 Äidinkieli ja sen merkitseminen	46
4.6 Saamen kielen elinvoimaisuus eri kunnissa	47
5 Lopuksi.....	49
LÄHTEET	54
SÁMI GIELLABAROMEHTER 2016	57
JOHDANTO / YHTEENVETO – INARINSAAME	109
JOHDANTO / YHTEENVETO – KOLTANSAAME.....	112
LIITE	115

JOHDANTO

Oikeusministeriö toteutti yhdessä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa keväällä ja kesällä 2016 selvityksen saamenkielisistä palveluista saamelaisten kotiseutualueella. Tarkoituksena oli tutkia saamen kielilain toteutumista kansalaisten näkökulmasta. Vastaavanlaisen, joskin huomattavasti laajemman Språkbarometern-selvityksen muodossa on Suomessa tutkittu kielellisten oikeuksien toteutumista kuntien ruotsin- tai suomenkielisten kielivähemmistöjen parissa. Språkbarometern toteutettiin ensimmäisen kerran vuonna 2004 ja sen jälkeen muutaman vuoden välein. Parhaillaan on menossa Språkbarometern 2016 -selvitys. Saamenkielisten kuntalaisten kokemuksia tutkittiin tässä muodossa nyt ensimmäistä kertaa.

Selvityksen tavoitteena oli tuottaa tietoa saamen kielilain toteutumisesta ensinnäkin vaalikausittain annettavaa hallituksen kertomusta kielilain toteutumisesta (kielikertomus) varten ja toisekseen muita tarkoituksia, kuten odotettavissa olevaa saamen kielilain uudistamista varten. Kielikertomus käsittelee kielilainsäädännön soveltamista ja kielellisten oikeuksien toteutumista Suomen eri kieliryhmien parissa. Tähän mennessä saamenkielisten tilannetta on käsitelty kielikertomuksessa erillisessä alaluvussa melko yleisellä tasolla mm. saamelaiskäräjien lausuntojen pohjalta. Käytettävissä on ollut myös tutkimus kielilain toteutumisesta vuosien 2004 ja 2006 välillä (Näkkäljärvi 2007), jossa tilannetta tarkastellaan viranomaisten ja organisaatioiden näkökulmasta. Kielikertomuksessa 2017 saamenkielisten tilannetta on suunniteltu käsiteltäväksi aiempaa monipuolisemmin ja syvemmin eri alaluvuissa rinnan suomen- ja ruotsinkielisten kanssa.

Tässä raportissa esitellään saamenkielisiä palveluita koskevan selvityksen tulokset ja analysoidaan niitä saamen kielten nykytilan kontekstissa. Raportin on kirjoittanut FT tutkija Annika Pasanen, joka suoritti myös selvityksen haastatteluosuuden. Raportin ensimmäisessä luvussa kuvataan selvityksen taustatekijöitä, kuten saamelaisten kielioloja ja saamen kielilakia, samoin kuin selvitystyön lähtökohtia ja ratkaisuja. Toisessa luvussa esitellään selvityksen tulokset alkaen vastaajien taustatiedoista kielellisten oikeuksien toteutumiseen eri aloilla ja palveluiden kehittämistarpeisiin. Kolmannessa luvussa on yhteenveto saamen kielilain toteutumisesta selvityksen perusteella. Neljännessä luvussa tarkastellaan selvityksen heijastamia saamelaisten kielitilanteeseen ja kieliasenteisiin liittyviä seikkoja. Viides luku pitää sisällään yhteenvedon selvityksen keskeisestä annista ja kokoaa yhteen selvityksen esille nostamia kysymyksiä, jotka koskevat yhtäältä valtion toimia ja toisaalta saamelaisyhteisön sisäisiä käytänteitä.

1 Taustaa

1.1 Saamelaiset ja saamen kielet Suomessa

Vuoden 2011 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan Suomessa oli 5483 saamelaiskäräjävaaleissa äänioikeutettua saamelaista. Heistä pohjoissaamea puhui äidinkielenään 1514, inarinsaamea 253 ja koltansaamea 332 henkilöä. Jos mukaan lasketaan myös alle 18-vuotiaat, saamelaisten määrä Suomessa oli tuolloin 9919 henkeä. Heistä saamelaisten kotiseutualueella (saamelaisalueella) asui noin 35 % ja sen ulkopuolella 65 %. Vuoteen 1992 verrattuna saamelaisten kokonaismäärä on kasvanut useilla tuhansilla. Kotiseutualueella asuvien osuus on sen sijaan laskenut merkittävästi: vielä vuonna 1992 kotiseutualueella asui 65 % saamelaisista. Samoin saamen kieltä ensimmäisenä kielenään puhuvien saamelaisten suhteellinen määrä on laskenut nopeassa tahdissa. Vuonna 1962 Suomen saamelaisista puhui saamea ensimmäisenä kielenään noin 75 %. Vuonna 2007 osuus oli enää 26 %. Vuoden 2007 tietojen mukaan pohjoissaamen puhujat muodostivat 19 % saamelaisista, inarinsaamen puhujat noin 3 % ja koltansaamen puhujat noin 4 %. (Saamelaiskäräjät: Saamelaiset Suomessa; Saamelaiskäräjät: Saamen kielet Suomessa ja muualla; Saamelaiskäräjät 2013a.) Vuoden 2015 väestötietojen mukaan saamelaisalueen kunnissa asui 1347 henkilöä, joiden äidinkieleksi on merkitty saamen kieli. Koko maassa saame oli äidinkielenä 1957 henkilöllä.

Kriteerit, joiden perusteella henkilö katsotaan saamelaiseksi, ovat erilaisia eri maissa. Suomessa saamelaisuus määritellään virallisesti saamelaiskäräjälaissa (Laki saamelaiskäräjistä 974/1995). Sen 3 §:ssä todetaan, että saamelaisella tarkoitetaan laissa henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen:

1. että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai
2. että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; taikka
3. että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa.

Monissa virallisissa yhteyksissä viitataan saamelaisuudesta puhuttaessa tähän saamelaiskäräjälain määritelmään. Myös saamen kielilain 3 §:ssä todetaan, että lakitekstissä saamelaisella tarkoitetaan saamelaiskäräjistä annetussa laissa määriteltyä saamelaista. Lain on siis tarkoitus turvata nimenomaan saamelaisten kielelliset oikeudet. Esimerkiksi saamen kielilain 4 § vahvistaa saamelaiselle oikeuden käyttää saamen kieltä asioidessaan viranomaisissa, joita laki koskee, ja lain 7 § vahvistaa saamelaiselle oikeuden ilmoittaa saame äidinkieleksi väestötietojärjestelmään. Saamen kielilaki turvaa kielelliset oikeudet koko Suomessa ja lisäksi tietyt kielelliset oikeudet saamelaisten kotiseutualueella. (Saamen kielilaki 1086/2003.) Kotiseutualue on määritelty saamelaiskäräjälaissa, ja siihen kuuluvat Utsjoen, Enontekiön ja Inarin kunnat sekä Sodankylän kunnan pohjoisosa eli Lapin paliskunnan alue.

Suomessa puhuttavat pohjoissaame, koltansaame ja inarinsaame ovat kolme itsenäiseksi määriteltävää kieltä, joiden välillä vallitsee merkittäviä eroja niin äänneopin ja muoto-opin kuin sanaston ja lauseopin tasolla. Yhteensä saamen kieliä lasketaan olevan Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueella yhdeksän. Suurin kaikista on pohjoissaame, jota puhutaan Venäjää lukuun ottamatta kaikissa näissä maissa. Eri saamen kielten välinen ymmärrettävyys on monitahoinen kokonaisuus. Siihen liittyy niin puhujien maantieteellinen etäisyys – esim. Inarissa asuva pohjoissaamen puhuja ymmärtää inarinsaamea paremmin kuin Kautokeinossa asuva – kuin tottumus toisen kielen kuulemiseen ja asenne sitä kohtaan. Inarinsaamen ja pohjoissaamen, samoin inarinsaamen ja koltansaamen väliset erot ovat pienempiä kuin koltansaamen ja pohjoissaamen. Yleisellä tasolla voi todeta saamen kielten välisten erojen olevan vähintään samaa luokkaa kuin skandinaavisten kielten välillä.

Saamen kielen on voinut ilmoittaa äidinkieleksi Väestörekisterin väestötietoihin vuodesta 1992 alkaen. Kaikki saamenkieliset eivät tunne asiaa tai näe sitä merkityksellisenä, ja monien äidinkielenä väestötiedoissa onkin suomen kieli (ks. Näkkäläjärvi 2007; Saamelaiskäräjät 2013a). Äidinkieleksi voi ilmoittaa Suomessa vain yhden kielen, vaikka kyse olisi syntymästään saakka monikielisestä henkilöstä. Viranomaisen kannalta tämä on tarkoituksenmukaista, koska rekisteröidyn äidinkielen perusteella arvioidaan esim. tarvetta järjestää palveluita eri kielillä. Monikielisen yhteisön ja monikielisten yksilöiden kannalta vaatimus yhden äidinkielen valitsemisesta on kuitenkin ongelmallinen. Tämän selvityksen vastaajista noin neljännes ilmoitti puhelinhaastattelussa pitävänsä äidinkielenään saamea ja suomea, kun kysymys esitettiin aina nimenomaan muodossa ”Mitä kieltä tai mitä kieliä pidät omana äidinkielenäsi?”.

Vuonna 2013 tuli mahdolliseksi merkitä äidinkieleksi jokin tietty saamen kieli: etelä-, inarin-, kildinin-, koltan-, luulajan- tai pohjoissaame (STT Info 20.8.2013). Nämä kuusi saamen kieltä on ilmeisimmin otettu mukaan kaikkiaan yhdeksästä saamelaiskielestä, koska niillä on olemassa vahvistettu kirjakieli. Eri saamen kielet eivät kuitenkaan lainkaan näy selvitystä varten tilatusta väestötietoluettelossa. Toisin sanoen kaikkien saamelaisalueella asuvien 18–80-vuotiaiden äidinkielekseen saamen merkinneiden väestötiedoissa lukee äidinkielen kohdalla ”saame, lappi”. Tämän raportin viimeistelyvaiheessa Annika Pasanen tiedusteli asiaa Tilastokeskuksesta. Sieltä toimitetun taulukon mukaan eri saamen kieliä on vuoden 2015 tietojen mukaan merkitty äidinkieleksi hyvin vähäisessä määrin. Pohjoissaame on merkitty 18, inarinsaame 16 ja koltansaame 14 henkilölle. Vajaa puolet kaikista näistä tapauksista koski alle 18-vuotiaita. (Tilastokeskus: tiedonanto sähköpostitse 27.7.2016)

Se, ketä saamelaisten kielelliset oikeudet koskevat, on määritelty eri laeissa eri tavoin. Kuten edellä jo tulee ilmi, saamen kielilaisissa kielelliset oikeudet koskevat kaikkia saamelaiskäräjälain tarkoittamia saamelaisia. Kielilain vahvistamat kielelliset oikeudet eivät siis ole kiinni siitä, että saamelaisen tulisi olla saamenkielinen tai puhua saamea äidinkielenään. Näkkäläjärvi toteaa (2007: 14), että merkitty äidinkieli ei määrittele oikeutta saamenkieliseen palveluun, ja se toimiikin lähinnä tilastointitarkoituksissa. Varhaiskasvatuslaissa oikeus saamenkieliseen päivähoidon kuitenkin liittyy äidinkieleen: ”Kunnan on lisäksi huolehdittava siitä, että lasten päivähoidon voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen-, ruotsin- tai saamenkielellä.” (Varhaiskasvatuslaki 36/1973). Saamelaiskäräjien mukaan (Saamelaiskäräjät 2013b) tässä tarkoitetaan nimenomaan lapsen juridista äidinkieltä, ja sosiaali- ja terveysministeriön saamelaiskäräjille vuonna 2011 antaman lausunnon

mukaan juridiseksi äidinkieleksi katsotaan väestötietoihin ilmoitettu äidinkieli. Perusopetuslain mukaan oikeus saamenkieliseen perusopetukseen puolestaan liittyy oppilaan kielitaitoon: ”Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä” (Perusopetuslaki 628/1998).

Suomen saamen kielten tilannetta ei tunneta monilta osin riittävästi. Esimerkiksi sellaisesta perusseikasta kuin saamen kielten puhujamääristä on erilaisia arvioita, muttei kattavia tutkimuksia. Paitsi edellä esille tulleet äidinkielen merkitsemisen ongelmat, niin arviointia vaikeuttavat myös kirjavat tulkinnat siitä, mikä on äidinkieli ja kenet lasketaan kielenpuhujaksi. Monikielisissä yhteisöissä raja kielenpuhujan ja kielitaidottoman välillä ei aina ole yksiselitteinen. Saamelaisten assimiloitumisen ja saamen kielten uhanalaistumisen seurauksena yhteisöissä on esimerkiksi ihmisiä, jotka ymmärtävät saamen kieltä täydellisesti, mutta eivät ole koskaan puhuneet sitä itse. Saamen kielten revitalisaation eli elvytyksen voimistuttua kieliyhteisöissä puolestaan on kasvava joukko saamea toisena kielenään tai vieraana kielenä puhuvia. Osa heistä käyttää saamea aktiivisesti ja myös siirtää sitä lapsilleen, mutta he eivät välttämättä näy missään tilastoissa. (Määrittelyn ja arvioinnin problematiikasta ks. esim. Pasanen 2015: 40–42, 73–76 ja 163–170.)

1.2 Saamen kielilaki ja sitä koskevat selvitykset

Saamelaisten kielelliset oikeudet vahvistettiin Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1992 voimaantulleella lailla saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/1991). Uusi, kattavampi ja velvoittavampi saamen kielilaki astui voimaan vuoden 2004 alussa. Se antaa saamelaiselle oikeuden asioida valtion ja kunnan viranomaisten kanssa saamen kielellä. Se velvoittaa viranomaisia huolehtimaan riittävästä määrästä saamenkielisiä työntekijöitä, tai heidän puuttuessaan huolehtimaan tulkkauksesta ja kääntämisestä saamen ja suomen kielen välillä.

Kuten edellisessä alaluvussa jo tuli ilmi, saamelaisten kielellisistä oikeuksista säädetään saamen kielilain lisäksi monissa muissa laeissa. Keskeinen on perusopetuslain 10 §, jonka mukaan saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamenkielisten lasten opetuksesta pääosa tulee antaa saamen kielellä (Perusopetuslaki 628/1998), samoin kuin varhaiskasvatuslaki, jonka 11 § velvoittaa kuntia järjestämään lasten päivähoitoa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä (Varhaiskasvatuslaki 580/2015). Yleisradiolain 7 § puolestaan velvoittaa Yleisradio Oy:tä tarjoamaan palveluita saamen kielellä (Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993). Suomen perustuslain 17 §:ssä on vuodesta 1995 alkaen maininta siitä, että saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus kehittää ja ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan (Suomen perustuslaki 731/1999).

Saamen kielilain 3 §:ssä todetaan lain koskevan ”inarinsaamen, koltansaamen tai pohjoissaamen kieltä käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen”. (Saamen kielilaki 1086/2003.) Kielilain näkökulmasta on oleellista tiedostaa, että palvelun saaminen muulla saamen kielellä kuin omalla ei täytä saamenkielisen kielellisiä oikeuksia. Käytännössä kysymys koskee nimenomaan Inarin kuntaa, jossa puhutaan kaikkia kolmea saamea. Kuten tämäkin selvitys vahvistaa, suurimmalla ja laajimmin puhutulla pohjoissaamen kielellä on järjestetty eniten palveluita. Näistä ei ole juurikaan hyötyä inarinsaamen eikä koltansaamen puhujille. Jotkut inarinsaamen

puhujat ja pieni osa koltansaamen puhujista osaavat pohjoissaamea toisena tai vieraana kielenä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että pohjoissaame olisi heille omaksi koettu kieli, jolla olisi luontevaa asioida. Viime vuosina mm. mediatarjonnassa on yleistynyt ns. monisaamenkielinen kommunikointimalli (ks. Pasanen 2015: 379–381), joka tarkoittaa eri saamen kielten käyttöä samoissa tilanteissa rinta rinnan, niin että eri kielten puhujat kommunikoivat keskenään kukin omalla saamen kielellään. Tällainen käytäntö vaatii saamen puhujilta tietoista toleranssia ja kykyä päästä kommunikaatiossa eteenpäin mahdollisista ymmärtämisvaikeuksista huolimatta. Saamenkielisessä asiointissa, etenkin keskeisillä sote-palveluiden alalla, monisaamenkielistä käytäntöä ei ainakaan vielä voi ajatella sovellettavaksi. Se voi joissain tapauksissa toimia, mutta sen ei voi katsoa korvaavan oikeutta asiointiin omalla saamen kielellä.

Saamen kielilain toteutumista tutkittiin ensimmäisen kerran vuoden 2000 lopussa. Kyseessä oli saamen kielilain uudistamistyöryhmän selvitys, jonka kohderyhmänä olivat ensimmäisen kielilain piiriin kuuluneet kuntien ja valtion viranomaiset (Näkkäläjärvä 2007: 12–13). Uuden kielilain toteutumista tarkasteltiin vuodet 2004–2006 kattavassa tutkimuksessa, jonka toteutti saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto ja tutkija Klemetti Näkkäläjärvä (Näkkäläjärvä 2007). Tämän tutkimuksen kohderyhmänä olivat saamen kielilain piiriin kuuluvat valtion ja kuntien viranomaiset ja laitokset työntekijöineen sekä saamelaisorganisaatiot ja -yhdistykset. Tutkimus tuo ilmi vakavia puutteita kielilain toteutumisessa. Saamenkielisiä työntekijöitä oli sekä kunnallisella että valtiollisella sektorilla aivan liian vähän, tulkkauspalveluita oli monin paikoin tarjolla liian pitkällä viipeellä, ja kielilain tuntemus ja siitä tiedottaminen olivat yleisesti ottaen heikolla tolalla. Erityisen heikosti kielioikeudet toteutuivat inarin- ja koltansaamen puhujien parissa.

1.3 Selvitystyön menetelmät

Selvitys saamenkielisistä palveluista toteutettiin oikeusministeriön ja Oulun yliopiston saamen kielen ja saamelaiskulttuurin yksikön, Giellagas-instituutin yhteishankkeena. Se alkoi 1.4.2016. Selvityshenkilönä / projektitutkijana toimi FT, kielentutkija Annika Pasanen Inarista. Tutkimuksen vastuullinen johtaja oli Giellagas-instituutin johtaja Veli-Pekka Lehtola ja 1.7. alkaen Anni-Siiri Länsman. Selvitystä seurasi ohjausryhmä, jossa olivat mukana ylitarkastaja Vava Lunabba (oikeusministeriö), kulttuuriasiainneuvos Katri Santtila (opetus- ja kulttuuriministeriö), tutkija Marina Lindell (Åbo Akademi), professori Veli-Pekka Lehtola ja yliopistonlehtori Anni-Siiri Länsman (Giellagas-instituutti) sekä kieliturvasihteerit Siiri Jomppanen (Saamelaiskäräjät).

Selvitys saamenkielisistä palveluista toteutettiin puhelinhaastatteluna saamelaisalueen saamenkielisten kuntalaisten parissa. Kohderyhmänä olivat Utsjoen, Inarin, Enontekiön ja Sodankylän kunnissa asuvat 18–80-vuotiaat, jotka ovat ilmoittaneet äidinkielekseen Väestörekisterin väestötietoihin saamen kielen tai jonkin saamen kielistä. Otannaksi muodostui 80 henkeä, joka tarkoittaa noin kuutta prosenttia saamelaisalueen kaikista saamenkielisistä ja noin kymmentä prosenttia 18–80-vuotiaista. Inarin kuntalaisia on mukana enemmän kuin muita, sillä Inarissa puhutaan kaikkia kolmea Suomessa käytettyä saamen kieltä, kun taas muissa kunnissa puhutaan vain pohjoissaamea. Selvityksessä haluttiin saada tietoa kunkin kielen tilanteeseen liittyvistä erityispiirteistä.

Språkbarometern-tutkimuksesta vastaava Åbo Akademi avusti selvityksessä menetelmien osalta. Väestörekisteristä tilattiin sinne tiedot kaikista saamelaisalueen 18–80-vuotiaista saamenkielisistä, ja VTT tutkija Marina Lindell toimitti luettelon edelleen Pasaselle. Poiminta tapahtui pääasiassa satunnaisotannalla. Inarin- ja koltansaamenkielisiä henkilöitä täytyi kuitenkin satunnaisotannan lisäksi valikoida Inarin kunnan saamenkielisten joukosta sukunimen, asuinpaikan ja tutkijan omien tietojen perusteella. Muilla tavoin ei voitu turvata inarin- ja koltansaamenkielisten edustavaa osuutta kokonaisotannasta. Otannan muodostumista ja puhelinhaastattelutyötä kuvataan tarkemmin raportin seuraavassa alaluvussa.

Selvityksen aineistonkeruun menetelmäksi valittiin puhelinhaastattelu, jotta saataisiin riittävä määrä luotettavaa aineistoa. Saamelaisten parissa tehdään paljon tutkimusta, ja ehkä tähän liittyvän kyllästymisen vuoksi lomakekyselyiden vastausprosentti jää usein huomattavan alhaiseksi. Väestötietoihin pohjautuva satunnaisotanta takasi sen, että tietoja saatiin kattavasti eri-ikäisiltä, eri sukupuolta olevilta saamenkielisiltä. Kohderyhmän rajaaminen iällisesti 18–80-vuotiaisiin valikoitui sillä perusteella, että sitä käytettiin myös Språkbarometern-tutkimuksessa, ja tiedot väestörekisteristä tilattiin samalla kertaa samoin ehdoin. Alueellisesti selvitys rajautui saamelaisten kotiseutualueelle, koska saamen kielilaki koskee ensisijaisesti sitä. Saamelaisalueen kuntien välillä pyrittiin samaan suhteelliseen jakaumaan kuin saamenkielisten lukumäärällinen jakautuminen eri kuntien kesken. Kuten edellä tulee ilmi, Inarin kuntalaisten osuus muodostui muita suuremmaksi, koska heidän joukostaan poimittiin kaikkien kolmen saamen kielen puhujia.

Selvityksen kysymysten oli määrä ensinnäkin ilmentää mahdollisimman hyvin saamelaisalueen saamenkielisten palveluiden tilannetta. Toisekseen niiden tuli olla joiltakin osin vertailukelpoisia Språkbarometern-tutkimuksen kysymysten kanssa, jotta kielikertomuksessa voidaan vertailla maan eri kieliryhmien kielioikeuksien toteutumista. Vuoden 2017 kielikertomuksen painopisteenä ovat sosiaali- ja terveyspalvelut, joten ne painottuivat myös selvityksessä saamenkielisistä palveluista. Puhelinhaastattelu tarkoitti aineistonkeruumuotona erinäisiä reunaehtoja kysymysten asetelulle: avokysymyksiä ei voinut olla runsaasti eikä vastaajien kerrontaa saatu tallennettua sanatarkasti. Nämä rajoitukset olisi voitu kiertää puhelujen nauhoittamisella, mutta tämä taas olisi voinut haitata joitakin vastaajia, rajoittaa vastauksia tai aiheuttaa haastattelusta kieltäytymistä.

Haastattelukysymykset ovat raportin liitteenä. Haastattelun alussa kysyttiin vastaajan kielitilanteeseen, kielenvalintaan ja koulutukseen liittyviä taustatietoja (ks. osio A). Seuraavat kysymykset koskivat vastaajan tietoisuutta omista kielellisistä oikeuksistaan (osio B). Sitten selvitettiin vastaajan kokemuksia saamenkielisten palveluiden saatavuudesta eri yhteyksissä (osio C), erityisesti terveys- ja sosiaalipalveluiden puolella. Lopuksi (osio D) vastaajaa pyydettiin arvioimaan saamenkielisten palveluiden saatavuutta yleisesti ottaen ja niiden kehittämistarpeita.

1.4 Puhelinhaastattelu: käytäntö ja kokemukset

Tässä alaluvussa kuvataan, miten haastattelutyö käytännössä tapahtui. Tutkija Annika Pasanen arpoi www.random.org -sivuston ohjelmalla sopivan suuruisen satunnaisotannan kunkin kunnan saamenkielisistä. Kuntakohtainen määrä seurasi, kuten edellä on selvitetty, saamenkielisten prosentuaalista jakaumaa eri kuntien

kesken. Tällä tavoin valikoituneiden henkilöiden puhelinnumeroita haettiin hakupalvelusta; tämän hakutyön suoritti oikeusministeriön korkeakouluharjoittelija.

Aluksi tutkija haastatteli noin kuuttakymmentä henkilöä satunnaisotantaan perustuen. Tässä vaiheessa kävi ilmi, että otantaan oli sattunut vasta neljä inarinsaamenkielistä ja yksi koltansaamenkielinen henkilö. Otantaa täydennettiin tällöin nimenomaan näiden kielten puhujilla. Tämä tapahtui tutkijan omien tietojen perusteella: hän valikoi väestötietoluettelosta Inarin kuntalaisten joukosta inarinsaamen ja koltansaamen puhujiksi tietämiään tai uskomiaan henkilöitä. Näistä hän soitti henkilöille, joiden puhelinnumerot löytyivät numerohaussa, ja parissa tapauksessa myös sellaisille, joiden numeroa ei löytynyt haussa, mutta joiden numerot hän tiesi omien kontaktiensa kautta. Inarinsaamen puhujista kaikki olivat tutkijalle tuttuja henkilöitä, koska hän tuntee kieliyhteisön melko hyvin. Hän pyrki valikoimaan mukaan mahdollisimman eri-ikäisiä puhujia. Koltansaamen puhujista osa oli tutkijalle tuttuja, mutta osan hän valikoi luettelosta asuinpaikan ja sukunimen perusteella, niin ikään mahdollisimman laajaa ikäjakaumaa tavoitellen. Inarin- ja koltansaamen puhujia kertyi vastaajajoukkoon yhteensä 22 henkilöä, 11 kummastakin ryhmästä.

Tutkija soitti henkilöille, joiden numerot olivat löytyneet. Jos henkilö ei vastannut, hänelle soitettiin uudestaan, mutta yhteensä korkeintaan kolme kertaa. Monien numeroita ei löytynyt numerohaussa, ja monet eivät lainkaan vastanneet puhelimeen tai puhelin oli jatkuvasti kiinni. Tutkija tavoitteli yhteensä 119 henkilöä. Näistä reilua kahtakymmentä ei saatu lainkaan kiinni. Niistä, jotka vastasivat puheluun, neljätoista ilmoitti suoraan, ettei halua osallistua haastatteluun, tai sitten ei voinut puhua juuri sillä hetkellä eikä halunnut sopia toista soittoaikaa. Muutama vastaajista ei enää vastannut puhelimeen, kun hänelle soitettiin uudestaan sovittuna aikana. Useimmat kieltäytyneistä eivät maininneet erityistä syytä. Jotkut sanoivat, etteivät jaksaa osallistua, ja yksi sanoi syyksi sen, että osaa saamea niin vähän, ettei ole oikea henkilö vastaamaan.

Kahdeksastakymmenestä haastattelusta 42 käytiin pohjoissaameksi, 28 suomeksi, kahdeksan inarinsaameksi ja kaksi kahdella kielellä (suomi ja inarinsaame / pohjoissaame). Kielen valinta ei ollut haastatteluissa kynnyskysymys, koska tavoitteena oli ensisijaisesti kerätä tietoa. Tutkija kuitenkin näki tärkeäksi käyttää niin paljon saamen kieliä kuin mahdollista. Kyseeseen tulivat pohjoissaame ja inarinsaame, sillä koltansaamea tutkija ei hallitse. Tutkija aloitti keskustelun suoraan saamen kielellä sellaisten ihmisten kanssa a) jotka hän tuntee ja joiden varmuudella tietää puhuvan saamea b) joiden saamenkielisyydestä hän oli vastaajan iän ja asuinpaikan perusteella melko varma, vaikka ei tunne vastaajaa. Viimeksi mainittu tarkoitti käytännössä iäkkäämpää väestöä Utsjoella ja Enontekiöllä. Muiden kanssa hän yleensä aloitti keskustelun suomeksi ja kysyi sitten jossain vaiheessa, puhuuko vastaaja saamea ja kummalla kielellä hän haluaa käydä haastattelun. Jos vastaaja tällöin sanoi puhuvansa saamea, kieleksi vaihtui yleensä saame, mutta eräät vastaajat sanoivat käyttävänsä tällaisessa yhteydessä mieluummin suomea. Jotkut taas sanoivat, etteivät osaa riittävästi saamea, tai vaihtoivat pian takaisin suomen kieleen. Joidenkin vastaajien kanssa tutkija puhui alusta loppuun suomen kieltä, koska se vaikutti luontevimmalta. Jos kyseessä olisi tieteellinen tutkimus, haastattelukielen valinnassa olisi pitänyt olla systemaattisempi, mutta tässä selvitystyössä kielenvalinnan tuli olla mahdollisimman vaivaton, tiedonkeruuta edistävä tekijä. Monet haastatellut reagoivat hyvin myönteisesti siihen, että heille soitettiin saamen kielellä. He olivat kiinnostuneita tutkijan taustasta ja jotkut jopa ilmaisivat, etteivät olisi viitsineet ruveta selvittämään ajatuksiaan suomen kielellä.

Kielenvalinta saamenkielisen saamelaisen ja saamea osaavan suomalaisen tutkijan välillä saattaa olla myös arvolutautunut tilanne, jossa vaikuttavat enemmistö-vähemmistö-asetelma, akateemisen ja "tavallisen" ihmisen taustat ja kommunikointitavat, kielitaidon taso, murre-erot ja monenlaiset asenteet.

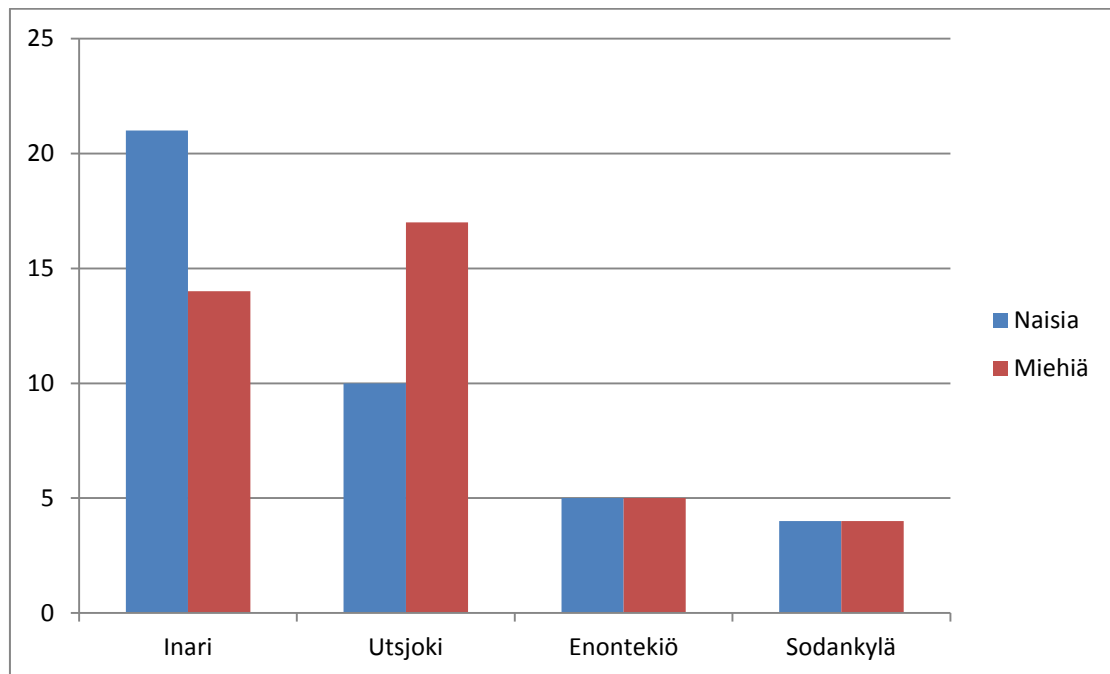
Puhelinhaastattelujen vastaukset kirjattiin haastattelun aikana Webropol-ohjelmaan, joka on kyselytutkimuksen tarpeisiin kehitetty työkalu. Jokaisen vastaajan osalta täytettiin sama kysymyssivu, jonka vastaukset päivittyivät reaaliajassa yhteenvetoraporttiin. Tällä tavoin oli helppo seurata mm. vastaajamäärän kertymistä kunnittain ja sukupuolittain. Webropol-työkalu esittää valintakysymysten tulokset graafisesti ja antaa mahdollisuuden analysoida tuloksia eri vastaajaryhmiä vertaillen ja tiettyjen kysymysten ehdoilla. Se osoittautui varsin toimivaksi puhelinhaastatteluihin perustuvassa aineistonkeruussa.

Kysymyspohjassa ei näy vastaajan nimeä, mutta kylläkin syntymävuosi ja kotikunta. Lisäksi tutkija piti vastaajista kirjaa erillisellä tekstitiedostolla ja excel-taulukolla, jotta pysyisi ajan tasalla siitä, kenelle on jo soittanut, ketä ei ole tavoittanut ja kelle yrittäisi vielä soittaa. Lisäksi kirjanpitoon merkittiin kieli, jolla haastattelu tehtiin. Tällä ylimääräisellä kirjanpidolla näkyvät vastaajien nimet jäävät vain tutkijan tietoon. Tässä raportissa selvityksen tulokset analysoidaan anonyymeina. Tutkija Annika Pasanen tulee tämän raportin lisäksi käsittelemään selvitystä ja sen tuloksia tieteellisessä artikkelissa. Tässä ja kaikissa muissakin mahdollisissa yhteyksissä selvitykseen osallistuneiden haastateltujen henkilötietosuoja turvataan.

2 Selvityksen tulokset

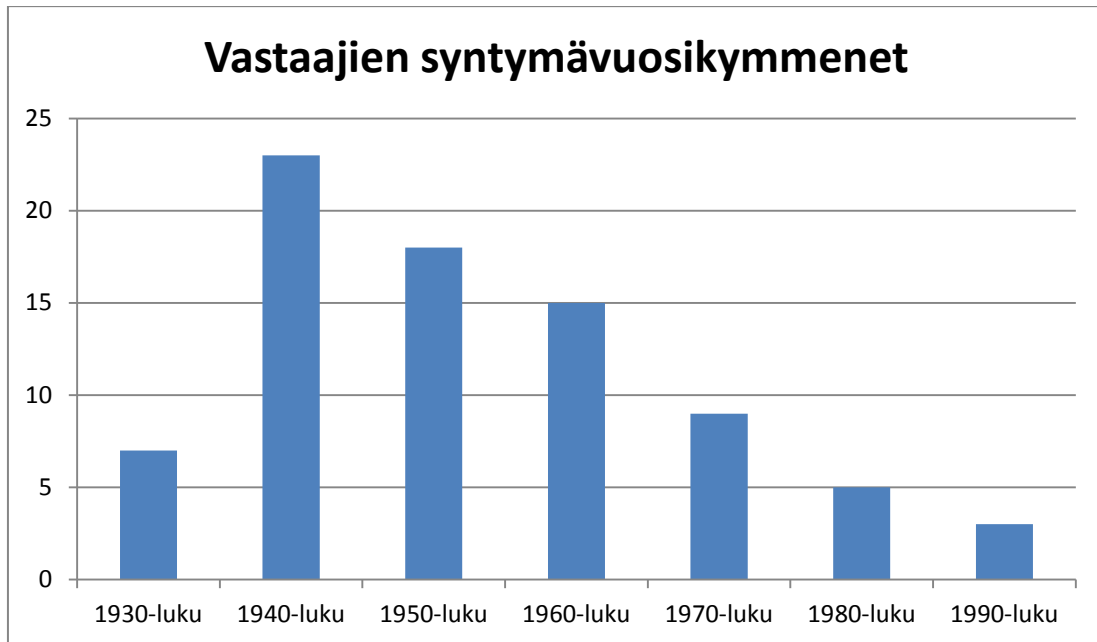
2.1 Vastaajien taustatiedot

Selvitystä varten haastateltiin kahdeksaakymmentä 20–80-vuotiasta henkilöä, jonka äidinkieleksi on merkitty väestötiedoissa saamen kieli ja joka asuu jossakin saamelaiden kotiseutualueen kunnista. Haastatelluista 40 oli naisia ja 40 miehiä. Kotikunnan suhteen haastatellut jakoutuivat niin, että Inarista haastateltiin 35 henkilöä, Utsjoelta 27 henkilöä, Enontekiöltä 10 henkilöä ja Sodankylästä kahdeksaa henkilöä. **Kuviossa 1 näkyy vastaajien jakautuminen kotikunnan ja sukupuolen mukaan.** Naisten suuri osuus Inarin vastaajista ja miesten suuri osuus Utsjoen vastaajista ovat sattumaa. Tutkijan itse valikoimien Inarin vastaajien joukossa naisia ja miehiä on suunnilleen yhtä paljon, joten se ei selitä eroa.

Kuvio 1: Vastaajien jakautuminen kotikunnan ja sukupuolen mukaan

Haastateltaviksi tavoiteltiin iältään 18–80-vuotiaita. Vanhimmat vastaajat olivat syntyneet vuonna 1935 ja nuorin 1995, eli käytännössä ikäjakauma oli 20 ja 80 vuoden välillä. Eniten oli 1940-luvulla syntyneitä ja seuraavaksi eniten 1950- ja 1960-luvulla syntyneitä. Vastaajien keski-ikä oli 59 vuotta. **Kuvio 2 havainnollistaa vastaajien jakautumista syntymävuosikymmenen mukaan.** Sitä, miksi vastaajien ikäjakauma muodostui juuri tällaiseksi, voivat selittää monet tekijät. Vanhempaa väestöä oli helpompi tavoittaa puhelimitse, koska heistä keskimäärin suurempi osa ei ole päivisin töissä ja / tai iltaisin kiireinen esimerkiksi perhe-elämän vuoksi. Takana voi olla myös tilastollisia syitä: minkä ikäisten parissa on eniten saamenkielisiä, tai minkä ikäisten joukossa saamen kieli on useammin merkitty äidinkieleksi väestötietoihin. Väestörekisterikeskuksen toimittamassa väestötietoluettelossa, josta vastaajat valikoituivat, kaikkien saamelaisalueella asuvien 18–80-vuotiaiden saamen kielen äidinkielekseen merkinneiden keski-ikä on 53 vuotta. Selvityksen vastaajajoukko oli siis keskimäärin hieman iäkkäämpää kuin selvityksen kohderyhmä.

Kuvio 2: Vastaajien jakautuminen syntymävuosikymmenen mukaan

Haastattelun yhtenä taustatietona kysyttiin vastaajilta, mitä kieltä tai mitä kieliä he pitävät äidinkielenään. Kysymys esitettiin aina tässä muodossa, jotta vastaaja voisi luontevasti mainita yhden tai useamman kielen. Vastaajista 57 kertoi pitävänsä äidinkielenään pohjoissaamea. Heistä 13 piti lisäksi äidinkielenään suomea. 11 vastaajaa piti äidinkielenään inarinsaamea, ja heistä 6 piti äidinkielenään myös suomea. Sama tulos oli koltansaamella: äidinkielenä yhdellätoista, kuudella lisäksi suomi. Kaikista vastaajista yksi mainitsi äidinkielekseen vain suomen kielen. Muita kieliä saamen kielten ja suomen lisäksi ei mainittu. **Kuviossa 3 ilmenee se, mitä kieltä tai mitä kieliä vastaajat pitivät äidinkielenään.**

Kuvio 3: Vastaajien äidinkielet

Vastaajilta kysyttiin, missä elämänvaiheessa he ovat omaksuneet saamen kielen. Vaihtoehtoina oli lapsuudenperhe, päivähoito, koulu, aikuisopiskelu tai se, ettei saamea ole opittu aktiivisesti missään vaiheessa. Lähes kaikki, 77 henkilöä, kertoivat oppineensa saamea kotikielenä lapsuudenperheessään. Joissakin tapauksissa saamen oppiminen oli ollut vähäistä ja pääkielenä oli ollut suomi, mutta vastaaja kuitenkin näki omaksuneensa saamea kotonaan jossain määrin. Muutamat mainitsivat kodin lisäksi myös muita oppimisympäristöjä. Koulun mainitsi kuusi vastaajaa, jotka edustivat Utsjokea lukuunottamatta kaikkia kuntia ja olivat syntyneet 1960–80-luvuilla. Samoin aikuisopiskelun mainitsi kuusi vastaajaa, jotka olivat syntyneet 1950–80-luvuilla ja tulivat eri kunnista Utsjokea lukuunottamatta. Yksi 1990-luvulla syntynyt vastaaja kertoi oppineensa saamen kieltä päivähoidossa; hän mainitsi myös muita elämänvaiheita. Kuntakohtaisista eroista merkittävin on se, että kaikki Utsjoen vastaajat ovat oppineet saamen kieltä lapsuudenperheessään eivätkä maininneet lainkaan muita oppimisympäristöjä. Varmasti moni utsjokelainen on lukenut koulussa saamea, mutta kysymyksessä tarkoitettiin kielen omaksumista, ei opiskelua.

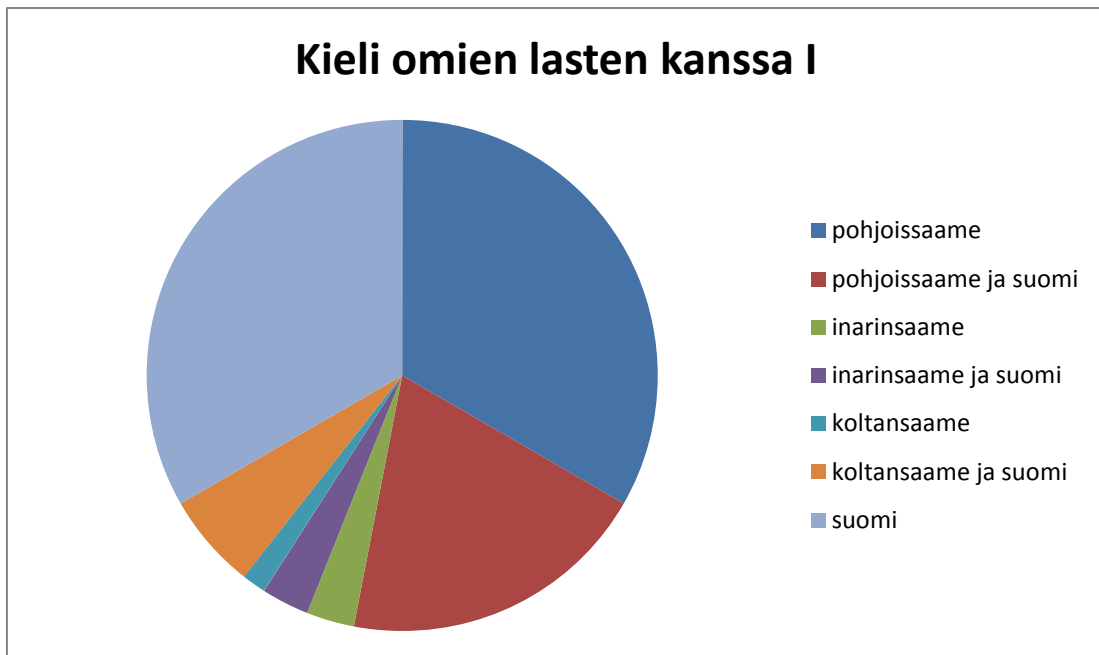
Vastaajista 70 vastasi myöntävästi kysymykseen “Onko saamen kieli sinulle nykyään päivittäin käytetty kieli”. Kymmenelle vastaajalle saame ei ole päivittäinen kieli. Myöntäviin vastauksiin laskettiin myös jokunen sen tyyppinen tapaus, jossa vastaaja esim. valitteli, ettei aina tule joka päivä puhuneeksi mitään kieltä kellekään, mutta puhuu kyllä saamea kaikille saamenkielisille, joita tapaa. Niistä kymmenestä, jotka eivät nykyään käytä saamea päivittäin, viisi on Inarin kunnasta, neljä Sodankylästä ja yksi Enontekiöltä. Merkillepantavaa on, että Utsjoen vastaajista kaikki käyttävät saamen kieltä aktiivisesti, kun taas Sodankylän kahdeksasta vastaajasta vain puolet käyttää saamea aktiivisesti. Otannan epäsuhdan vuoksi tulokset eivät ole keskenään vertailukelpoisia, mutta toisaalta ne ovat melko odotuksenmukaisia sen tiedon valossa, mitä eri alueiden kielitilanteesta on saatavilla (aiheesta tarkemmin luvussa 4). Kymmenestä henkilöstä, jotka eivät käytä saamea päivittäin, neljä ilmoitti äidinkielekseen pohjoissaamen, neljä inarinsaamen ja yksi koltansaamen; monet heistä lisäksi suomen kielen. Yksi ilmoitti äidinkielekseen vain suomen.

Kielenvalinta omien lasten kanssa on saamen kielten elinvoimaisuuden ja tulevaisuuden kannalta keskeinen kysymys. Kaikista vastaajista 66:lla oli lapsia. 35 vastaajaa ilmoitti puhuvansa lastensa kanssa pohjoissaamea; heistä 13 käyttää myös suomea. Neljä ilmoitti käyttävänsä lasten kanssa inarinsaamea, joista kaksi myös suomea. Koltansaamea käyttää lastensa kanssa viisi, joista neljä myös suomea. Sellaisia vastaajia, jotka ilmoittivat käyttävänsä lastensa kanssa yksinomaan suomen kieltä, oli 22 henkilöä. **Eri saamen kielten ja suomen kielen käyttöä lasten kanssa kuvaa kuvio 4.** Yhteensä 41 henkilöä ilmoitti käyttävänsä lastensa kanssa suomen kieltä, kun mukaan lasketaan sekä yksinomaan suomea että saamen lisäksi suomea käyttävät. Kaikista 66 henkilöstä 25 ilmoitti puhuvansa lapsilleen pelkkää saamea, 19 saamea ja suomea ja 22 pelkkää suomea. **Tätä kokonaistilannetta havainnollistaa kuvio 5.**

Kielenvalintaa lasten kanssa on kiinnostavaa tarkastella myös ikäryhmittäin. Koska eri vuosikymmenillä syntyneiden haastateltujen osuus selvityksessä on hyvin erilainen, tuloksista ei voi tehdä selkeitä johtopäätöksiä. 1950-luvulla voimistunut saamen kielten assimilaatio suomen kieleen ja toisaalta 1980-luvulla voimistunut revitalisaatio heijastuvat kuitenkin tuloksissa. **Kielenvalintaa lasten kanssa syntymävuosikymmenen mukaan kuvaa kuvio 6.** Havainnollisuuden vuoksi kuviossa ilmenevät vain eri kielenvalintavaihtoehtojen suhteelliset osuudet, riippumatta siitä montako tapausta kutakin vuosikymmentä kohti on. Lukumäärät

näkyvät syntymävuosikymmenen alla. Saamen kielen puhumista lapsille käsitellään myös luvussa 4.

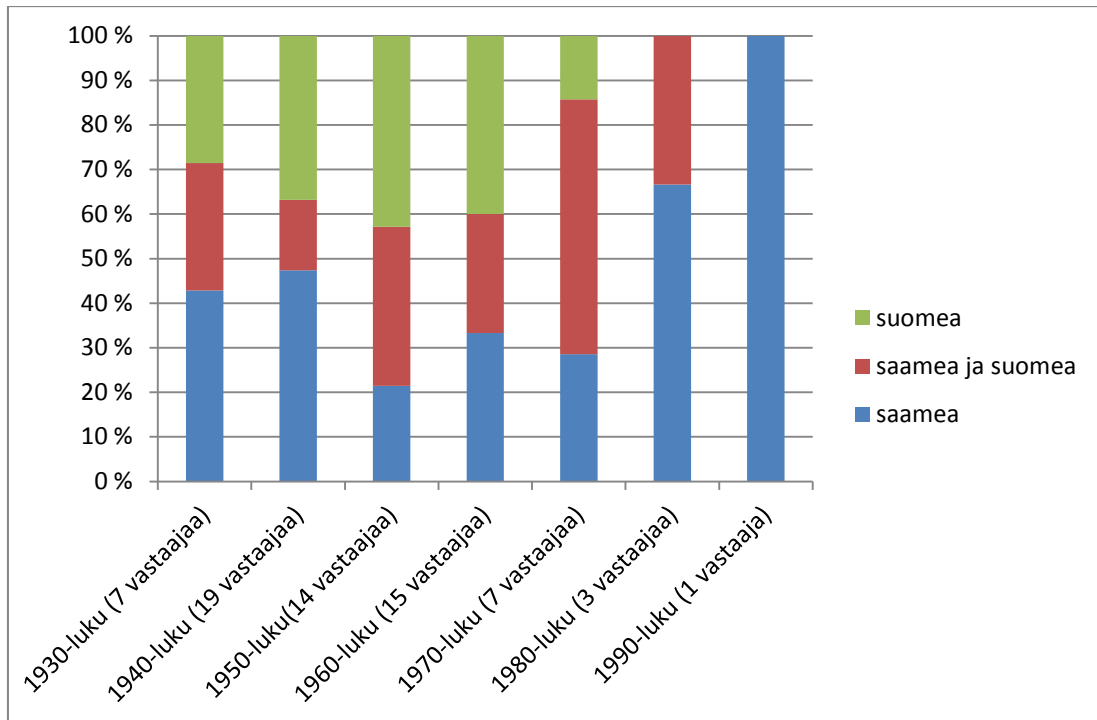
Viisi henkilöä mainitsi, että vaikka puhuu lapsilleen suomea, niin puhuu saamea lastenlasten kanssa. Tätä ei erikseen kysytty, joten vastaavia tapauksia saattaa olla joukossa enemmänkin. Tämä kertoo saamen kielten uhanalaistumisen ja elpymisen kontekstissa melko tavallisesta ilmiöstä. Esimerkiksi 70- ja 80-luvulla vanhemmat ovat valinneet kotikieleksi lastensa kanssa suomen kielen; nämä lapset ovat oppineet saamen kieltä muualla yhteisössä, koulussa tai aikuisiällä ja alkaneet puhua sitä omille lapsilleen. Tämä on voinut johtaa tilanteeseen, jossa isovanhemmat ja vanhemmat kommunikoivat edelleen keskenään suomeksi, mutta lapsenlapsille molemmat edelliset sukupolvet puhuvat saamea.

Kuvio 4: Eri saamen kielten ja suomen kielen käyttö lasten kanssa

Kuvio 5: Saamen ja suomen kielten käyttö lasten kanssa kokonaisuutena

Kuvio 6: Saamen ja suomen kielen käyttö lasten kanssa vastaajan syntymävuosikymmenen mukaan

Viimeinen taustakysymys koski koulutusta. Vastaajista 35:llä korkein saatu koulutus on oppivelvollisuuskoulu, mikä tarkoittaa peruskoulua, tai vanhemmalla väestöllä kansakoulua ja monilla lisäksi keskikoulua. Ammattikoulun oli käynyt 23 vastaajaa, ja lukio oli korkein koulutus kuudella vastaajalla. Ammattikorkeakoulututkinto oli neljällä, alempi korkeakoulututkinto kolmella ja ylempi korkeakoulututkinto samoin kolmella. Jatkotutkintoa (esim. tohtorintutkintoa) ei ollut kellekään. Jotkut mainitsivat käyneensä Saamelaisen kristillisen kansanopiston, joka oli Inarissa vuosina 1953–1978 toiminut opistotason oppilaitos. Jotkut kertoivat oppineensa oman ammattinsa käytännössä. Tämä koski varmasti myös suurinta osaa poronhoitajista, mutta he eivät asiaa erikseen korostaneet, ja ammattia ei haastattelussa kysytty. **Kuvio 7 esittää vastaajien koulutustaustaa.**

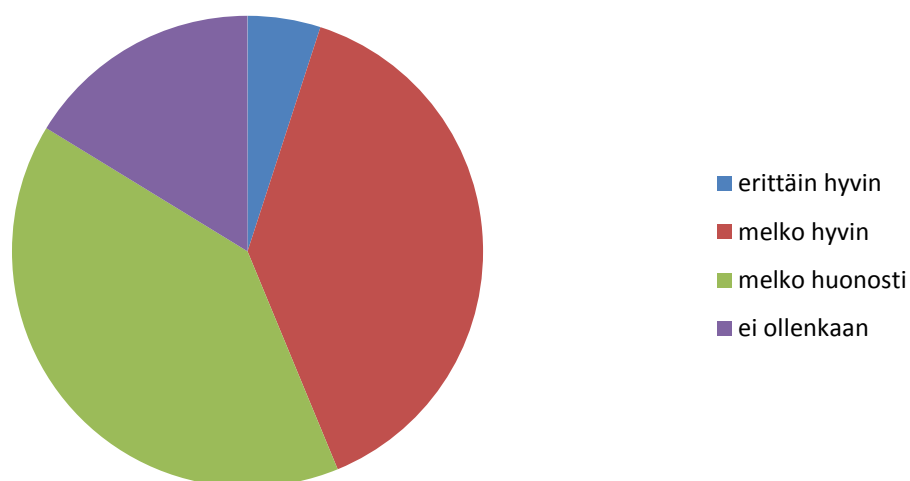
Kuvio 7: Vastaajien korkein saama koulutus

2.2 Kielellisten oikeuksien tiedostaminen

Vastaajien käsitystä omista kielellisistä oikeuksistaan kartoitettiin kysymyksellä “Miten hyvin tunnet kielelliset oikeutesi ja saamen kielilain?”. Kysymyspohjassa oli vaihtoehdot “erittäin hyvin”, “melko hyvin”, “melko huonosti” ja “en ollenkaan”. Näitä vaihtoehtoja tutkija ei kuitenkaan maininnut kaikissa haastatteluissa, sillä vaihtoehtojen luetteleminen puhelinhaastattelussa ei toimi kaikenlaisten ihmisten kanssa. Esimerkiksi monet vanhemmat vastaajat selvästi hämmentyivät eri vaihtoehtojen luettelemisesta. Jos vastaaja vastasi esimerkiksi “Kyllähän minä sen tunnen”, tutkija saattoi tarkentaa “Arveletko tuntevasi sen oikein hyvin vai melko hyvin?”, mutta monissa tapauksissa tutkija valitsi itse sen vaihtoehdon, joka hänen mielestään vastasi haastatellun antamaa kuvaa asiasta. Esimerkiksi vastaus “Tunnen minä suunnilleen” johti vaihtoehtoon “melko hyvin”, kun taas vastaus “En minä ole kyllä niihin oikein perehtynyt” johti vaihtoehtoon “melko huonosti”. Tuloksia on siis tarkasteltava suuntaa-antavina, ei absoluuttisina. Jos vastaajat olisivat puhelinhaastattelun sijaan täyttäneet lomakkeen, jossa olisi sama kysymys, tulokset voisivat olla erilaisia. Sama pätee moniin muihinkin kysymyksiin tässä selvityksessä.

Vastaajista neljä vastasi tuntevansa kielilain ja sen suomat kielelliset oikeudet erittäin hyvin ja 31 melko hyvin. Melko huonosti asiaa tunsivat 32 henkilöä, ja kolmentoista henkilön vastaukset viittasivat siihen, etteivät he tunne asiaa lainkaan. **Tilannetta kuvaa kuvio 8.**

Vastaaja tuntee saamen kielilain ja kielelliset oikeutensa

Kuvio 8: Saamen kielilain ja kielellisten oikeuksien tunteminen

Seuraava kysymys koski sitä, kokeeko vastaaja oikeutensa saamenkielisiin palveluihin tärkeiksi vai ei. Tulosten tulkitsemiseen pätee sama kuin edellisen kysymyksen kohdallakin. Lisäksi kysymys osoittautui sillä tavoin ongelmalliseksi, että hyvin monien vastaajien kohdalla ilmeni tietynlainen ristiriita asian kokemisessa henkilökohtaisella ja yleisellä tasolla. Monet siis vastasivat, että asia ei ole heille henkilökohtaisesti erityisen tärkeä, koska he selviävät hyvin suomen kielellä ja / tai ovat tottuneet hoitamaan asiansa suomeksi, mutta saamen kielen tilanteen kannalta ja esimerkiksi joidenkin muiden ikäryhmien kannalta he kuitenkin korostivat asian tärkeyttä. Vastaaja saattoi jopa konkreettisesti todeta, että "Kyllähän minun täytyy tiettenkin vastata, että se on hyvin tärkeää, kun en voi katsoa asiaa vain omalta kannaltani." Tuloksia täytyykin tarkastella jonkinlaisena synteesinä vastaajien henkilökohtaisen kokemuksen ja yleisen tason asenteen välillä. Joka tapauksessa tuloksista näkyy, että oikeudet saamenkielisiin palveluihin koetaan tärkeinä: 20 henkilöä piti niitä hyvin tärkeinä ja 34 melko tärkeinä. Vastauksista 19 viittasi vaihtoehtoon "ei kovin tärkeitä" ja seitsemän oli sitä mieltä, että ne eivät ole lainkaan tärkeitä. **Tilannetta kuvaa kuvio 9.**

Kuvio 9: Kielellisten oikeuksien kokeminen

Seuraava kysymys muodosti jyrkän, joskin odotuksenmukaisen ristiriidan edellisen vastauksen ja monien taustatekijöiden kanssa: siinä kysyttiin, pyrkiikö vastaaja saamaan palveluita saamen kielellä. Tutkija täsmensi tarvittaessa, että tarkoitti kysymyksellä esimerkiksi tilanteita, joissa vastaaja olisi asioidessaan jossain virastossa tai laitoksessa pyytänyt paikalle saamenkielistä työntekijää tai selvittänyt palvelukieltä etukäteen. Vastausvaihtoehtojen valinnassa tutkijan oli tässäkin kohtaa käytettävä usein omaa harkintaansa. Viiden eri vaihtoehdon (“aina”, “yleensä”, “vaihtelee”, “harvoin”, “ei koskaan”) sijaan olisi kannattanut ottaa kyselypohjaan suurpiirteisemmät vaihtoehdot “usein”, “joskus” ja “ei koskaan”. Jos vastaaja kertoi jossain joskus yrittäneensä saada saamenkielistä palvelua, tutkija valitsi vaihtoehdon “harvoin”, tai jos tällaisia kokemuksia oli enemmän, vaihtoehdon “vaihtelee”.

Ei ole täysin uskottavaa, että nekään, jotka vastasivat esimerkiksi “minä kyllä aina joka paikassa puhun kaikille saamea” todellisuudessa toimivat näin myös kaikissa suomenkielisissä virastoissa. Pienissä, monikielisissä yhteisöissä eläville kysymys saattoi olla jossain määrin omituinenkin. Monet vastaajat sanoivat tietävänsä hyvin, kuka missäkin paikassa puhuu saamea ja kuka ei, ja kieli valitaan puhtaasti sen mukaan – siinä ei ole kyse vaatimisesta eikä pyrkimisestä. Toisaalta taas monien vastaajien kokemukset viittasivat päinvastoin siihen, etteivät he ole perillä siitä, kenen kanssa saamea voisi minkäkin palvelun yhteydessä puhua. Kysymystä saamenkielisten työntekijöiden tuntemisesta käsitellään syvemmin luvuissa 2.8 ja 4.

Joka tapauksessa tulos on selkeä: vastaajista suurin osa ei pyri saamaan saamenkielisiä palveluita. Kaksi yleisimmin mainittua syytä tähän olivat: 1. palveluita ei ole tarjolla saameksi, joten miksi suotta yrittääkään 2. tottumus asiointiin suomen kielellä. Jälkimmäisen syyn maininneet olivat asiantilaan usein täysin tyytyväisiä: “Minä se pärjään suomeksi kaikissa paikoissa, enkä kyllä tarvitsekaan mitään saamen kielellä.” Monet toivat esille sen, etteivät osaa kirjoittaa saamea, lukeminenkin voi olla vaikeaa, ja samoin saamen kielten uudissanoja ja “virkasaamen” ymmärrettävyyttä moitittiin. Monet kuitenkin tuntuivat tottuneen suomen kielen käyttöön ja tyytyneen tilanteeseen pikemminkin siksi, että ei ole ollut vaihtoehtoja.

Pyrkimystä saada saamenkielistä palvelua julkisilla aloilla kuvaa kuvio 10. Tuloksia lienee parasta tulkita summittaisina. Tällöin vaihtoehdot “aina” (kolme vastaajaa), “yleensä” (13 vastaajaa) ja “vaihtelee” (15 vastaajaa) viittaavat siihen, että vastaajalla on ainakin jonkin verran tietoaista pyrkimystä tulla palveluksi omalla kielellään. Tämä voi kertoa siitä, että saamen kieli on vastaajalle ensisijainen ja suomen kieltä vahvempi kieli, jolla on mieluisinta asioida. Kyse voi olla myös tietynlaisesta periaatteesta, vastaajan tiedostavuudesta. Pari vastaajaa kertoikin, että tapaa usein nostaa kielikysymyksen esille sellaisissakin paikoissa, joissa tietää työskentelevän pelkkiä suomen puhujia, koska haluaa tehdä asiaa näkyvämmäksi ja muistuttaa saamen kielilain olemassaolosta. Vastausvaihtoehdot “harvoin” (7 vastaajaa) ja “en koskaan” (42 vastaajaa) viittaavat siihen, että vastaaja asioi suomen kielellä nostamatta esille omaa saamenkielisyttään ja kielellisiä oikeuksiaan. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että virallisten asioiden hoitaminen suomeksi on hänelle helpointa ja mieluisinta, tai siitä ettei hän halua tehdä asioinnista mutkikkaampaa, olla riesaksi palvelun tarjoajalle tai joutua silmätikuksi. Tulosta ja syitä sen takana käsitellään syvällisemmin analyysiluvussa 4.

Kuvio 10: Pyrkimys saada saamenkielisiä palveluita

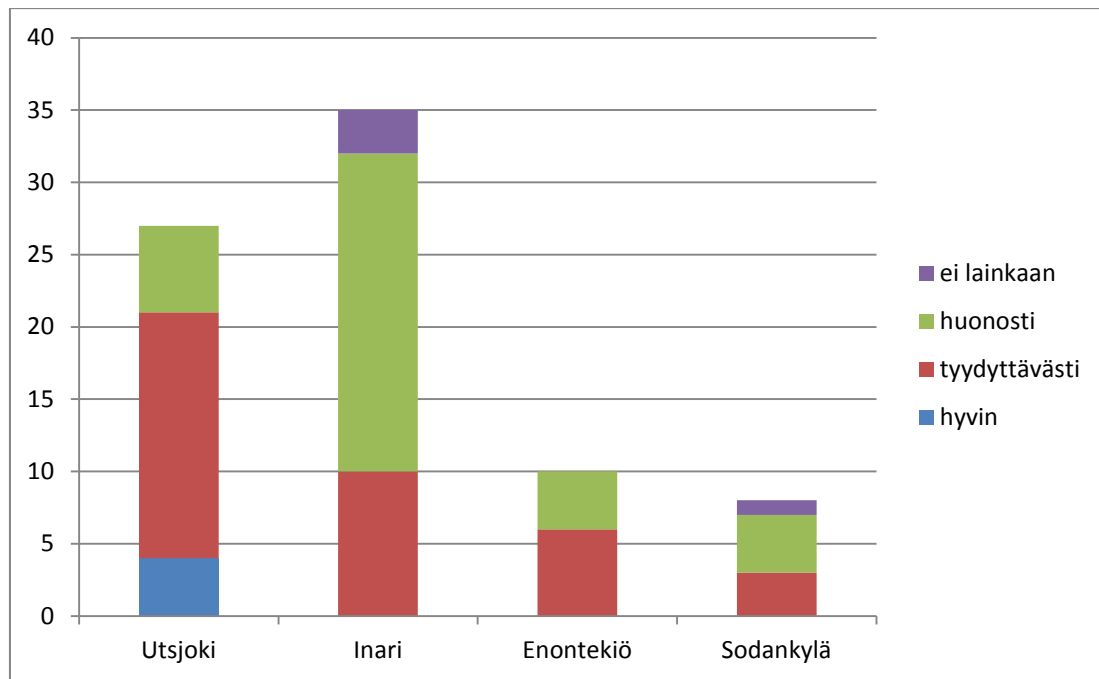
2.3 Yleiskuva saamenkielisistä palveluista

Vastaajien käsitystä yleisestä tilanteesta saamenkielisten palveluiden suhteen kartoitettiin kahdella kysymyksellä: “Miten paljon yleisesti ottaen on mielestäsi saatavilla palveluita puhumallasi saamen kielellä?” ja “Mihin suuntaan tilanne on kehittynyt viime vuosina?”.

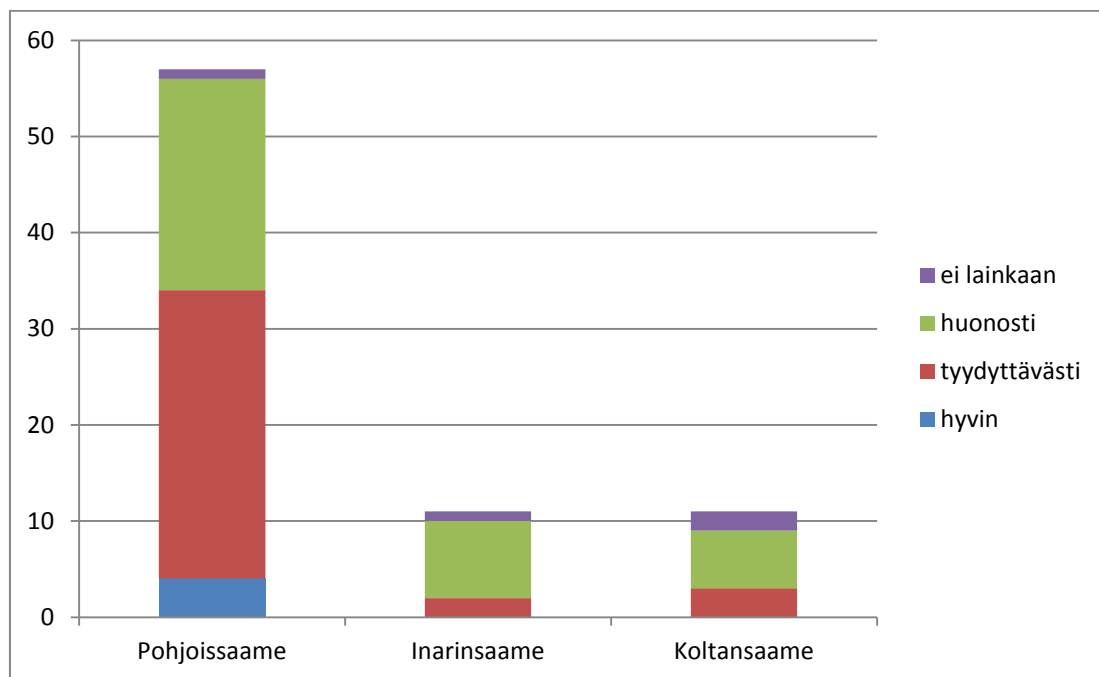
Ensin mainittu kysymys oli edellisiä selkeämpi ja siksi myös sen tulokset ovat selkeämmin tulkittavissa. Tutkija kysyi usein ensin “Millaisena sinä näet tilanteen, kuinka paljon palveluita oikeastaan on tarjolla saamen kielellä?” ja sitten tarkentavan kysymyksen: “Sanoisitko, että tilanne on hyvä, tyydyttävä vai huono, vai ajatteletko, ettei ole mitään tarjolla?”. Hyväksi tilanteen arvioi neljä henkilöä ja tyydyttäväksi 36. Samoin 36 vastaajan mielestä tilanne on huono, ja neljän vastaajan mielestä palveluita ei ole ollenkaan. Kaikki ne, joiden mielestä palveluja on saatavilla hyvin, olivat Utsjoen kunnasta. Vaihtoehdon “tyydyttävästi” valinneiden joukossa oli vastaajia kaikista kunnista, mutta suhteellisesti eniten Utsjoelta. Vaihtoehdon “huonosti” valinneiden joukossa oli samoin vastaajia kaikista kunnista, mutta suhteellisesti muita enemmän Inarista. Vastauksia “ei lainkaan” tuli Inarista ja Sodankylästä. Kuntakohtaiset erot ovat odotuksenmukaisia: saamelaisemmistöisellä Utsjoella saamenkielisiä palveluita on tarjolla parhaiten. Myös eri kieliryhmien välinen vastaustendenssi on odotuksenmukainen: pohjoissaamen tilanne on keskimäärin parempi kuin inarin- ja koltansaamen. **Kuvio 11 kuvaa käsitystä saamenkielisten palveluiden yleistilanteesta kaikkien vastaajien parissa, kuvio 12 kunta-kohtaisesti ja kuvio 13 kielikohtaisesti.** Kielikohtainen yhteenveto on tehty sen mukaan, minkä saamen kielen vastaaja on maininnut äidinkielekseen, riippumatta siitä, onko hän maininnut myös suomen. Se vastaaja, joka piti äidinkielenään vain suomea, ei näy tässä kuviossa.

Kuvio 11: Saamenkielisten palveluiden saatavuus kaikkien vastaajien parissa

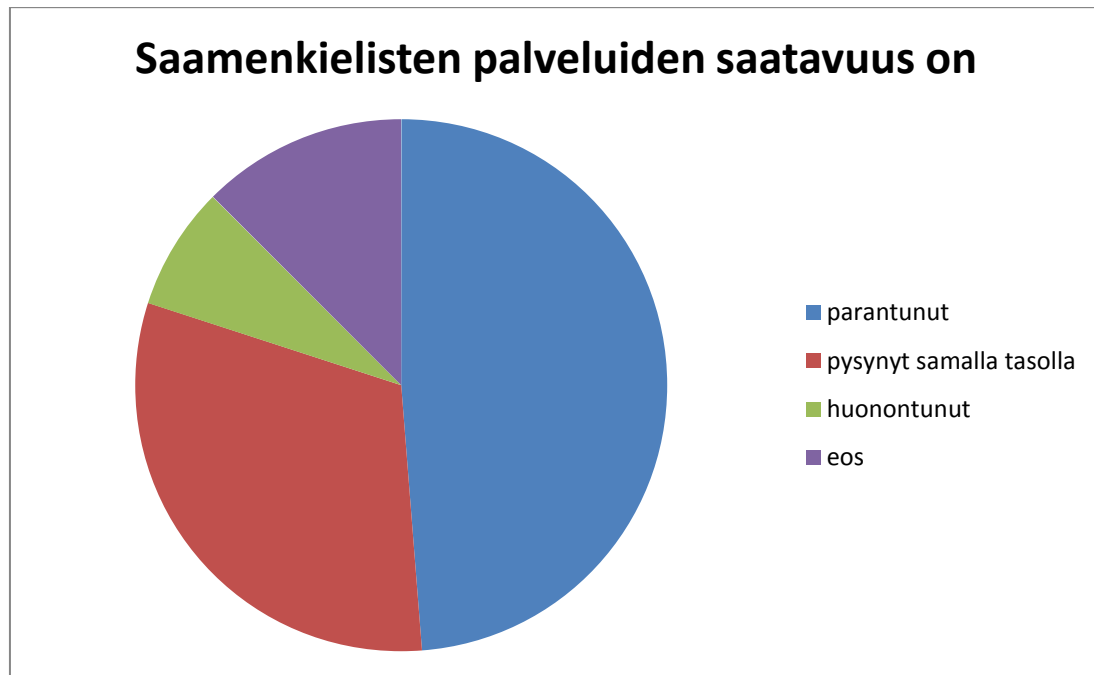
Kuvio 12: Saamenkielisten palveluiden saatavuus vastaajien kotikunnan mukaan

Kuvio 13: Saamenkielisten palveluiden saatavuus vastaajan äidinkielen mukaan

Selvityksen perusteella saamenkielisten palveluiden tilanne on pikemminkin parantunut kuin huonontunut viime vuosina. Vastaajista 39 arvioi, että tilanne on kehittynyt parempaan suuntaan, ja 25 vastaajan mielestä tilanne on pysynyt kutakuinkin samalla tasolla. Viimeksi mainittuun vaihtoehtoon laskettiin myös vastaukset tyyppiä ”joillakin aloilla parempaan ja toisilla huonompaan”. Kokonaisuutena huonompaan suuntaan tilanteen arvioi kehittyneen kuusi vastaajaa, ja kymmenen henkilöä ei osannut määritellä asiaa. Tällöin yleinen vastaus oli tyyppiä ”Minä niin vähän olen seurannut noita juttuja, että en osaa sanoa.” **Vastaajien**

käsitystä tilanteen kehittymisestä havainnollistaa kuvio 14. Merkittäviä kuntakohtaisia tai äidinkieliakohtaisia eroja ei tämän kysymyksen kohdalla tullut ilmi.

Kuvio 14: Saamenkielisten palveluiden saatavuuden kehittyminen viime vuosina

2.4 Kielellisten oikeuksien toteutuminen terveystoimissa

Koska hallituksen kielikertomus painottuu vuonna 2017 sote-palveluihin, ja koska ne nähdään muutenkin kansalaisten kannalta keskeisinä palveluina, selvityksessä kysyttiin yksityiskohtaisesti nimenomaan niihin liittyvistä kokemuksista. Haastattelussa lueteltiin erilaisia keskeisimpiä palveluita ja kysyttiin vastaajalta, toimivatko ne hänen kokemustensa ja tietojensa mukaan saamen kielellä hyvin, osittain vai ei lainkaan. Kysymyspohjassa oli lisäksi vaihtoehto sille, että vastaajalla ei ollut kokemusta eikä tietoa asiasta. Vaihtoehdot ”ei lainkaan” ja ”ei kokemusta” valikoituivat osin hieman sattumanvaraisesti. Jos vastaaja esimerkiksi ilmoitti heti alussa että hän ei ole koskaan saanut minkäänlaisia terveystoimista saameksi, tutkija ei ryhtynyt kysymään erikseen joka palvelusta, onko vastaajalla siitä kokemusta vai ei, vaan merkitsi kaikkien palveluiden kohdalle ”ei lainkaan”. Samoin jos vastaaja ilmoitti, että ei ole koskaan käyttänyt mitään sosiaalipalveluita, tutkija ei kysynyt palveluista erikseen vaan merkitsi kaikkiin ”ei kokemusta”. Niinpä tuloksia tarkastellessa kannattaakin kiinnittää huomio lähinnä siihen, millaiset palvelut vastaajien mukaan toimivat saamen kielellä.

Terveystoimien osalta kysyttiin seuraavista palveluista: terveyskeskuslääkäri, äitiys- ja lastenneuvola, erikoissairaanhoido, hammashoito ja mielenterveys- ja perheneuvola. Lisäksi oli tilaa merkitä ylös muita terveystoimuita, jos vastaajalla oli kokemusta muista. Tähän kohtaan tuli joitakin mainintoja mm. fysioterapiasta tai terveydenhoitajasta.

Yleisesti ottaen terveystoimien saaminen saamen kielellä on selvityksen perusteella hyvin vähäistä. Yksi vastaaja oli tyytyväinen äitiys- ja lastenneuvolan saamenkieliseen palveluun ja yksi vastaaja saamenkieliseen mielenterveys-

palveluun. Muita mainintoja palvelun toimimisesta hyvin tai riittävästi saamen kielellä ei ollut. Terveyskeskuslääkärin kanssa asioinnista oli kokemuksia kuudellatoista vastaajalla, mutta kaikki kertoivat, että kyse on ollut yhdestä tietystä lääkäristä, ja muitten lääkäreitten kanssa on toimittu suomeksi; vaihtoehtoista on siksi valittu "osittain". Näistä kuudestatoista 12 oli Utsjoelta ja neljä Inarista. Äitiys- ja lastenneuvolapalveluita oli jossain määrin saanut saamen kielellä neljä vastaajaa, joista kolme Utsjoelta. Erikoissairaanhoidon oli joskus saanut saamen kielellä yhdeksän vastaajaa, joista Utsjoelta seitsemän. Tämä viittaa siihen, että utsjokelaisilla on tietystä määrin mahdollisuus käyttää Norjan puolen terveyspalveluita, ja esimerkiksi Karasjoella työskentelee terveyspalveluissa myös saamenkielisiä henkilöitä. Hammashoidon puolella saamenkielistä palvelua oli jossain määrin saanut viisi henkilöä, joista kaikki Inarin kuntalaisia. Mielenterveys- ja perheneuvolan palveluita oli joskus saanut saameksi viisi henkilöä, jotka olivat eri kuntien asukkaita. Muiden terveyspalveluiden kohdalla osittain saamen kielellä toimivaksi mainittiin terveydenhoitaja, Kela-kyytejä hoitava taksinkuljettaja, terveydenhuollon hallinnon työntekijä ja satunnaiset kuntoutuskurssit. Palveluista, joita on käytetty, mutta pelkästään suomen kielellä, mainittiin monissa vastauksissa fysioterapia.

Kuntakohtaiset erot ovat vähäistenkin saamenkielisten terveyspalveluiden kohdalla selvät. Sodankylän kuntalaisten vastauksissa ainoa maininta osittain saamen kielellä toimivasta terveyspalvelusta koski kiertävää terveydenhoitajaa; tämäkin oli pikemminkin vastaajan arvelua kuin omaa kokemusta. Vähäisiä olivat myös Enontekiön saamenkieliset terveyspalvelut; yksittäisiä mainintoja tuli terveydenhoitajasta, neuvolatoiminnasta ja erikoissairaanhoidosta. Inarissa saamenkielistä palvelua oli saatu jonkin verran lääkäriltä, hammashoitajalta, terveydenhoitajalta ja mielenterveyshoitajalta, mutta nämä olivat vain muutaman vastaajan kokemuksia, kun valtaosa ei ollut koskaan saanut terveyspalveluita saameksi. Utsjoen osalta positiivisia kokemuksia oli eniten, mutta vähän niitäkin: 27 vastaajasta vain 12 vastasi, että lääkäripalveluita on saatavissa saameksi. Vastausten perusteella vaikutti siltä, että terveyskeskuksessa oli jonkin aikaa ollut töissä saamenkielinen lääkäri, joka on sittemmin lähtenyt pois. Selvityksessä ei kartoitettu tilannetta palveluntarjoajien näkökulmasta, eikä tutkijalla ole faktatietoa Utsjoen tämänhetkisestä lääkäritilanteesta.

Selviä ovat myös kielikohtaiset erot. Koltansaamenkieliset vastaajat eivät saa lainkaan terveyspalveluita omalla kielellään. Ainoana mainintana muisteltiin koltansaamenkielistä terveydenhoitajaa, joka ei kuitenkaan enää ole työssä. Inarinsaamenkielisistä kaksi mainitsi hammashoitajan ja yksi sairaanhoitajan, jotka osaavat kieltä. Yhteenvetona voi todeta, että saamenkielisten oikeudet omakieliseen terveyden- ja sairaanhoitoon eivät toteudu missään edes tyydyttävästi, ja se vähä, mitä on, koskee pohjoissaamenkielisiä Utsjoella.

2.5 Kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaalipalveluissa

Sosiaalipalveluiden suhteen selvityksen tulokset ovat kokonaisuutena katsoen valoisammat kuin terveyspalveluiden suhteen. Tämä johtuu lähinnä kahdesta palvelusta: lasten päivähoidosta ja kotipalveluista. Päivähoito kuuluu itse asiassa nykyisin kunnissa sivistystoimen alaisuuteen. Se oli kuitenkin sisällytetty kyselyssä sosiaalipalveluihin Språkbarometerin kyselymallin mukaan, ja koska se luonteeltaan sivuaa yhtä lailla sosiaalialaa kuin opetustointia. Kaikista vastaajista 27 arvioi, että

lasten päivähoito toimii kunnassa hyvin saamen kielellä. 18 ei nähnyt tilannetta aivan niin positiivisena, mutta mainitsi kuitenkin, että jollain tapaa saamenkielinen päivähoito toimii. Loput vastaajista olivat saaneet päivähoitopalveluita vain suomeksi tai eivät tunteneet asiaa. Saamenkielisen päivähoiton saatavuudesta tuli positiivisia vastauksia kaikista kunnista, suhteessa eniten Utsjoelta ja Enontekiöltä. Saamenkielisistä palveluista vanhusten laitoshoidossa oli niin ikään kokemuksia kaikissa kunnissa, suhteessa eniten Inarissa. Hyvin harvan mielestä nämä palvelut kuitenkin toimivat hyvin tai riittävästi; yleensä kyse oli jostakin yksittäisestä työntekijästä, jonka tiedettiin puhuvan vanhuksille hoitopaikassa saamea. Vanhusten laitoshoidon toimi saamen kielellä hyvin kolmen vastaajan mielestä, ja jonkun verran saamen kielellä 25 vastaajan mielestä. Kotipalveluiden suhteen tilanne oli hieman parempi: kaikissa kunnissa paitsi Sodankylässä oli palveluihin tyytyväisiä vastaajia. Saamenkielisiin kotipalveluihin oli tyytyväisiä 24 vastaajaa, ja samoin 24 sanoi niiden toimivan osittain saameksi. Suhteessa positiivisin tulos kotipalveluiden saamenkielisyydestä oli Utsjoelta ja Enontekiöltä.

Vammaispalveluiden ja lastensuojelun aloilla ei saamenkielistä palvelua vastaajien mukaan ole saatavilla; molemmista oli pari mainintaa. Muista sosiaalipalveluista saamenkielistä palvelua mainittiin muutamassa vastauksessa saadun sosiaalityöntekijältä, päihdetyössä ja kriisiavussa. Osa Enontekiön ja Utsjoen vastaajista mainitsi Sámi Soster -järjestön järjestämiä palveluita ja toimia, kuten kotiapu, kuntoutus ja ikäihmisten kerho. Aiemmin järjestön palveluita on joissain kunnissa ostettu ostopalveluina, mutta tällä hetkellä Sámi Soster ei kuulu missään kunnallisten palveluiden piiriin. Se järjestää pääosin RAY:lta saatujen toiminta-avustusten turvin erilaisia sosiaali- ja terveystalouksellisia palveluita mm. saamelaisille vanhuksille ja lapsiperheille (ks. SámiSoster ry).

2.6 Kielellisten oikeuksien toteutuminen muilla kunnallisilla aloilla

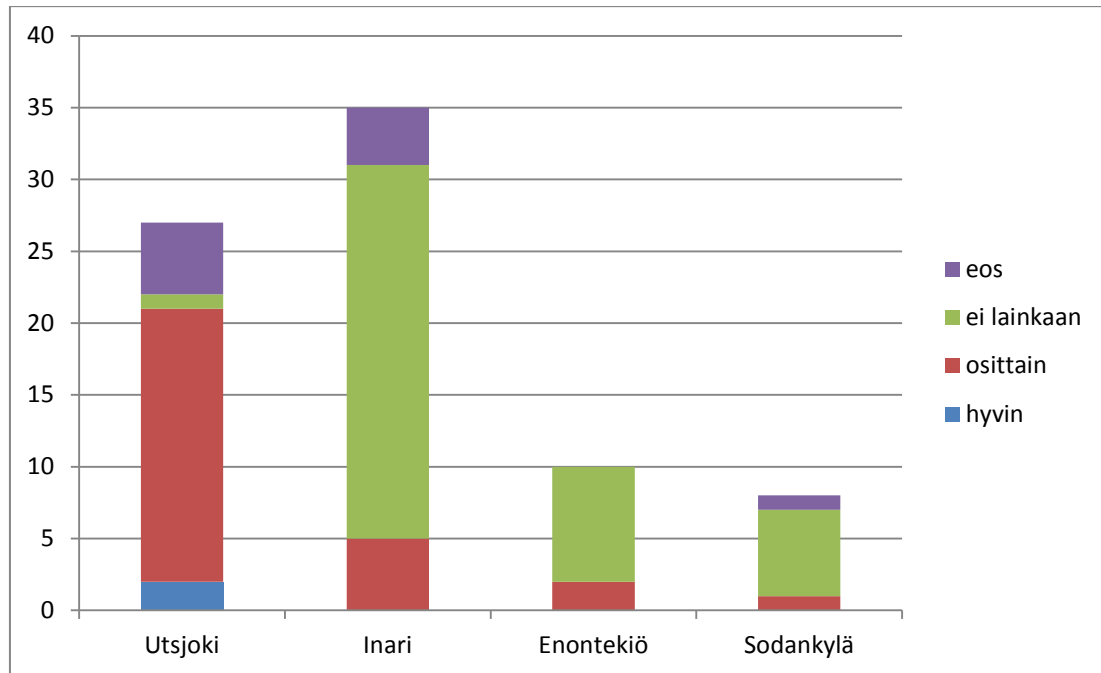
Koska selvityksen painopisteenä olivat sosiaali- ja terveystaloukselliset palvelut, muista palveluista ja viranomaisista kysyttiin haastattelussa ylimalkaisesti. Yksityiskohtainen kysely jokaisen mahdollisen kunnallisen ja valtiollisen viranomaisen palveluista olisi toiminut puhelinhaastattelussa huonosti ja vienyt kohtuuttomasti aikaa. Niinpä haastattelussa kysyttiin yleiskysymys: "Toimivatko muut kunnalliset palvelut mielestäsi puhumallasi saamen kielellä?" Kysymystä tarkennettiin haastattelutilanteessa luettelemalla sen piiriin kuuluvia palveluita. Yleensä kunnalliselta puolelta mainittiin sivistystoimi, tekninen toimi ja kunnan hallinto ja kunnantalolla asiointi ylipäänsä. Tuloksena on suuntaa-antava, mutta ei suinkaan kattava kuva valtiollisten ja muiden kunnallisten palveluiden saatavuudesta saamen kielellä; kattavan kuvan saamiseksi puhelinhaastatteluja olisi pitänyt täydentää kirjallisella kyselyllä. Kysymyslomaketta täyttäessään vastaaja pystyy lukemaan läpi pitemmän listan palveluista ja muistelemaan kokemuksiaan eri aloilta, kun taas puhelimesta pitkälistat tuskastuttavat helposti kuulijaa, eikä hän voi yhtäkkiä muistaa kaikkia mahdollisia kokemuksiaan eri aloilta.

Muiden kunnallisten palveluiden saatavuutta saamen kielellä arvioi hyväksi kaksi vastaajaa. Osittain niiden koki toimivan saamen kielellä 27 vastaajaa. 42 vastaajan mielestä muita kunnallisia palveluita ei saa saameksi lainkaan, ja yhdeksän ei osannut ottaa kantaa tilanteeseen. **Kunnallisten palveluiden yleistilannetta kuvaa kuvio 14.** Kuntakohtainen ero on erittäin selvä: kaikkiaan 29 vastauksesta, joissa kunnallisia palveluita katsotaan olevan hyvin tai jossain määrin tarjolla vastaajan puhumalla saamen kielellä, Utsjoen kuntalaisia on 21 henkilöä. Vain yksi vastaaja Utsjoen kunnasta oli sitä mieltä, että saamenkielisiä palveluita ei ole kunnan muilla aloilla lainkaan tarjolla. Useimmat vastaajat, jotka ovat saaneet palvelua eri kunnallisilla aloilla saameksi, nimesivät tiettyjä osastoja tai työntekijöitä, joiden kanssa voi asioida saameksi. Useimmin mainittiin Utsjoella kunnan sivistystoimi (sekä johtaja että opettajakunta) sekä tekninen toimi. Muiden kuntien vastauksissa yksittäiset positiiviset vastaukset viittasivat lähinnä opettajiin. Inarissa, Enontekiöllä ja Sodankylässä selkeä enemmistö vastaajista koki, että muilla kunnallisilla aloilla ei ole lainkaan saatavissa saamenkielistä palvelua. **Kuntakohtaista eroa kunnallisten palveluiden saamenkielisydessä kuvaa kuvio 15.**

Kuvio 14: Muiden kunnallisten palveluiden saatavuus vastaajan puhumalla saamen kielellä

Kuvio 15: Muiden kunnallisten palveluiden saatavuus vastaajan puhumalla saamen kielellä kunnittain

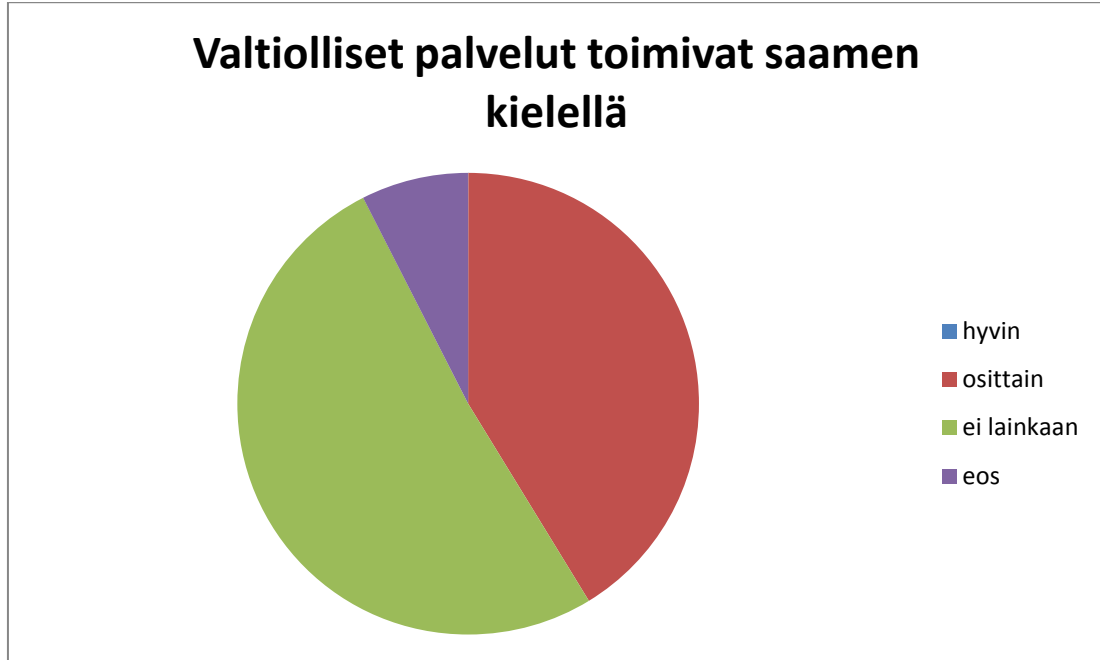
Kielikohtainen ero kunnallisten palveluiden saamisessa saamen kielellä on niinikään selvä: ne saamenkieliset palvelut, mitä on olemassa, koskevat lähes pelkästään pohjoissaamen kieltä. Yhdellä koltansaamenkielisellä vastaajalla oli kokemusta yhdestä koltansaamenkielisestä työntekijästä Inarin kunnassa. Kahdella inarinsaamenkielisellä vastaajalla oli kokemusta yhdestä inarinsaamenkielisestä työntekijästä Inarin kunnassa.

2.7 Kielellisten oikeuksien toteutuminen valtiollisissa palveluissa ja viranomaisissa

Saamen kielilaki koskee laajasti myös saamelaisalueella toimivia valtion viranomaisia ja laitoksia. Samoista syistä kuin edellisessä alaluvussa on selitetty, myös valtiollisten palveluiden saamista saamen kielellä selvitettiin yleisen tason kysymyksellä ”Toimivatko valtiolliset palvelut ja viranomaiset mielestäsi puhumallasi saamen kielellä?”. Kysymystä tarkennettiin luettelemalla sellaisia viranomaisia ja palveluita kuin KELA, MELA, poliisi, Maistraatti, Metsähallitus ja hätäkeskus. Valtion viranomaisten ja palveluiden piiri on niin laaja, että kaikkia ei ollut mahdollista luetella puhelinhaastattelussa. On mahdollista, että osa vastaajista on asioinut saamen kielellä jossain sellaisessa yhteydessä, jota tutkija ei tarkentavassa kysymyksessä maininnut, ja jota vastaaja ei oma-aloitteisesti huomannut mainita.

Yhdenkään vastaajan mielestä valtiollisia palveluita ei kokonaisuudessaan ole järjestetty saamen kielellä hyvin. Sen sijaan yksittäisistä viranomaisista tai palveluista tuli melko paljon positiivisia mainintoja. Nämä merkittiin vastausvaihtoehdolla ”osittain” ja tarkennettiin avovastauksena, mitä palvelua vastaaja tarkoitti. Vastaaja sai mainita niin monta palvelua kuin halusi. Tiettyihin valtion palveluihin osa vastaajista saattoi siis olla hyvinkin tyytyväisiä, mutta tutkija

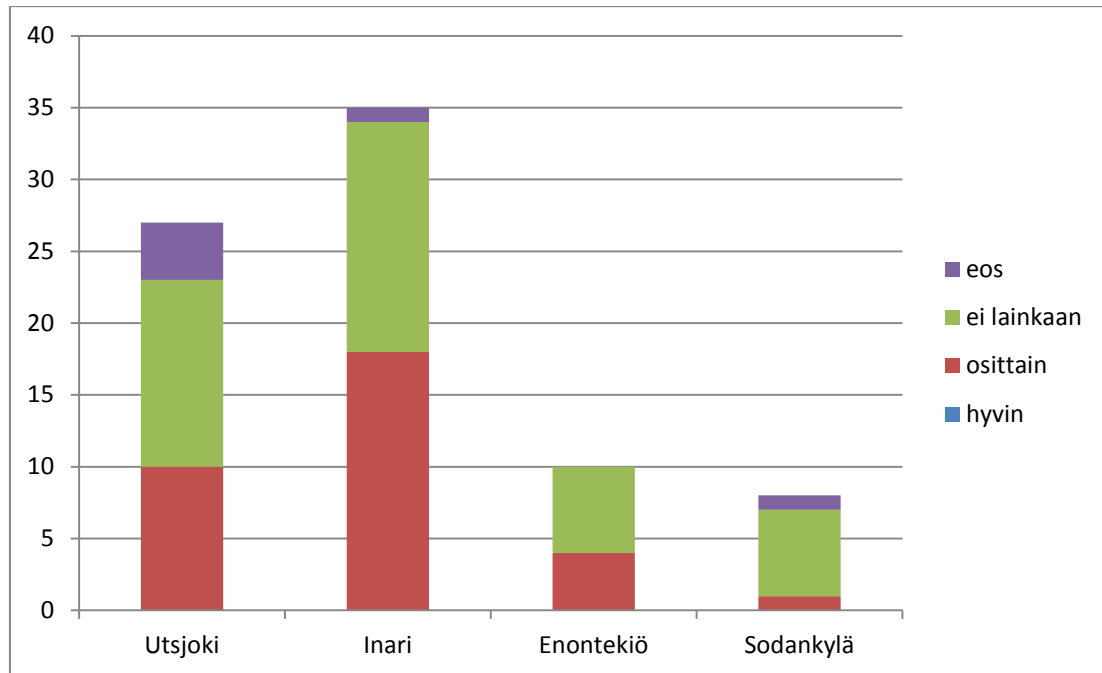
katsoi, että jos vastaaja mainitsi suuresta määrästä valtion palveluita vain yhden tai kaksi, se ei tarkoita että valtion palvelut olisi järjestetty saameksi ylipäänsä hyvin. 33 vastaajaa mainitsi yhden tai useamman valtiollisen palvelun, joka toimi saamen kielellä, kun taas 41 vastaajan mielestä sellaisia ei ollut, ja kuusi ei osannut ottaa asiaan kantaa. **Tätä kokonaistilannetta kuvaa kuvio 16.**

Kuvio 16: Valtiollisten palveluiden saatavuus vastaajan puhumalla saamen kielellä

Kaikkia vastauksia tarkasteltaessa useimmin mainittuja valtion viranomaisia ja palveluja, joissa on mahdollista asioida saamen kielellä, olivat KELA (15 mainintaa), Metsähallitus ja MELA (molemmat 11 mainintaa), poliisi (neljä mainintaa) ja Maistraatti (kolme mainintaa). Hajamainintoja saivat myös verotoimisto, tulli, työvoimapalvelut, oikeuslaitos sekä pelastustoimi ja ensihoito. Vaikka selvityksessä pyrittiin saamaan tietoa nimenomaan tämänhetkisestä tilanteesta, monilla kokemukset valtiollisista palveluista saattoivat olla hyvin vähäisiä ja pitemmän ajan takaa; ne merkittiin kuitenkin kaikki mukaan. Nimenomaan valtiollisten palveluiden rakenne ja sijainti on muuttunut viime vuosina melko paljon, kun toimintoja on keskitetty ja sähköinen asiointi on lisääntynyt. Niinpä moni vastaajista ei tiennyt, onko esimerkiksi omalla asuinpaikkakunnalla enää olemassakaan tiettyä toimipistettä, jossa on joskus asioitu saameksi.

Kunnittain ja kieliryhmittäin tarkasteltaessa ilmenee eräitä kiinnostavia eroja. Suhteellisesti eniten kokemuksia saamenkielisistä palveluista valtiollisilla aloilla oli Inarin kuntalaisilla. Utsjoen ja Enontekiön kuntalaisten kokemukset olivat keskenään suhteellisesti samaa luokkaa, ja sodankyläläisistä vain yksi mainitsi jonkun valtion palvelun saamenkielisyydestä. **Kuntakohtaiset tulokset ilmenevät kuviosta 17.** Useimmin mainituista palveluista Metsähallituksen mainitsivat suhteessa muita useammin inarinsaamen puhujat, KELA:n suhteessa useimmin koltansaamen puhujat ja MELA:n nimenomaan pohjoissaamen puhujat. Tämä heijastaa tilannetta, joka näiden palveluiden parissa selvityksen aikaan vallitsee. Metsähallituksen luontokeskuksessa Inarin Siidassa työskentelee kaksi inarinsaamen puhujaa, Ivalon KELA:ssa on koltansaamenkielinen työntekijä (kuten myös pohjoissaamenkielinen) ja MELA:n Inarin toimispisteessä pohjoissaamenkielinen työntekijä.

Kuvio 17: Valtiollisten palveluiden saaminen vastaajan puhumalla saamen kielellä kunnittain

2.8 Kehittämistarpeet

Kyselyn loppupuolella vastaajilta kysyttiin vielä muutamia saamenkielisten palveluiden yleistilanteeseen ja sen kehittämiseen liittyviä kysymyksiä. Tutkija pyysi nimeämään 1–3 sellaista palvelua, jotka vastaajan kokemusten mukaan ovat toimineet parhaiten saamen kielellä. Jos siihenastisesta haastattelusta oli käynyt ilmi, että vastaaja ei ole koskaan saanut tai halunnut palveluita saamen kielellä, kysymystä ei esitetty. Monet eivät osanneet nimetä yhtään positiivista esimerkkiä, vaikka olivat kenties jonkinlaisia saamenkielisiä palveluita saaneetkin. Vastaajista 34 nimesi yhden tai useamman palvelun, johon oli tyytyväinen. Ehdottomasti useimmin mainittiin koulu (13 mainintaa) ja päivähoito (10 mainintaa). Kunnan sosiaalipalvelut – lähinnä yksi tietty työntekijä – mainittiin viisi kertaa, Metsähallitus ja MELA molemmat neljä kertaa, kotipalvelut niin ikään neljä kertaa ja Sámi Soster -järjestön toiminta kolmesti. Kirkko mainittiin kolmesti, joista kaksi vastaajaa viittasi ev.lut. seurakuntaan ja yksi ortodoksikirkkoon. Hajamainintoja saivat vanhustenhoito, sosiaalipalveluiden hallinto, KELA, lääkäri, oikeuslaitos, poliisi, tulli, kunnan luottamuselimien kokoukset, sivistysjohtaja, rakennustarkastaja, hammashoitaja ja kunnanhallinnon työntekijä.

Seuraava kysymys kuului “Millä alalla tai missä viranomaisyhteyksissä saamenkielisen palvelun lisääminen olisi sinusta tärkeintä?”. Tähänkin sai nimetä yhden tai useamman palvelun, ja vastaajasta riippuen vastaukset saattoivat olla laajempia – esim. “terveyspalvelut” – tai spesifimpiä, esim. “lastenneuvola”. Ehdottomasti useimmin mainittiin vanhustenhoito ja terveyspalvelut. Yleisellä tasolla vanhustenhoito mainittiin 36 vastauksessa ja terveyspalvelut 32 vastauksessa. Lisäksi terveyspalveluihin lukeutuvista aloista esimerkiksi ensihoito mainittiin pari kertaa, lastenneuvola kerran, psykiatrinen sairaanhoito kerran ja keskussairaalan toiminta kerran. Vanhusten tarvitsemista palveluista lisäksi kotipalvelut mainittiin erikseen pari kertaa. Vanhus- ja terveyspalveluiden jälkeen useimmin viitattiin lapsiin

ja nuoriin. Koulutuksen alalla saamenkielisten palveluiden parantamista piti tärkeänä kymmenen henkilöä, samoin päivähoiton alalla kymmenen henkilöä. Kahdeksan vastaajaa sanoi, että ylipäänsä kaikenlaisissa lapsille ja nuorille suunnatuissa toiminna, kuten media ja vapaa-ajan toimet, saamen kielen vahvistaminen olisi välttämätöntä. Yksittäisiä mainintoja tuli verotoimiston, KELA:n, Postin ja muiden päivittäispalveluiden, sivistystoimen hallinnon, ylipäänsä kunnan hallinnon, Palis-kuntain yhdistyksen, mielenterveys- ja päihdetyön sekä vanhusten ja vammaisten laitoshoidon osalta.

Saamenkielisten palveluiden kehittämistarpeiden yhteydessä oli kysymys myös sähköisestä asioinnista, joka on monien palveluiden yhteydessä jatkuvasti lisääntynyt. Vastaajilta kysyttiin, käyttäisivätkö he saamenkielisiä palveluita internetissä, jos niitä olisi nykyistä paremmin saatavilla. Kysymyksen tulos on melko selkeä: 51 henkilöä vastasi, että ei käyttäisi saamea sähköisessä asiointissa, ja 24 puolestaan käyttäisi. Viisi vastaajaa ei osannut sanoa, tulisiko käyttäneeksi saamea internetissä vai ei. **Tulosta kuvaa kuvio 18.** Niistä 24 henkilöstä, jotka vastasivat kysymykseen myönteisesti, on naisia 17 ja miehiä seitsemän. Inarin kuntalaisia on suurin osa, 13 henkilöä. On huomattava (ks. alaluku 2.1), että Inarin vastaajista naisia on huomattavasti suurempi osa kuin miehiä, joten tuloksesta ei voi päätellä, merkitseekö asiassa enemmän asuinkunta vai sukupuoli. Mukana on kaikkien saamen kielten puhujia: pohjoissaamen puhujia 16 henkeä, inarinsaamen puhujia kuusi henkeä ja kaksi koltansaamean puhujaa. Kaikille 24:lle saame on päivittäin käytetty kieli. 24 henkilön joukossa on suhteessa enemmän korkeammin koulutettuja kuin koko vastaajajoukossa: esimerkiksi kolmella on ylempi ja kolmella alempi korkeakoulututkinto.

Kuvio 18: Saamen kielen käyttäminen sähköisessä asiointissa

Tulos kuvaa hyvin tilannetta, jossa saamen kielen käyttö painottuu suulliseen kommunikointiin, kun taas kirjallisesti suuri osa saamen puhujista ei hallitse omaa kieltään. Tämä johtuu mm. suomen kielestä kouluopetuksen vallitsevana kielenä aina 1990-luvulle saakka. Tulokseen palataan raportin analyysiosassa luvussa 4.

Kyselyn viimeinen kysymys oli se, mitä saamenkielisten palveluiden parantamiseksi olisi vastaajien mielestä tehtävissä. Kysymys esitettiin siltä kannalta, mitä kunnan ja valtion pitäisi asialle tehdä, mutta jotkut korostivat vastauksissaan myös kielenpuhujien ja kieliyhteisön vastuuta. Monet vastaajat eivät osanneet sanoa kysymykseen mitään. Se oli heistä liian suuri ja vaikea kysymys äkkiä esitettynä, tai heillä ei ollut mielestään asiantuntemusta vastata siihen. Monet taas käsittelivät kysymystä pitkään monelta kannalta ja esittivät sellaisia ehdotuksia, joista näkyi, että he ovat miettineet asiaa ennenkin.

Useissa vastauksissa tuli ilmi, että jos nykyistä kielilakia todella toteutettaisiin, muita toimenpiteitä ei tarvittaisikaan. Vastauksissa kaikista useimmin mainittu konkreettinen toimenpide, jolla saamenkielisten palveluiden tilannetta voisi parantaa, on saamen kielten aikuiskoulutus. Ainakin 18 vastaajaa nosti tämän esille. Sillä tarkoitettiin jo työssä olevien kunnan ja valtion työntekijöiden kielikouluttamista, jota saamelaisalueella tapahtuukin parhaillaan jatkuvasti. Monien vastaajien mielestä kielikoulutusta on kuitenkin tarjolla aivan liian vähän ja siihen pääsevät osallistumaan työajan puitteissa aivan liian harvat. Kielikoulutuksen yhteydessä nostettiin usein esille valtion rahoituksen lisääminen; lisää rahaa tarvitaan sekä kielikoulutuksen tehostamiseen että saamenkielisten palveluiden järjestämiseen ylipäänsä. Rahoituksen nosti esille yhdeksän vastaajaa.

Työikäisten lisäksi keskeinen ikäryhmä, jonka parissa kielitilannetta pitäisi vahvistaa, olivat monien mielestä lapset ja nuoret. Ainakin 19 vastaajaa nosti esille tarpeen tukea heitä: lisätä saamenkielistä kouluopetusta, tarjota enemmän kielenopetusta saamelaisalueen ulkopuolella, tukea paremmin saamenkielistä lastenkulttuuria, tuottaa enemmän kirjallisuutta ja oppimateriaalia saamenkielisille ja vahvistaa saamenkielisen päivähoiton tilaa. Muutama vastaaja mainitsi tässä yhteydessä erityisesti saamelaisalueen saamenkieliseen kouluopetukseen liittyvän paradoksin. Valtio kattaa saamenkielisestä kouluopetuksesta aiheutuvat kulut, mutta kaikki koulut eivät hyödynnä tätä mahdollisuutta, eikä esimerkiksi uusia saamenkielisiä virkoja perusteta kouluihin, vaikka tarve ja rahoitus olisi olemassa.

Saamenkielisten työntekijöiden rekrytoinnissa näki parantamisen varaa ainakin 16 vastaajaa. Näissä vastauksissa toivottiin joko ylipäänsä saamenkielisten työntekijöiden aktiivisempaa rekrytointia tai sitten konkreettisesti saamen kielen taidon vaatimista nykyistä useammassa viroissa. Monissa vastauksissa vaadittiin myös kunnollisen kielilisen maksamista saamenkielisille kuntien ja valtion työntekijöille. Kuusi vastaajaa toivoi sellaisia toimia, joilla tehostettaisiin saamenkielisten työllistymistä saamenkielisille aloille. Paluumuuttoa pitäisi helpottaa, saamenkielisiä nuoria tulisi rohkaista hakeutumaan sellaisille aloille, joilla vallitsee kovin pula saamenkielisistä, ja heidän pitäisi saada opiskelupaikka muita helpommin.

Kuntien asenneilmapiirissä ja käytännöissä saamenkielisiin ja saamen kielilakiin liittyen näki parantamisen varaa ainakin 19 vastaajaa. Moni toivoi kunnilta tehokkaampaa tiedotusta kielilaisista. Nykyisellään esimerkiksi saamelaisalueen suomenkieliset eivät välttämättä tunne koko asiaa, ja siihen liittyy monenlaisia vastakkainasetteluja ja väärinkäsityksiä, joita voitaisiin hälventää tiedottamalla kaikkia kuntalaisia nykyistä paremmin. Myös kuntien työntekijöiden parissa moni näki tarvetta asennemuokkaukselle: kuinka tavalliset kuntalaiset voisivat kunnioittaa saamelaisten kielioikeuksia, jos edes kunnan työntekijät eivät tee niin?

Monessa vastauksessa sivuttiin myös kunnan velvollisuutta tarjota saamenkielisiä palveluita aktiivisesti. Palvelumahdollisuuksien selvittämisen ja palvelun vaatimisen

ei pitäisi olla kuntalaisen harteilla. Saamen kielilain 24 §:ssä todetaan: "Viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että tämän lain turvaamat kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Sen tulee osoittaa yleisölle palvelevansa myös saameksi." (Saamen kielilaki 1086/2003). Jotkut sanoivat, että eivät yksinkertaisesti tiedä, kenelle missäkin virastossa tai laitoksessa voi puhua saamea, eikä se käy mistään ilmi. Tämän saamenkielisten palveluiden näkyvyyden nosti erikseen esille viisi vastaajaa. Eri asiointipaikoissa pitäisi olla selvästi näkyvillä, ketkä työntekijöistä puhuvat saamea, tai miten saamenkielinen asiointi on järjestetty. Joku viittasi Haaparannan Ikeaan tai Helsingin Stockmanniin, jossa kaikilla työntekijöillä on rinnassa lippusymbolein näkyvissä, millä kielellä he tarjoavat palvelua. Jotain vastaavaa olisi tarpeen kehittää myös Saamenmaalla, jotta saamenkielinen palvelupotentiaali tulisi käyttöön. Saamen kielilain 24 § tulisi nostaa selvemmin esille keskustelussa. Kuten raportin 4. luvussa tulee ilmi, saamenkielisen palvelun puutetta puolustellaan helposti sillä, että kukaan ei ole vaatinut sitä.

Neljä vastaajaa pohti saamenkielisten palveluiden järjestämistä tavalla, joka on erikseen mainittava tässä yhteydessä. Vastaajat näkivät epärealistisena sen, että kaikilla kunnan ja valtion aloilla koskaan saavutettaisiin tilannetta, että saamenkielisiä työntekijöitä olisi riittävästi. Sen sijaan, että joka paikkaan yritettäisiin saada riittävästi kaikkia saamen kieliä puhuvia työntekijöitä, palveluita pitäisikin heidän mielestään järjestää nykyistä joustavammin ja innovatiivisemmin. Kunnissa ja valtiolla pitäisi heidän mielestään olla olemassa eräänlaisia saamenkielisiä asiamiehiä, asiointiavustajia, joiden toimenkuva olisi laajempi kuin nykyisten saamenkielisten tulkkien. Heidät koulutettaisiin toimimaan tietyillä aloilla, esimerkiksi kaikilla sosiaalipuolen keskeisillä aloilla niin, että he voisivat olla sekä asiakkaan mukana tulkkauksessa että sen lisäksi auttamassa tätä täyttämään lomakkeita, hakemaan tukia ja järjestämään asioitaan. Heillä olisi sujuva saamen kielen taito ja saamelaiskulttuurin tuntemusta, niin että he pystyisivät tukemaan asiakasta monin tavoin. Tällä lailla kunnassa ei tarvitsisi olla erikseen saamenkielistä henkilöä joka sosiaalipalvelussa, vaan yksi henkilö voisi hoitaa useampia eri aloja. Samaa ajatusta esitti joku vastaaja myös puhelinpalveluna: pitäisi olla valtakunnallinen saamenkielinen sosiaali- ja terveystieteiden palvelunumero, jossa neuvottaisiin ja ohjattaisiin asiakasta hoitoon hakeutumisessa ja muissa kysymyksissä, jotka onnistuvat puhelimesta. Tämä palvelu hyödyttäisi myös saamelaisalueen ulkopuolella asuvia saamelaisia.

Monia muitakin tärkeitä seikkoja nostettiin vastauksissa esille, mutta kaikkia ei ole mahdollista analysoida tässä. Mainintoja saivat edellä esitetyn lisäksi mm. seuraavat toimenpiteet ja tarpeet: tulkkien lisääminen, tulkkipalveluiden tehostaminen, päätäntävällän lisääminen saamelaisille heitä koskevissa asioissa, saamenkielisten kuntalaisten tarpeiden kartoitus, rajat ylittävän saamenkielisen yhteistyön lisääminen, sovun löytäminen saamelaismääritelmää koskevassa kiistassa, johtavissa viroissa olevien kielikouluttaminen, pääministerin kielikouluttaminen, saamen kieli pakolliseksi oppiaineeksi kouluun, äidinkielisten priorisoiminen virantäytössä uuspuhujien (kieltä aikuisena opetelleiden) sijaan, saamen kielten nostaminen saamelaisalueella samanlaiseen asemaan kuin ruotsin kieli Suomessa, saamelaiskulttuurin tuntemuksen vaatimus rekrytoinnissa, pätevyysvaatimuksista tinkiminen vaikeimmin täytettävissä saamenkielisissä viroissa, saamenkielisten vanhusten sijoittaminen samaan yksikköön hajasijoittamisen sijaan, saamenkielisten lasten ja vanhusten hoitaminen samoissa laitoksissa ja sitä kautta kielen ja kulttuurin siirtymisen tukeminen. Lisäksi kolme vastaajaa oli vahvasti sitä mieltä, että mitään toimenpiteitä ei tarvita, koska saamen kieliä on jo tuettu riittävästi, ja kuusi vastaajaa piti asiassa päävastuullisena kielyhteisöä, koteja ja jokaista kielenpuhujaa.

3 Yhteenveto: toimiiko saamen kielilaki?

Selvityksen perusteella saamenkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat Suomessa kokonaisuutena katsoen huonosti. Vaikka kysely nosti yksityiskohtaisesti esille vain sote-palvelut, ja tiedot muista aloista ovat yleisluontoisia, niin haastattelujen perusteella ei näytä siltä, että palvelut muilla aloilla toimisivat ainakaan paremmin. Parhaiten saamenkielisiä palveluita saa pohjoissaamenkielinen Utsjoen kunnassa. Viime vuosina utsjokelaisia ovat pystyneet palvelemaan saameksi mm. terveyskeskuslääkäri, kotipalvelun työntekijät ja monet kunnan viranomaisista ja hallintohenkilöistä. Toisaalta monilla keskeisillä aloilla palvelua saa Utsjoellakin vain suomeksi tai tulkin avulla saameksi, ja tilanne vaihtelee suuresti yksittäisten saamenkielisten työntekijöiden mukaan. Inarissa tilanne on yleisesti ottaen paljon huonompi, ja erityisen huono kunnassa puhuttujen inarinsaamen ja koltansaamen kohdalla. Niillä on saatavissa joitakin harvoja palveluita, kuten inarinsaameksi kunnallisen hammashoitajan palvelut ja Metsähallituksen palvelut ja koltansaameksi KELA:n palvelut Ivalossa. Pohjoissaamenkielisiä palveluita ei ole Inarissa tarjolla juuri sen paremmin. Enontekiöllä saameksi toimii osa sosiaalipalveluista, mutta terveyspalveluista ja muiden alojen palveluista ei ole paljon sanottavaa. Huonoin kokonaistilanne on selvityksen perusteella Sodankylän kunnassa.

Eniten vastaajia harmitti tavallisimpien saamenkielisten terveyspalveluiden puuttuminen. Saamenkielisestä asioinnista terveyskeskuslääkärin kanssa oli kokemusta vain osalla utsjokelaisista ja yksittäisillä Inarin kuntalaisilla. Hammashoidossa oli päässyt asiomaan saameksi jokunen Inarin kuntalainen, eikä kyse ollut hammaslääkäristä vaan -hoitajasta. Saamenkielisistä mielenterveyspalveluista oli yksittäisiä kokemuksia Inarista ja Utsjoelta, ja edelleen, kyse ei ollut esim. psykologista vaan sairaanhoitajasta. Äitiys- ja lastenneuvolan palveluita ei selvityksen perusteella ole ollut systemaattisesti tarjolla saameksi missään kunnassa.

Vastaajista yhdeksän oli joskus saanut saamenkielistä palvelua erikoissairaanhoidon piirissä. Saamelaisalueen kuntalaisten erikoissairaanhoidon tapahtuu lähinnä Lapin keskussairaalassa (LKS) Rovaniemellä ja Muurolassa. Utsjoen kuntalaiset käyttävät jonkin verran myös Norjan puolen erikoissairaanhoidon palveluita. Muutama utsjokelainen vastaaja kiitteli Norjassa saatua erikoissairaanhoidon, jonka piirissä on runsaasti saamenkielistä henkilökuntaa. LKS:aa koskevissa kokemuksissa saamenkielisestä palvelusta kyse oli yleensä sattumalta kohdalle osuneesta hoitajasta tai lääkäristä. Rovaniemen ammattikorkeakoulussa suoritettu opinnäytetyö (Kinnunen & Kittinen 2013) tuo konkreettisesti esille saamenkielisten palveluiden heikon tilanteen LKS:n toiminnassa. Työssä selvitettiin saamenkielisiä palveluita ja hoitohenkilökunnan asenteita LKS:n tietyillä osastoilla. Tulos oli kautta linjan se, että saamen kielilaki ei toteudu LKS:n toiminnassa. Saamenkielistä henkilöstöä on tarpeisiin nähden aivan liian vähän, tulkkipalveluita ei tarjota potilaille aktiivisesti ja kielilain tuntemus ja siitä tiedottaminen ovat heikolla tolalla. Henkilökunnasta noin puolet arvioi kohdanneensa kieleen ja kulttuuriin liittyviä haasteita saamenkielisiä potilaita hoitaessaan.

Selvityksen tulos oli positiivisempi saamenkielisten sosiaalipalveluiden osalta. Tämä johtui yleisesti ottaen melko valoisasta saamenkielisen päivähoidon tilanteesta ja paikoittain hyvästä saamenkielisten kotipalveluiden saatavuudesta. Molempiin oli suhteessa eniten tyytyväisyyttä Utsjoen ja Enontekiön vastaajien parissa.

Muilla kunnallisilla aloilla saamenkielistä palvelua on selvityksen mukaan saatavissa eri kunnissa hyvin erilaisessa määrin. Positiivisin tilanne on Utsjoen kunnassa. Vastaajien kokemusten mukaan monien kunnan viranomaisten ja muiden työntekijöiden kanssa voi asioida saameksi, mutta ei suinkaan kaikkien. Muista kunnista ja muiden kuin pohjoissaamen kielen osalta tuli vain hajamainintoja yksittäisistä kunnan työntekijöistä, jotka osaavat saamea. Useimmiten tarkoitettiin opettajia.

Valtiollisten palveluiden kohdalla yli puolet vastaajista ei osannut nimetä yhtään viranomaista tai alaa, jolla olisi pääsyt asioimaan saameksi. Reilut 30 henkeä oli kuitenkin saanut saamenkielistä palvelua yhdellä tai useammalla valtion alalla. Useimmin mainittiin KELA, Metsähallitus ja MELA. Suhteessa useimmin KELA:n mainitsivat koltansaamen puhujat, MELA:n pohjoissaamen puhujat ja Metsähallituksen inarinsaamen puhujat. Suhteessa eniten kokemuksia valtiollisista palveluista saamen kielellä oli Inarin kuntalaisilla.

Haastatteluissa tuli esille hyvin monenlaisia saamenkielisiin palveluihin liittyviä kehittämistarpeita. Useimmin mainittuja aloja, joilla saamenkielistä palvelua olisi suurin tarve parantaa, olivat vanhustenhoito ja tavallisimmat terveyspalvelut. Konkreettisista toimenpiteistä, joilla tilannetta tulisi valtion ja kuntien taholta kohentaa, useimmin mainittiin saamen kielten aikuiskoulutuksen lisääminen ja lisärahoittaminen. Toinen konkreettinen ala oli kielilaisista tiedottaminen, joka on haastattelujen perusteella ylipäänsä heikolla tolalla. Saamelaisien kielellisistä oikeuksista pitäisi jakaa tehokkaammin tietoa niin saamelaisille itselleen kuin saamelaisalueella toimiville viranomaisille ja suomenkielisille kuntalaisille. Saamenkieliset työntekijät pitäisi saada eri virastoissa ja laitoksissa näkyvämmiksi, esimerkiksi näkyvällä paikalla olevien kylttien tai listojen muodossa tai työntekijöiden rintamerkeillä. Saamenkielisten lasten ja nuorten mahdollisuuksia oman kielen käyttämiseen pitäisi monien vastaajien mielestä parantaa. Tämä tarkoittaisi saamenkielisen oppimateriaalin, kirjallisuuden, mediatarjonnan ja vapaa-ajan toiminnan lisäämistä, samoin kuin lisää saamenkielistä kouluopetusta. Saamelaisalueen kouluissa tulisi hyödyntää nykyistä tehokkaammin valtion rahoitus saamelaisopetukselle. Monet vastaajat korostivat myös olemassa olevien kielenpuhujien rekrytoimista, kuten paluumuuton helpottamista ja kunnollisen kielilisen maksamista. Saamen kielen taitoa pitäisi vaatia nykyistä useammissa työpaikoissa sen sijaan, että se vain katsotaan eduksi.

4 Analyysi: mitä selvitys kertoo saamelaisten kielioloista ja kieliasenteista?

Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella antaa uutta tietoa saamenkielisten saamelaisten kielellisistä oikeuksista, kielitilanteesta ja kieleen liittyvistä asenteista. Osaltaan se myös vahvistaa monia tietoja, joita tieteellisen tutkimuksen ja erilaisten selvitysten kautta on ennalta olemassa. Seuraavassa analysoidaan tiettyjä kyselyssä ilmeneviä saamelaisten kielioloihin ja kieliasenteisiin liittyviä seikkoja aiheittain ryhmiteltynä.

4.1 Saamenkielisten palveluiden merkitys

Haastatteluissa kävi hyvin ilmi, että saamenkieliset kokevat hyvin eri lailla saamen kielen merkityksen itselleen. Tässä ei ole mitään erikoista: ihmisten ja kulttuurien välillä vallitsee kaikkialla suuria eroja ns. kielikeskeisyyden suhteen. Toisille kieli on erottamaton osa identiteettiä, toisille yksi kulttuuripiirre muiden joukossa. Toiset suhtautuvat kieleen ideologisenä ja poliittisena kysymyksenä, toiset pelkästään käytännöllisesti. On siis aivan odotuksenmukaista, että osalle selvitykseen vastaajista saamenkieliset palvelut ovat tärkeitä ja osalle eivät. Ihmisen kokemus oman kielen merkityksestä on luonnollisesti kytköksissä ympäristöön ja sen asenteisiin. Uhanalainen vähemmistökieli, johon on liittynyt sukupolvien ajan sulauttamispyrkimyksiä ja häpeää, ja joka ei ole koskaan päässyt käyttöön kaikilla yhteiskunnan aloilla rinnan enemmistökielen kanssa, voi helposti näyttäytyä myös puhujilleen tarpeettomana. Saamelaisten kouluopetus järjestettiin lähes koko 1900-luvun ajan suomeksi. Jos omaa kieltä ei ole saanut oppia lukemaan ja kirjoittamaan ja sillä ei ole saanut omaksua tietoa eri elämäniloilta, voi tuntua vaikealta asioida sillä KELA:ssa, lääkärissä tai maanmittauslaitoksessa. Tämä ei ole kuitenkaan kaikkien kokemus. Jopa samalla seudulla asuvat, samaa saamen kieltä puhuvat ja samaa ikäluokkaa olevat saamenpuhujat voivat kokea saamen kielen käytön virallisilla domeeneilla hyvin eri tavoin.

Identiteettiin ja oikeuksiin liittyvä liikehdintä ja uhanalaistuneen kielen vahvistamispyrkimykset korostavat kielen merkitystä. Kun kielen siirtyminen ja kielelliset oikeudet eivät ole itsestäänselvyys, niin sekä yksilö että yhteisö joutuvat käsittelemään kieleen liittyviä kysymyksiä ja tekemään tietoisia valintoja kielen suhteen. Tämä asettaa vähemmistökielen puhujat hyvin erilaiseen asemaan verrattuna enemmistökielisiin, joiden ei välttämättä koskaan tarvitse erityisesti problematisoida omaa kieltään, sen käyttöä ja tulevaisuutta. Suomen saamelaiset elävät parhaillaan tilanteessa, jossa yhteisöissä vaikuttaa yhtäältä sukupolvia jatkunut assimilaatio ja toisaalta viime aikoina voimistunut revitalisaatio. Eri osissa saamelaisaluetta ja eri saamelaisryhmien, elinkeinoryhmien ja ikäryhmien parissa on suuria eroja sen suhteen, kuinka elinvoimaisena saamen kieli on pysynyt tai kuinka pitkälle sen elvytys on edennyt. Tämä kaikki vaikuttaa erilaisten saamenpuhujien asenteisiin omaa kieltä kohtaan. Saamen kielilain tehtävä on turvata saamen kielen käyttömahdollisuudet kaikenlaisille puhujille – siitä huolimatta, että kaikki eivät halua saamea kaikkialla käyttä.

Monet vastaajat korostivat saamenkielisten palveluiden merkitystä yhtäältä vanhuksille ja toisaalta lapsille. Vanhuksille asia on merkittävä, koska monille heistä saame on vahvin ja luontevin kieli, ja henkilökohtaisimpien asioiden selvittäminen suomen kielellä voi olla vaikeaa. Hyvin monet viittasivat tässä yhteydessä dementoitumiseen liittyvään ilmiöön: enemmistökielen taidon heikkenemiseen tai unohtumiseen. Sitä, kuinka yleistä tämä on saamenkielisten parissa, ei ole tutkittu, mutta myös näissä haastatteluissa tapauksia tuli esille useita. Jotkut vastaajat kuvailivat omien vanhempiensa viimeisiä vuosia hoitolaitoksissa, joissa saamen kielellä ja saamelaiskulttuurilla ei ole mitään sijaa. Ei voi välttyä siltä ajatukselta, että historia toistaa itseään: lapsena samat ihmiset joutuivat eroon omasta kieli- ja kulttuuriympäristöstään suomenkielisen kansakoulun myötä.

4.2 Saamenkielisten palveluiden vaatiminen

Jos siinä ei ole mitään yllättävää, että saamenkieliset palvelut eivät ole kaikille saamenpuhujille tärkeitä, niin vielä odotuksenmukaisempaa on se, että kaikki saamenpuhujat eivät aktiivisesti vaadi saamenkielisiä palveluita. Tätä ei kielilaki edellytäkään: se lähtee siitä, että julkisten palveluiden järjestäjän vastuulla on tarjota palvelua ilman, että asiakas sitä aktiivisesti vaatii.

Kuten selvityksessä tulee ilmi, monet kokevat palveluista tiedottamisen hyvin puutteelliseksi. Käytännössä saamenkielisen palvelun saaminen jää usein asiakkaan vastuulle. Utsjoella saamenkielisiä työntekijöitä on esimerkiksi kunnantalolla enemmän kuin muissa kunnissa, ja ihmiset lienevät melko hyvin perillä siitä, kuka puhuu ja ei puhu saamea. Tällöin saameksi asioiminen voi tapahtua luontevasti, ilman kyselyitä tai vaatimuksia. Toisin on esimerkiksi Ivalossa: eri laitoksissa ja virastoissa on paljon kuntaan muuttaneita, työntekijät vaihtuvat usein ja 7000 asukkaan kunnassa kaikki eivät suinkaan tunne jokaista saamenpuhujaa. Eräs iäkäs, saamenkielinen inarilainen kertoi, että Ivalon terveyskeskukseen tullessaan hän ei voi tietää, kenen kanssa voi puhua saamea. Hän sanoi, ettei jaksaa ja halua joka kerta "tuntea itseään joksikin radikaaliksi" sen takia, että nostaa kielikysymyksen esille. Inarin kunnan nettisivuilla on terveys- ja sosiaalipalveluiden yhteydessä lista eri saamen kieliä osaavista kunnan eri sote-alojen työntekijöistä (Inarin kunta: palvelut, sosiaali- ja terveystyö). Internetiä vähemmän käyttävät kuntalaiset eivät välttämättä saa tätä tietoa mistään. Tiedon pitäisi olla esillä selvästi näkyvämmiin nimenomaan laitoksissa ja virastoissa. Saamenkielistä palvelua pitäisi saamen kielilain tarkoittamalla tavalla tarjota aktiivisesti asiakkaille asiointisuhteen tai asioinnin alkaessa. Kuntalaisen saamenkielisyys ei välttämättä käy ilmi väestötiedoista, nimestä tai muista seikoista. Saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisien tulisi kehittää käytäntöjään siihen suuntaan, että saamenkielistä palvelua tarjotaan luonnollisena vaihtoehtona, ilman että siitä seuraa asiakkaalle erityishuomiota, hämmennystä ja viivytyksiä. Kenenkään ei pitäisi joutua tuntemaan itseään radikaaliksi siksi, että haluaa laillisten oikeuksiensa toteutuvan.

Edellisessä luvussa 3 viitataan Lapin keskussairaalan työntekijöiden parissa suoritettuun tutkimukseen (Kinnunen & Kittinen 2013) saamenkielisten potilaiden kohtaamisesta. Tutkimukseen sisältyvistä työntekijöiden sitaateista heijastuu tavallinen asenne kielellisiä oikeuksia kohtaan: ajatellaan, että jos saamenkielinen potilas osaa suomea, tarvetta saamenkieliseen palveluun ei ole. Esimerkiksi: "Saamelaisia potilaita on vähän ja nekin osaavat suomea, eikä ainakaan ole vaatineet omalla kielellä hoitoa. Jos vaatisivat, niin kyllä saisivat tulkkauksapua, uskon

ainakin näin.” ja ”Potilaat ovat osanneet myös Suomea, eli tulkkia ei ole tarvinnut. Lain toteutumista ei ole tarvinnut testata.” (Kinnunen & Kitti 2013: 43–44.) Tällaiseen ajatteluun sisältyy kaksi vakavaa virhettä. Ensinnäkin oikeus omakieliseen palveluun ei ole riippuvainen enemmistökielen osaamisesta. Saamen kielilain vahvistamia kielellisiä oikeuksia ei ole tarkoitettu turvaamaan niiden saamelaisten asiointia, jotka eivät osaa suomea tai osaavat sitä heikommin kuin saamea. Ne on tarkoitettu kaikille saamelaisille siinä missä muutkin ihmisoikeudet. Toisekseen suomen kielellä palveleva terveydenhuollon ammattilainen ei välttämättä näe, miten saamenkielinen asiakas häntä ymmärtää tai millainen kokemus hänelle suomenkielisestä asioinnista jää. Selvityksen puhelinhaastattelussa tuli ilmi useita kokemuksia siitä, miten vaillinaiseksi ymmärtäminen voi jäädä. Jotkut vastaajat kertoivat iäkkäistä vanhemmistaan, jotka kyllä kuuliaisesti nyökyttelevät ja myöntelevät suomenkielisen lääkärin ohjeille, mutta kotiin tultuaan saattavat olla aivan väärässä käsityksessä esimerkiksi jatkohoidosta tai lääkkeiden ottamisesta. Pari iäkkäämpää vastaajaa kertoi itse toimivansa juuri näin. Lääkärille ei kehdata myöntää, ettei ymmärretä, koska siitä seuraa vain vaivaa ja viivytystä.

Se, että osa saamenkielisistä ei erityisesti halua saamenkielisiä palveluita, liittyy haastatteluiden perusteella usein heikkoon tai olemattomaan saamen kielen kirjalliseen taitoon ja uudissanaston tuntemiseen. Saamen kielet elävät muutosprosessissa, joka saattaa näyttää nopealta ja hämmentävältä. Kun kielet on lyhyessä ajassa otettu käyttöön kouluopetuksessa, hallinnossa ja mediassa, on syntynyt akuutti tarve luoda uudissanastoa. Tämä koskee lähes kaikkia aloja. Kun esimerkiksi yhteiskunnallisista tai teknisistä aiheista on ensimmäistä kertaa alettu puhua saamen kielellä, on selvää, että sanastoa ei ole ollut valmiina. Sitä on pitänyt tekemällä tehdä. Sama prosessi on tapahtunut kaikkialla maailmassa, kaikkien kielten kohdalla, mutta eri tahtiin. Uhanalaisten vähemmistökielten revitalisaatioon liittyvä sanaston uudistaminen vaatii nopeita ja tietoisia toimia. Saamen kielten sanastotyöhön ei ole tässä mahdollisuutta paneutua syvemmin (ks. esim. Olthuis 2003 ja 2007). Yleisesti voi todeta, että saamen kielten uudissanastoa kritisoivat usein eniten ne, jotka eivät käytä saamea moderneilla domeeneilla eivätkä siksi näe uudissanaston välttämättömyyttä. Lapset, jotka saavat kouluopetusta eri aineissa saamen kielellä, tottuvat moderniin sanastoon luonnollisena osana saamen kieltä. Mistä kaikesta kertoo useissa haastattelussa ilmenevä kokemus siitä, että ”virastosaame” on vaikeaselkoista, esimerkiksi saamen kielelle käännetty KELA:n lomakkeet mahdottomia ymmärtää? Syitä voi etsiä niin saamenkielisten tottumuksesta suomen kielen käyttöön virallisilla aloilla ja saamen kielen perinteisestä asemasta puhuttuna kielenä kuin kääntämisen resursseista ja laadusta. Muutama vastaaja kuvaili suomesta saameen kääntämisen ongelmaa: joskus asia, jonka voi suomeksi ilmaista lomakkeessa yhdellä sanalla, vaatisi saameksi pitemmän ilmauksen, ja ”väkisin saameksi väännetty” uudissana ei avaudu lomakkeen lukijalle. Toisaalta taas lomake voi asettaa käännöstyölle tiukat rajat tilankäytön suhteen.

Saamenpuhujien asenteisiin uudissanastoa kohtaan liittyy kiinteästi luku- ja kirjoitustaito saamen kielessä. Tähän osa-alueeseen viittasi kyselyn kysymys sähköisestä asioinnista. Kaikista 80 vastaajasta 24 uskoi, että käyttäisi saamea sähköisessä asiointissa, jos mahdollisuuksia siihen olisi nykyistä enemmän. Jopa 51 henkilöä vastasi tähän kieltävästi. Viisi ei osannut sanoa, tulisiko käyttäneeksi saamea tällä tavoin. Tulos ei kerro yksiselitteisesti saamen kielen luku- ja kirjoitustaidosta, sillä monien kohdalla asiaan vaikutti vähäinen tai olematon internetin käyttäminen. Kun saamenkielinen kouluopetus on monilla paikkakunnilla vakiintunut vasta 1990-luvulla, on kuitenkin selvää, että suurin osa vanhemmista ja

keski-ikäisistä saamelaisista ei ole oppinut koulussa lukemaan ja kirjoittamaan omaa kieltään. Jotkut ovat paikanneet tätä puutetta myöhemmin. Esimerkiksi Saamelaisalueen koulutuskeskus on järjestänyt vuosikymmenten ajan kirjalliseen kielitaitoon painottuvia kursseja äidinkielisille. Lukeminen koetaan yleisesti helpommaksi kuin kirjoittaminen. Jos saamenpuhujaa ei koe osaavansa täyttää esimerkiksi saamenkielistä lomaketta, hän kuitenkin valitsee todennäköisesti suomenkielisen lomakkeen. Suomessa ensimmäiset saamelaiset ikäluokat, joiden kielelliset oikeudet koulutuksessa ovat ainakin jossain määrin toteutuneet, ovat nyt nuoria aikuisia. Se, että saamelaisten asenne saamen kielen kirjallista käyttöä kohtaan muuttuu, vaatii aikaa ja nykyistä paremmat olosuhteet saamen kielten elpymiseen.

4.3 Kielilain tunteminen

Selvityksen perusteella saamen kielilakia ja sen vahvistamia kielellisiä oikeuksia ei tunneta riittävästi saamenkielisten parissa. Kahdeksastakymmenestä vastaajasta 45:n vastaukset viittasivat siihen, että he tuntevat saamen kielilakia huonosti tai ei ollenkaan. Myönteisesti kysymykseen vastanneiden joukossa oli suhteessa enemmän naisia, Inarin kuntalaisia, korkeammin kouluttautuneita ja saamen kieltä aktiivisesti käyttäviä sekä lapsilleen puhuvia. Sen sijaan selviä ikäryhmittäisiä eroja tässä ei tullut ilmi.

Kiinnostava tulos on se, että Inarissa tunnetaan kielilakia paremmin kuin Utsjoella. Tämä voi selittyä sillä, että Inarissa asia on esillä enemmän, koska kunnassa kielilain piirissä on kolme eri saamen kieltä. Kyse voi olla myös siitä, että Utsjoella saamen kielen tilanne on monin tavoin parempi kuin muissa kunnissa. Mahdollisuudet saamenkieliseen asiointiin ovat Utsjoella luontevia niillä aloilla, joilla sattuu olemaan töissä saamenkielisiä. Ongelmat kielilain toteutumisessa eivät ole yhtä kokonaisvaltaisia kuin muissa kunnissa, joten kielilakiin ei tarvitse kiinnittää niin suurta huomiota.

Haastattelujen perusteella, kuten myös aiempien selvitysten perusteella (Näkkäläjärvi 2007, Saamelaiskäräjät 2013a) kielilain puutteellinen tunteminen koskee saamelaisten lisäksi kuntien työntekijöitä, viranomaisia ja saamelaisalueen suomenkielisiä. Mitä tilanteen parantamiseksi olisi tehtävissä? Sitä on varmasti tarpeen pohtia saamen kielilakia uudistettaessa. Selvityksessä ilmenee runsaasti viittauksia siihen, että valtion ja kuntien työntekijöiden joukossa esiintyy usein niin tietämättömyyttä ja välinpitämättömyyttä kuin suoranaista kielteisyyttä saamelaisten kielellisiä oikeuksia kohtaan. Tällainen tilanne on kestävä: Suomen valtio on vahvistanut saamelaisten kielelliset oikeudet lainsäädännöllä, eikä sen toteutuminen saa olla kiinni ruohonjuuritason asenteista.

Saamelaisyhteisön omat asenteet saamen kielilakia, kielellisiä oikeuksia ja saamen kielen virallista käyttöä kohtaan ovat pääasiassa yhteisön sisäinen asia, jonka tiimoilta muutos parempaan vaatii aikaa, assimilaatiovaiheen purkamista ja kielenelvytyksen ja identiteetin vahvistamista. Kuten edellä on jo mainittu, ihmiset mieltävät kielen merkityksen hyvin eri tavoin. Todennäköisesti kaikki saamelaiset eivät koskaan tule erityisemmin kiinnostumaan kielellisistä oikeuksistaan ja niiden toteutumisesta – mutta tiedostamiselle on silti pyrittävä luomaan mahdollisimman

hyvät edellytykset. Saamen kielilaki ei ole vain aktiivisimpien ja koulutetuimpien saamelaisten asia, sillä se liittyy saamen kielten ja saamelaisten koko tulevaisuuteen.

4.4 Saamen kielen puhuminen lapsille

Kuten selvityksen tulosten esittelystä käy ilmi, 66 vastaajasta, joilla on lapsia, enemmistö kertoi puhuvansa lapsilleen saamen kieltä, mutta vähemmistö yksinomaan saamen kieltä. 25 vastaajaa puhuu lapsilleen vain saamea, 19 saamea ja suomea ja 22 pelkkää suomea. Sitä, mitä vaihtoehto "saamea ja suomea" kenenkin tapauksessa tarkoittaa, ei ollut mahdollista selvittää haastatteluajan puitteissa. Se voi tarkoittaa sitä, että saamea puhutaan lasten kanssa silloin, kun läsnä ei ole suomenkielisiä – esim. toista vanhempaa, joka ei osaa saamea – tai kielenvalintaa aiheen ja tilanteen mukaan. Se voi tarkoittaa kahden kielen käyttöä rinnakkain päivittäisellä tasolla, mutta myös yhden kielen vahvaa dominanssia ja toisen satunnaista käyttöä.

Uhanalaisia kieliä koskevissa tutkimuksissa (esim. Aikio 1988: 302–303, Pasanen 2003: 118–123, Sarhimaa 1999: 83) on havaittu kielenkäyttöön liittyvää ylliraportointia eli kielenpuhujien taipumusta liioitella vähemmistökielen käyttöä. Myös tätä kysymystä tarkasteltaessa se on otettava huomioon. Saamenkieliset tiedostavat, että heidän pitäisi puhua lapsilleen saamea, mutta lukemattomista seikoista johtuen he eivät aina tee niin. Haastattelutilanne voi aiheuttaa tarvetta liioitella omaa saamen kielen käyttöä. On siis mahdollista, että vastaaja on kertonut puhuvansa lapsilleen vain saamea, vaikka todellisuudessa puhuu sekä saamea että suomea, tai vastannut puhuvansa saamea ja suomea, vaikka puhuisi saamea hyvin harvoin tai ei ollenkaan. Joissakin haastatteluissa tutkijalle muodostui tällainen kuva muissa kysymyksissä esille tulleiden tietojen perusteella.

Mitä merkitystä sillä on, kuinka laajasti ja johdonmukaisesti saamenkieliset puhuvat lapsilleen saamea? Eikö kyseessä ole jokaisen perheen yksityisasiat? Kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle on kielen elinvoimaisuuden ja tulevaisuuden tärkein yksittäinen tekijä. Saamen kielet voivat säilyä ja vahvistua vain, jos saamenkieliset puhuvat saamea lapsilleen. Vaikka uhanalaistuneen kielen elvyttämisessä sellaiset tekijät kuin kielipesä ja omakielinen kouluopetus ovat nousseet keskiöön, mikään toimenpide ei voi kompensoida sitä, jos saamenkieliset vanhemmat valitsevat lastensa kotikieleksi suomen kielen. Maailmanlaajuinen havainto on, että vanhemmat ja kieliyhteisö asettavat epärealistisen korkeita odotuksia koululle oman kielensä elvyttämisessä (ks. esim. Fishman 1991: 236–239, 368–380). Se, että saamenkielinen vanhempi puhuu lapselleen sekä suomea että saamea, on parhaassa tapauksessa kaksikielisyyttä ylläpitävä, monikielisessä verkostossa tarkoituksenmukainen ja toimiva käytäntö. Se voi kuitenkin olla myös merkki kielenvaihtotilanteesta, jossa suomi hallitsee kommunikointikielenä – kenties ajan mittaan yhä enemmän – ja saamelle jää huomattavasti vähäisempi, kenties lähinnä symbolinomainen rooli (kielen symboliroolista ks. Aikio 1988: 302–303). Tilanteessa, jossa yksi yhteisön kielistä on vallitseva enemmistökieli ja toinen uhanalainen vähemmistökieli, vähemmistökieli tarvitsee erityistukea ja myös yksikielisiä domeeneja, joilla enemmistökieli ei pääse valtaamaan alaa. Millaiseksi saamenpuhujaksi ja kielensiirtäjäksi kasvaa lapsi, jolle saamenkielinen vanhempi puhuu sekä saamea että suomea, se riippuu pitkälti saamen kielen käyttömahdollisuuksista lapsen muissa verkostoissa.

4.5 Äidinkieli ja sen merkitseminen

Tämän raportin ensimmäisessä alaluvussa käsitellään saamen kielen merkitsemistä äidinkieleksi väestötietojärjestelmään. Useissa muissa yhteyksissä (mm. Saamelaiskäräjät 2013a ja Näkkäljärvi 2007) on sivuttu sitä, miten heikosti saamen kielen merkitseminen äidinkieleksi korreloi todellisen kielitilanteen kanssa. Monet saamelaiset eivät tunne asiaa – kenties edes tiedä, mikä heidän äidinkieliensä väestötiedoissa on – ja monet eivät pidä sitä merkittävänä. Tällainen suhtautuminen on ymmärrettävää. Rasti ruudussa ei määritä ihmisen tietoa omista lähtökohdistaan tai kokemusta omasta kielestään. Monet suhtautuvat varauksella viralliseen tiedonkeruuseen ja tilastointiin. Kenties joku saattaa vielä uskoa, että helpommalla pääsee, jos virallisissa papereissa lukee äidinkielen kohdalla suomi, tai arvella, että kun kirjoitustaito saamen kielessä puuttuu, ei kannata ilmoittaa saamea viralliseksi äidinkieleksikään.

Yhteisön ja yhteiskunnan tasolla on kuitenkin ongelma, jos saamenkielisen saamelaisen äidinkielenä on väestötiedoissa jokin muu kuin saame. Suomessa tilastot eri kielten puhujamääristä perustuvat pitkälti Väestörekisterin tietoihin. Saamelaiskäräjät on kerännyt käräjävaalien yhteydessä tietoja äänioikeutettujen äidinkielestä. Eri kieliryhmien tai alueiden suhteen voi olla omia, esim. tieteelliseen tutkimukseen perustuvia arvioita tietyn saamen kielen puhujamäärästä. Virallinen, valtakunnallinen tilastointi tapahtuu kuitenkin väestötietojen pohjalta. Valtio ja saamelaisten kotiseutualueen kunnat arvioivat tarvetta saamenkielisille palveluille näiden tilastojen pohjalta. Se, montako prosenttia kunnan asukkaista on saamenkielisiä, vaikuttaa moniin konkreettisiin seikkoihin ja myös asenteisiin.

Äidinkielen merkitsemisen puutteet tulivat konkreettisesti ilmi selvitystyön otantavaiheessa. Otannassa, jossa olivat mukana kaikki saamelaisalueen 18–80-vuotiaat saamenkieliset keväällä 2016, oli 842 henkilöä. Tutkija joutui inarin- ja koltansaamen puhujia etsiessään tutkimaan luetteloa Inarin kunnan osalta tarkkaan. Silmiinpistävää oli, kuinka paljon luettelosta puuttui henkilöitä, jotka tutkija varmuudella tuntee saamenkielisiksi. Aukkoja oli kaikissa ikäluokissa. Esimerkiksi iäkkäitä koltansaamen puhujia oli luettelossa hyvin vähän. Silmiinpistävää oli myös, että harva saamen kieltä aikuisena oppinut on vaihtanut saamen viralliseksi äidinkielekseen. Tämä on itse asiassa seikka, jolla voi olla vaikutusta myös tämän selvityksen tuloksiin; selvityshän koski niitä, joilla saame on merkitty äidinkieleksi väestötietoihin. Niistä saamelaisista, jotka tällä hetkellä työskentelevät aktiivisesti saamen kielten parissa ja saamen kielillä, ja joilla on lapsia saamenkielisessä päivähoitossa ja kouluopetuksessa, osa on nimenomaan saamea aikuisena oppineita tai kielitaitonsa aikuisena aktivoineita. Tämä koskee erityisesti inarinsaamea ja koltansaamea, mutta jossain määrin myös pohjoissaamea. Saamea aikuisena oppineet ovat oletusarvoisesti luku- ja kirjoitustaitoisia saamen kielessä ja tuntevat uudissanastoa. Tällaisten henkilöiden aliedustus äidinkielisten joukossa vääristää tilastoissa kielenpuhujien ikärakennetta. Tässä selvityksessä se taas tarkoittaa aktiivisen, työikäisen kielenpuhujajoukon aliedustusta.

Tilastokeskuksen koosteessa “Väestörakenne 2015” todetaan, että kieli tallennetaan väestötietojärjestelmään samalla, kun vanhemmat ilmoittavat syntyneelle lapselle nimen ja uskontokunnan. Kieli säilyy samana, ellei sitä erikseen muuteta. Vuonna 2012 suoritetussa väestötietojärjestelmän luotettavuustutkimuksessa noin 9000 työikäiseltä kysyttiin, onko heidän järjestelmään ilmoitettu äidinkieliensä oikea. Tiedot täsmäsivät 99,7 %:lla vastanneista. (Tilastokeskus: Väestörakenne 2015.) Saamelaisten kohdalla ei kaikella todennäköisyydellä päästäisi näin hyvin tuloksiin.

Saamen kielten elvytyksessä olisikin aiheellista kampanjoida äidinkielen merkitsemisen puolesta, tiedottaa asian merkityksestä ja ohjeistaa äidinkieli-tiedon muuttamisesta. Tulisi korostaa sitä seikkaa, että tietoihin voi nykyään merkitä jonkin tietyn saamen kielen. Olisi niin saamelaisyhteisön kuin viranomaisten etu, että tilastoissa näkyisi todellinen saamen kielten puhujamäärä.

4.6 Saamen kielen elinvoimaisuus eri kunnissa

Selvitys saamenkielisistä palveluista kertoo myös saamen kielten yleisestä elinvoimaisuudesta saamelaisalueen eri kunnissa. Kielen elinvoimaisuus on monen tekijän summa. Haastattelukysymyksistä siihen viittaavat ennen kaikkea seuraavat kysymykset: mitä kieltä pidetään omana äidinkielenä, missä elämänvaiheissa kieli on opittu, käytetäänkö sitä päivittäisenä kielenä ja puhutaanko sitä lapsille. Jossain määrin kielen elinvoimaisuuteen liittyy myös se, tuntevatko saamenkieliset kielellisiä oikeuksiaan ja pitävätkö he niitä tärkeinä. Näitä tekijöitä tarkasteltaessa on kuitenkin jatkuvasti otettava huomioon se, miten eri määrä haastatteluja eri kunnissa on tehty. Etenkin Enontekiön ja Sodankylän kuntien tuloksia täytyy tarkastella varauksella pienen otannan vuoksi – Enontekiöltä 10 ja Sodankylästä kahdeksan henkilöä.

Selvää kuitenkin on, että kieli on elinvoimaisin Utsjoella ja vähiten elinvoimainen Sodankylässä. Inarissa ja Enontekiöllä tilanne on kirjava. Aiemmista tutkimuksista ja selvityksistä muodostuu samanlainen kuva. Utsjoella kielitilannetta valottavat mm. Torkel Rasmussenin tutkimukset koululaisten kielitilanteesta (Rasmussen 2005 ja 2013) ja muut selvitykset (Taipale 2012; Länsman & Tervaniemi 2012). Sodankylän kielenvaihtoa on tutkinut Marjut Aikio (1988). Pohjoissaamen kielen elinvoimaisuutta vertailee Inarin ja Enontekiön kuntien välillä Magreta Sara tekeillä olevassa pro graduksaan (Sara, tulossa). Inarinsaamen kielen tilannetta valottaa Annika Pasanen väitöstutkimus (Pasanen 2015).

Utsjoen 27 vastaajasta kaikki pitävät äidinkielenään saamea, ja myös suomen kielen mainitsee heistä kaksi henkilöä. Kaikki ovat oppineet saamen kielen lapsuudenperheessään. Kaikille saame on päivittäin käytetty kieli. 22 henkilöstä, joilla on lapsia, saamen kieltä puhuu lapsilleen 18; heistä 10 puhuu lapsilleen pelkästään saamea. Saamen kielilakia tunnetaan yleisesti ottaen melko huonosti, mutta saamenkielisiä palveluita pidetään melko tärkeinä.

Inarin 35 vastaajasta kaikki pitävät niin ikään äidinkielenään jotain saamen kielistä, ja suomen mainitsee lisäksi 14 henkilöä. Saamea on oppinut lapsuudenperheessään 34 vastaajaa, mutta monet mainitsevat lisäksi muita oppimisympäristöjä kuten aikuisopiskelun. Saame on päivittäinen kieli 30 vastaajalle, viidelle ei. Niistä 28 vastaajasta, joilla on lapsia, jotain saamen kieltä kertoo puhuvansa lapsilleen 17; pelkästään saamea puhuu lapsilleen kuitenkin vain seitsemän henkilöä. Saamen kielilakia tunnetaan yleisesti ottaen melko hyvin, ja saamenkielisiä palveluita pidetään melko tärkeinä.

Enontekiön 10 vastaajasta kaikki pitävät äidinkielenään saamea, ja neljä pitää äidinkielenään myös suomea. Kotonaan saamea on oppinut yhdeksän vastaajaa, ja jotkut mainitsevat myös muita elämänvaiheita. Saamea käyttää päivittäin yhdeksän henkilöä, yksi ei. Niistä yhdeksästä vastaajasta, joilla on lapsia, kahdeksan puhuu lapsilleen saamea, ja heistä viisi pelkästään saamea. Saamen kielilakia tunnetaan

yleisesti ottaen melko huonosti, mutta saamenkielisiä palveluita pidetään melko tärkeinä.

Sodankylän kunnan kahdeksasta vastaajasta seitsemän pitää saamea äidinkielenään, ja heistä viisi pitää äidinkielenään myös suomea. Saamea on oppinut kotikielenään samoin seitsemän henkeä, ja jotkut ovat oppineet saamea myös muissa elämänvaiheissa. Neljälle saamen kieli on päivittäinen kieli, neljälle ei. Niistä seitsemästä vastaajasta, joilla on lapsia, saamea puhuu lapsilleen yksi, kun taas kuusi puhuu lapsille vain suomea. Saamen kielilakia tunnetaan yleisesti ottaen melko huonosti, ja saamenkielisiä palveluita ei pidetä yleisesti ottaen tärkeinä.

5 Lopuksi

Suomessa on nyt ensimmäisen kerran selvitetty saamen kielilain toteutumista kansalaisten näkökulmasta. Selvitys perustuu haastatteluaineistoon. Puhelimitse haastateltiin kahdeksaakymmentä saamelaisten kotiseutualueella asuvaa henkilöä, joiden äidinkielenä on väestörekisterin väestötiedoissa saamen kieli. Vastaajat olivat iältään 20–80-vuotiaita, keski-ikä oli 59 vuotta. Inarista haastateltiin 35 henkilöä, Utsjoelta 27, Enontekiöltä 10 ja Sodankylästä kahdeksaa henkilöä. Osuudet määrittyivät sen mukaan, kuinka suuri osuus kaikista saamelaisalueen saamenkielisistä asuu missäkin kunnassa. Inarista haastateltiin kuitenkin suhteellisesti suurempaa joukkoa, koska mukaan haluttiin riittävä määrä inarin- ja koltansaamen kielen puhujia. Inarinsaamenkielisiä oli haastatelluista 11, koltansaamenkielisiä samoin 11 ja pohjoissaamenkielisiä 58. Kahdeksasta-kymmenestä vastaajasta puolet oli naisia ja puolet miehiä.

Haastatteluissa selvitettiin vastaajien kokemuksia ja käsityksiä saamenkielisten palveluiden saamisesta erityisesti sosiaali- ja terveystalvueluissa ja toissijaisesti muilla kunnan ja valtion toimialoilla. Selvityksen mukaan nykyinen kielilaki – tai pikemminkin sen käytännön toteuttaminen saamelaisalueen kunnissa – ei täytä saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Oikeudet eivät toteudu sosiaali- ja terveystalvueluissa eivätkä muillakaan aloilla. Suuria puutteita koettiin mm. vanhustenhoidon ja terveystalvueluiden kohdalla. Lapsia ja nuoria koskevista saamenkielisistä palveluista päivähoito ja saamenkielinen kouluopetus toimivat vastaajien mukaan tyydyttävästi, mutta monet keskeiset palvelut, kuten lastenneuvola, ovat tarjolla vain suomeksi. Kuntien välillä on suuria eroja saamenkielisten palveluiden suhteen. Positiivisin tilanne on Utsjoella ja heikoin Sodankylässä. Samoin suuria eroja ilmenee eri saamen kielten välillä: inarin- ja koltansaamen kielillä on kaikilla kunnallisilla ja valtiollisilla aloilla saatavilla harvoja, yksittäisistä työntekijöistä riippuvaisia palveluita, kun taas pohjoissaamen kielen kohdalla tilanne on parempi. Tämä koskee kuitenkin lähinnä Utsjokea – muissa kunnissa pohjoissaamen kielen asema palveluissa on kokonaisuudessaan heikko.

Vastaajien kokemuksista heijastuu huolestuttava kuva saamelaisalueen viranomaisten ja palveluntarjoajien asenteista saamen kielilakia kohtaan. Ne saamenkieliset, jotka haluaisivat käyttää saamen kieltä julkisissa palveluissa, kokevat, että tietoa saamenkielisistä palveluista on tarjolla huonosti. Vastuu saamenkielisen palvelun saamisesta jää hyvin usein saamenkielisen harteille, vaikka saamen kielilaki edellyttää nimenomaan viranomaisten oma-alotteisuutta ja aktiivisuutta. Kuten muissakin aiheita koskevissa selvityksissä on tullut ilmi, saamen kielilakia tunnetaan puutteellisesti niin kuntalaisten kuin lain piiriin kuuluvien toimijoiden parissa. Tavallinen asenne vaikuttaa olevan, että jos saamenkielinen osaa suomea, palvelua ei ole tarvetta järjestää saameksi. Näin toki ajattelee myös osa saamelaisista. Vastaajien parissa oli melko paljon saamenpuhujia, jotka eivät koe tarvetta saada palveluita saamen kielellä, tai suhtautuvat asiaan selkeän negatiivisesti. Tällaiset asenteet liittyvät usein puutteelliseen luku- ja kirjoitustaitoon ja uudissanaston heikkoon tuntemukseen.

Positiivisiakin kokemuksia saamenkielisistä palveluista tuli selvityksessä ilmi. Useampien vastaajien mielestä saamenkieliset palvelut ovat viime vuosina pikemminkin parantuneet kuin heikentyneet. Edellä tuli jo ilmi lasten saamenkielinen päivähoito ja kouluopetus, jotka ovat viime vuosina vahvistaneet asemaansa. Myös

mm. vanhusten tarvitsemiin kotipalveluihin oltiin monin paikoin tyytyväisiä. Muuten sosiaali- ja terveystalveluiden alalla tuli kiitosta yksittäisille työntekijöille, kuten pohjoissaamenkielinen sosiaalityöntekijä ja inarinsaamenkielinen hammashoitaja. Valtion laitoksista tyytyväisimpiä oltiin MELA:n, KELA:n ja Metsähallituksen saamenkielisiin palveluihin.

Selvitys ilmentää samoin sekä huolestuttavia että positiivisia seikkoja saamen kielten tilanteesta ja saamelaisten kieliasenteista. Positiivista on ensinnäkin se, että vastaajista 79/80 pitää saamen kieltä äidinkielenään ja 70/80 käyttää saamen kieltä päivittäin. Positiivisena voi pitää myös sitä, että enemmistö, 54/80 pitää oikeutta saamenkielisiin palveluihin tärkeänä. Toisaalta taas alle puolet vastaajista tuntee saamen kielilakia hyvin tai tyydyttävästi. Vastaajien kielenvalinta omien lasten kanssa herättää kysymyksiä. Positiivista on, että kaksi kolmasosaa vastaajista, joilla on lapsia, kertoo puhuvansa lapsilleen saamen kieltä. Toisaalta on huolestuttavaa, että kolmasosa puhuu pelkkää suomea. Lähes puolet niistä, jotka puhuvat lapsilleen saamea, puhuvat myös suomea. Raportin alaluvussa 4.4 pohditaan, miksi myös tämä voi saamen kielten nykytilanteessa olla huolestuttavaa.

Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella ilmentää muun muassa seuraavia konkreettisia tarpeita saamelaisten kielellisten oikeuksien vahvistamiseksi:

- Saamen kielilakiin liittyvä tehokkaampi tiedottaminen erityisesti kielilain piiriin kuuluvien laitosten työntekijöiden ja viranomaisten parissa: saamelaisalueella ei saisi olla yhtään kunnan ja valtion työntekijää, joka ei tunne saamen kielilain pääpiirteitä. Erityisesti tulisi painottaa saamenkielisiä palveluita ihmisoikeutena ja saamen kielten vahvistumisen tekijänä. Saamenkielisen sujuva suomen kielen taito ei vähennä oikeutta saamen kieleen. Toisekseen on korostettava jo olemassaolevaa saamen kielilain pykälää, jonka mukaan palvelun järjestäjän vastuulla on tarjota saamenkielistä palvelua ja tehdä se tietäväksi. Se, että saamenkielistä palvelua ei erikseen vaadita, ei ole syy olla palvelematta saameksi. Laitosten ja viranomaisten tulee kehittää keinoja, joilla saamenkieliset palvelut tehdään näkyviksi ja normaaleiksi, kaikkien käyttäjien ulottuville.
- Myös saamelaisille on suunnattava kielilakia koskevaa valistusta. Pitkään vähemmistöasemassa ja sulauttamistoimien alaisena eläneille saamelaisille on viestitettävä valtion taholta selvästi, että heillä on oikeus omien kielensä käyttämiseen, riippumatta enemmistökielen taidosta ja samoin riippumatta saamen kielen kirjallisesta taidosta. Tarvitaan konkreettisia toimintaohjeita siitä, mihin on oikeus, ja miten voi valittaa, jos oikeudet eivät toteudu.
- Kankean ja epäkäytännöllisen tulkikkäytännön sijaan on kehitettävä työntekijöiden saamen kielen taitoa. Saamen kielten opiskelua työajalla on lisättävä ja tehostettava. Nykyiset varat, joita valtio ohjaa saamelaisalueen kunnille mm. työntekijöiden kielikoulutukseen, riittävät vuosittain noin kahden henkilön kokovuotiseen opiskeluun. Neljän kunnan ja kolmen saamen kielen yhteenlasketut tarpeet ovat tähän nähden moninkertaiset.
- Jo olemassaolevan saamenkielisen työvoiman rekrytoimista on tehostettava. Yksi konkreettinen toimenpide tähän suuntaan on kunnollisen kielilisen maksaminen saamen kieltä työssään käyttäville. Nykyinen kuntien maksama kielilisi on alle 20 euroa kuussa. Tämä ei ole millään lailla kohtuullista, kun monissa töissä saamen kielellä työskentelevät joutuvat tekemään tuntuvasti ylimääräistä työtä esim. saamenkielisen materiaalin puutteen takia.

- Saamen kielilakia on muutettava nykyistä velvoittavammaksi ja sen toteuttamatta jättämisestä on seurattava kunnille tai laitokselle selkeitä sanktioita. Yhä useammissa työpaikoissa saamen kielen taidon tulisi olla vaatimuksena, ei vain eduksi katsottavana seikkana.

Haastatteluissa tuli esille myös monia pitkälti saamelaisyhteisön sisäisiä asenteita ja ilmiöitä, joita olisi syytä tietoisesti käsitellä julkisessa keskustelussa. Perheiden kielenvalintoja ja äidinkielen merkitsemistä väestötietoihin on tarkasteltu luvussa 4. Alla palataan vielä muutama kysymyksiin, jotka nousivat usein esille lähinnä vastaajien vapaassa kerronnassa, varsinaisten haastattelukysymysten ohessa.

Saamelaisten mahdollisuuksiin käyttää omaa kieltään vaikuttavat virallisen tason toimet ja kielipolitiikka, mutta merkittävästi myös ympäröivän suomenkielisen enemmistön arkipäivän asenteet vähemmistöä kohtaan. Suomalaisten ja suomenkielisten asenteista tuli puhetta useissa haastatteluissa. Saamelaisalueen kuntien erilainen asutushistoria, elinkeinorakenne, saamelaisten osuus kuntalaisista ja monet muut seikat vaikuttavat siihen, miten suomalaiset eri alueilla suhtautuvat mm. saamelaisten kielellisiin oikeuksiin. Muutamat vastaajat kokivat viime vuosien aikaisten keskustelun saamelaismääritelmästä ja ILO169-sopimuksen ratifioimisesta heikentäneen suomalaisten asennetta monia saamelaisten pyrkimyksiä kohtaan. Miten tällaisessa tilanteessa vaikuttaisi toisinaan ehdotettu saamen kielen asettaminen pakolliseksi oppiaineeksi saamelaisalueen peruskouluihin? Muutaman vastaajan mielestä tämä olisi yksi keino, jolla suomalaisten asenteita saamen kieliä kohtaan saataisiin muokattua myönteisimmiksi, tietoisuus saamelaiskulttuurista ja saamen kielistä kasvaisi, samoin kuin saamen kielten puhujamäärä.

Saamen kielten elpymisen myötä merkittävä määrä saamen kieltä lapsena vaille jääneitä saamelaisia on opetellut tai aktivoinut saamen kielen intensiivisen, kokovuotisen aikuisopiskelun muodossa. Kielikoulutukseen on osallistunut myös kasvava joukko suomalaisia. Kysymys kielen opetelleista ja etnisesti ulkopuolisista saamenpuhujista herättää toisinaan voimakkaita mielipiteitä äidinkielisten saamenpuhujien parissa. Puhelinhaastatteluissa monet olivat sitä mieltä, että saamen kielen koulutusta tarvitaan kaikilla aloilla kaikille työntekijöille, eivätkä problematisoineet työntekijöiden taustoja. Muutama vastaaja ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että suomalaisetkin ovat viime aikoina yhä enemmän alkaneet opetella saamen kieliä. Vajaassa kymmenessä haastattelussa asia nousi esille kriittisessä valossa. Näissä tapauksissa vastaajat olivat sitä mieltä, että suomalaisten / muualta tulleiden / kielen opetelleiden työskentely saamenkielisissä palveluissa on ongelmallista. Heidän sijaansa pitäisi saada töihin äidinkielenään saamea puhuvia ja saamelaiskulttuurissa kasvaneita. Jotkut eivät olleet näin jyrkkiä, mutta kuvailivat esimerkiksi sitä, miten kiusallista on yrittää asioida vaikkapa terveysasioissa sellaisen työntekijän kanssa, jonka saamen taito on kovin puutteellista. Yksi haastateltu korosti, että muuten hän puhuu mielellään saamea kaikenlaisille puhujille, mutta asiakkaana tai potilaana hän ei halua joutua tukemaan toisen saamen puhumista. Joku valitteli, että asiointista jää ikävä olo, kun ei voi olla varma, ymmärsikö toinen kaikkea, mitä hän saameksi sanoi. Muutama haastateltu oli huolissaan saamenkielisen päivähoidon henkilökunnan saamen taidosta, sillä työntekijöillä on vahva vaikutus lasten kielitaitoon.

Tällainen huoli ja harmi on varsin ymmärrettävää. Olisi suotavaa, että saamelaiset saisivat kaikkia julkisia palveluita saamen kieltä sujuvasti puhuvilta ja saamelaiskulttuuria tuntevilta henkilöiltä. Toinen kysymys on se, onko tämä

realistista. Julkisia virastoja ja laitoksia, joita saamen kielilaki koskee, on kymmeniä. Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluu neljä kuntaa, joista monissa tiettyjä palveluita järjestetään useammassa kylässä. Monet palvelut kuuluvat saamen kielilain piiriin myös saamelaisalueen ulkopuolella. Saamen kieliä on kolme, ja niillä pitäisi voida käyttää julkisissa palveluissa tasavertaisesti. Saamenkielisten työntekijöiden tarve on siis kova – entä tarjonta? Suomessa on vajaat 2000 henkilöä, joiden äidinkielenä on merkitty saame; näistä saamelaisalueella asuu 1347, joista 842 on 18–80 -vuotiaita. Työikäisten määrä on luonnollisesti paljon pienempi. Saamelaisista, kuten ihmisistä yleensäkin, vain tietty osa on halukkaita hakeutumaan töihin julkisten palveluiden pariin kuntiin tai valtiolle. Onko näistä lähtökohdista mahdollista rekrytoida vahvimmankaan lainsäädännön ja runsaimman rahoituksen avulla kaikkiin kielilain piiriin kuuluviin palveluihin äidinkielenään saamea puhuvia ja saamelaiskulttuurissa kasvaneita saamelaisia?

Saamelaisten runsas enemmistö asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Saamenkielisten nuorten paluumuutto- ja työllistymismahdollisuuksia on mahdollista tukea saamelaisalueella monin toimin. Yleisen yhteiskunnallisen kehityksen ja inhimillisten valintojen seurauksena lienee silti tulevaisuudessakin niin, että suuri osa saamelaisista ei asu saamelaisalueella. Samoin voi ja kannattaa rohkaista saamenkielisiä nuoria hakeutumaan sellaisille aloille, joilla tarvitaan eniten saamenkielisiä. Hiljattain ilmestyi saamelaiskäräjien, Saamelaisalueen koulutuskeskuksen, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Aluehallintoviraston julkaisema esite ”Oahppoofelaš – tulevaisuudessa töitä saamelaisten kotiseutualueelta” (Oahppoofelaš). Julkaisussa esitellään, millä aloilla saamelaisalueella on työllistymismahdollisuuksia ja miten näille aloille hakeudutaan opiskelemaan.

Sen sijaan tai sen lisäksi, että toivo saamea äidinkielenään puhuvien työntekijöiden löytymisestä lasketaan saamenkielisten nuorten harteille, voidaan lähestyä asiaa toisesta päästä: kouluttaa eri alojen työntekijöistä saamenpuhujia. Tässä on sekä etuja että haasteita. Aikuiskoulutuksessa saadaan sopivien opiskelijavalintojen avulla kerralla kokonainen joukko kielenpuhujia niille aloille, joille heitä eniten tarvitaan. Kokemus on osoittanut, että hyvin järjestetty, kokoaikainen kielikoulutus voi johtaa jo yhdessä vuodessa sellaiseen kielitaitoon, jolla selviää työelämässä. Toisaalta taas tulokset vaihtelevat yksilöllisesti, kielen oppiminen aikuisena voi olla monille hyvin haastavaa, ja kaikilta se vaatii lujan motivaation ja paljon työtä. Aikuisen ihmisen kokoaikainen opiskelu vaatii riittävän toimeentulon eli paljon rahaa, eikä kaikenlaisista töistä (esim. poronhoito) ole mahdollista irrottautua vuodeksi. (Saamen kielen intensiivisestä aikuisopetuksesta ks. Olthuis & Kivelä & Skutnabb-Kangas 2013.)

Saamen kielet tulevat jatkossakin elämään vähemmistökielinä hallitsevien enemmistökielten keskellä. Äidinkielenään saamea puhuvien saamelaisten määrä ei ole oletettavasti kasvamassa merkittävästi. Sen sijaan saamen kielen käyttöalat ja saamenkielisten kysyntä monenlaisilla virallisilla domeeneilla ovat kasvaneet viimeisten parinkymmenen vuoden aikana valtavasti, ja näyttävät kasvavan jossain määrin edelleen. Saamelaisten on käsiteltävä sitä, millä tavalla saamen kielen käyttömahdollisuudet voidaan muutosten keskellä turvata ja millaisia arvovalintoja ollaan valmiita tekemään kielen hyväksi.

Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella olisi hyvä suorittaa jatkossa tietyin väliajoin Språkbarometerin (ks. raportin alku) tavoin. Saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten tilannetta tulee osaltaan valottamaan juuri käynnistynyt hanke “SÁRA – Saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus: hyvinvointipalvelut osallisuuden vahvistamisessa” (ks. SÁRA). Se keskittyy Suomen kaupunkisaamelaisten omakielisiin ja kulttuurilähtöisiin palveluihin ja niiden vaikutuksiin saamelaisten hyvinvoinnissa. Viimeisimmästä systemaattisesta selvityksestä saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten parissa on kulunut kymmenen vuotta (ks. Näkkäläjärvi 2007). Tilannetta tulisi päivittää, jotta myös palveluiden järjestäjien tämänhetkiset resurssit, asenteet, tarpeet ja haasteet saataisiin selville. Selvitys saamenkielisistä palveluista tarjoaa aiheita myös paikallisempiin tai tarkempiin selvityksiin tai tieteellisiin tutkimuksiin saamelaisten oikeuksista, asenteista ja kielitilanteesta.

LÄHTEET

Aikio, Marjut 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Fishman, Joshua 1991: *Reversing language shift. Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Inarin kunta: Palvelut, sosiaali- ja terveysterveyst. palvelut.

<<http://www.inari.fi/fi/palvelut/sosiaali-ja-terveyspalvelut/saamenkieliset-sosiaali-ja-terveyspalvelut.html>>

Kinnunen, Oskari & Henri Kitty 2013: *Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen Lapin sairaanhoitopiirissä*. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma, Lapin ammattikorkeakoulu.

Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380>>

Laki saamelaiskäräjistä 974/1995

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950974#L4P21>>

Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/1991

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19910516>>

Länsman, Anne & Saara Tervaniemi 2012: *Saamen kielen käyttö Utsjoella*.

Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto ja "Saamen kielikeskus Utsjoelle" – esiselvityshanke.

<http://www.utsjoki.fi/media/Elinkeinotoimi/Hankkeet/Kielikeskus/saamenkielenkaeytt_oeSUOMI.net.pdf>

Näkkäljärvi, Klemetti 2007: *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006*.

Kertomus saamen kielilain toteutumisesta. Saamen kielineuvosto / saamen kielen toimisto. Inari: Saamelaiskäräjät.

Oahppoofelaš – tulevaisuudessa töitä saamelaisten kotiseutualueelta.

<http://samediggi.fi/nuorat/images/pdf_tiedostot/oahppoofela_fi_web.pdf>

Olthuis, Marja-Liisa 2003: Sanaston aktiivisen kartuttamisen metodiikkaa. Mallina inarinsaameen luodut biologian uudissanat. *Virittäjä* 4 / 2003 (107).

Olthuis, Marja-Liisa 2007: *Inarinsaamen lajinnimet. Lintujen ja sienten*

kansannimitysten historiaa ja oppitekoisten uudisnimien muodostuksen metodiikkaa. Aanaar: Anarâškielâ servi.

Olthuis, Marja-Liisa & Suvi Kivelä & Tove Skutnabb-Kangas 2013: *Revitalising indigenous languages. How to recreate a lost generation*. Multilingual Matters.

Pasanen, Annika 2003: *Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaisten kielipesätoiminta*. Pro gradu -tutkimus. Suomalais-ugrilainen laitos, Helsingin yliopisto.

Pasanen, Annika 2015: *Kuávsui já peeivičuová. 'Sarastus ja päivänvalo'. Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Uralica Helsingensia 9. Helsinki: Helsingin yliopisto & Suomalais-Ugrilainen Seura.

Perusopetuslaki 628/1998 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086>>

Rasmussen 2005: *Jávohuvvá ja ealáska: Davvisámegielaidd demografiija ja buolvvaidgaskasas sirdáseapmi Norggas ja Suomas*. Romsa: Romssa universitehta.

Rasmussen 2013: *Go ealáska, de lea váttis dápmat. Davvisámegiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti gránnjágielddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus*. Tromsø: Norgga Árttalaš Universitehta.

Saamelaiskäräjät: Saamelaiset Suomessa.

<http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=167>

Saamelaiskäräjät: Saamen kielet Suomessa ja muualla.

<http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=253&Itemid=405>

Saamelaiskäräjät 2013a: *Saamelaiskäräjien lausunto valtioneuvoston kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2012. Saamen kieliä koskevat kieliolot*. Lausunto 9.1.2013.

Saamelaiskäräjät 2013b: *Suomenkielisten lasten sijoittaminen saamenkieliseen päivähöitoon*. Lausunto 14.8.2013.

Saamen kielilaki 1086/2003 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>>

Sara, Magreta (tulossa): *Anára ja Eanodaga gielddaid davvisámegiela gielladilli. Meroštallon UNESCO Language Vitality and Endangerment mielde*. Pro gradu – tutkimus. Giellagas-instituutti, Oulu Universitehta.

Sarhimaa, Anneli 1999: *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes. Focus on Karelian–Russian language alternation*. Studia Fennica, Linguistica 9. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SámiSoster ry <<http://www.samisoster.fi/>>

SÁRA – Saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus: hyvinvointipalvelut osallisuuden vahvistamisessa -hanke. <<https://saradutkan.fi/sara-hanke>>

STT Info 20.8.2013: Yleisimmät saamen kielet mahdollista merkitä nyt äidinkieleksi. Väestötietojärjestelmässä otettu käyttöön laajennettu kielikoodisto.

<<https://www.sttinfo.fi/tiedote/yleisimmat-saamen-kiellet-mahdollista-merkita-nyt-aidinkieleksi---vaestotietojarjestelmassa-otettu-kayttoon-laajennettu-kielikoodisto?releasId=7081215&publisherId=3777>>

Suomen perustuslaki 731/1999 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>

Taipale, Riitta 2012: *Ohcejoga sámegielat nuoraid giellageavaheapmi*. Ohcejohka: Sámi Siida ja Ovttas-prošeakta.

Tilastokeskus: Tiedonanto sähköpostitse 27.7.2016

Tilastokeskus: Väestörakenne 2015.

<https://www.stat.fi/til/vaerak/2015/vaerak_2015_2016-04-01_fi.pdf>

Varhaiskasvatuslaki 36/1973 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>>

Sámi giellabaromehter 2016
Čielggadus sámegielat bálvalusain sámeguovllus

SISDOALLU

LÁIDEHUS.....	60
1 Duogáš.....	61
1.1 Sápmelaččat ja sámegielat Suomas	61
1.2 Sámi giellaláhka ja dasa guoskevaš čielggadusat	63
1.3 Čielggadusbarggu vuogit.....	64
1.4 Telefonjearhallan: geavat ja vásihusat	65
2 Čielggadusa bohtosat.....	68
2.1 Vástideaddjiid duogášdieđut.....	68
2.2 Gielalaš vuoigatvuodaid diđolaš dovdan	74
2.3 Oppalaš govva sámegiel bálvalusain	77
2.4 Gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan dearvvasvuodabálvalusain	80
2.5 Gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan sosiálabálvalusain	81
2.6 Gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan eará gielddalaš surggiin.....	82
2.7 Gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan stáhtalaš bálvalusain ja eiseválddiin.....	84
2.8 Ovddidandárbbut.....	86
3 Oktiigeassu: Doaimágo sámi giellaláhka?.....	91
4 Analysa: Maid čielggadus muitala sápmelaččaid gielladilis ja gielladoaladumiin?	93
4.1 Sámegielat bálvalusaid mearkkašupmi	93
4.2 Sámegielat bálvalusaid gáibideapmi	94
4.3 Giellalága dovdamuš.....	96
4.4 Sámasteapmi mánáide.....	97
4.5 Eatnigiella ja dan merken	98
4.6 Sámegiela eallinnávccalašvuolta sierra gielddain	99
5 Loahppasánit.....	101
GÁLDUT	106

LÁIDEHUS

Vuoigatvuođaministeriija čađahii ovttas Oulu universitehta Giellagas-instituhtain giđđat ja geasset 2016 čielggadeami sámevielat bálvalusain sápmelaččaid ruovttuguovllus. Ulbmiliin leai dutkat sámi giellalága ollašuvvama álbmotlahtuid perspektiivvas. Seammasullasaš muhto dovdomassii viidásut Sprákkbarometern-čielggadusa hámis lea Suomas dutkojuvvon gielaláš vuoigatvuođaid ollašuvvan gielddaid ruođa- dahje suomagielat giellaveahádagaid gaskavuodas. Sprákkbarometern ollašuhtui vuosttas geardde jagis 2004 ja dan maŋŋá muhtin jagiid gaskkain. Aiddo dál lea barggu vuolde Sprákkbarometern 2016 -čielggadeapmi. Sámevielat gielddaássiid vásihusat dutkojuvvojedje dán hámis dál vuostta háve.

Čielggadusa mihttomearrin leai buvttadit dieđu sámi giellalága ollašuvvamis vuosttažettiin dan muitalusá várás, man ráđđehus guđege válgáigodagas addá giellalága ollašuvvamis (giellamuitalus), ja nuppe dáfos eará dárkkuhusaid nugomat sámi giellalága vuorddehahti ođasmahttima várás. Giellamuitalus gieđahallá giellaláhkaásaheami doibmiibidjama ja gielaláš vuoigatvuođaid ollašuvvama Suoma sierra giellajoavkkuid gaskavuodas. Dán rádjái sámevielagiid dilli lea gieđahallon giellamuitalus sierra vuollelogus viehka oppalaččat ee. sámedikki cealkámušaid vuodul. Anus lea leamaš maiddái dutkamuš giellalága ollašuvvamis jagiid 2004 ja 2006 gaskkas (Näkkäljärvi 2007), mas dilli geahčaduvvo eiseválddiid ja organisašuvnnaid oaidninvuogis. Giellamuitalusas 2017 sámevielagiid dilli lea plánejuvvon gieđahallot ovddibuid ektui máŋggabealágabbot ja čiekŋalabbot sierra vuolleloguin rattát suoma- ja ruođagielagiiguin.

Dán raporttas ovdanbuktojit sámevielat bálvalusaide guoskevaš čielggadusa bohtosat ja dat analyserejuvvojit sámevielaid dálá dili oktavuodas. Raportta lea cállán FD dutki Annika Pasanen, guhte čađahii maiddái čielggadusa jearahallanoasi. Raportta vuosttas logus govvejuvvojit čielggadusa duogášdahkkit nugo sápmelaččaid gielladilit ja sámi giellaláhka, seammaláhkai čielggadanbarggu vuolggasajit ja čovdosat. Nuppi logus ovdanbuktojit čielggadusa bohtosat vástideaddjiid duogášdieđuid rájes gitta gielaláš vuoigatvuođaid ollašuvvamii sierra surggiin ja bálvalusaid ovddidandárbbuide. Goalmmát logus lea čoahkkáigeassu sámi giellalága ollašuvvamis čielggadusa vuodul. Njealját logus geahčaduvvojit čielggadusa speadjalasti áššit, mat laktásit sápmelaččaid gielladillái ja gielladoaladumiide. Viđát lohku sisdoallá oktiigeasu čielggadusa guovddášaddámušas ja čohkke oktii čielggadusa ovdan lokten jearaldagaid, mat gusket ovttá dáfus stáhta doaimmaide ja nuppe dáfus sámeservodaga siskkáldas geavadiidda.

1 Duogáš

1.1 Sápmelaččat ja sámegielaat Suomas

Jagi 2011 sámediggeválggaid oktavuodas čohkkejuvvon statistihkaid mielde Suomas ledje 5483 sápmelačča, geain leai jietnavuoigatvuohta sámediggeválggain. Sis davvisámegiela hálle eatnigiellaneaset 1514, anárašgiela 253 ja nuortalašgiela 332 olbmo. Juos mielde lohkkujit maiddái vuollái 18-jahkásaččat, sápmelaččaid mearri Suomas leai dalle 9919 heakka. Sis sápmelaččaid ruovttuguovllus (sámeguovllus) ásse sullii 35 % ja dan olggobealde 65 %. Jagi 1992 ektui sápmelaččaid olles mearri lea sturron máŋga duháha. Ruovttuguovllus orru sápmelaččaid ossodat lea dan sadjái njiedjan mearkašahtti láhkái: Jagis 1992 ruovttuguovllus ásse ain 65 % sápmelaččain. Maiddái sámegiela vuosttas giellaneaset hálli sápmelaččaid gorálaš mearri lea njiedjan jođánit. Jagis 1962 Suoma sápmelaččain hálle sámegiela iežaset vuosttas giellan sullii 75 %. Jagis 2007 ossodat leai šat 26 %. Jagi 2007 dieđuid mielde davvisámegiela hállit ledje 19 % sápmelaččain, anárašgiela hállit sullii 3 % ja nuortalašgiela hállit sullii 4 %. (Sámediggi: Sápmelaččat Suomas; Sámediggi: Sámegielaat Suomas ja eará guovllus; Sámediggi 2013a.) Jagi 2015 álbmotdieđuid mielde sámeguovllu gielddain ásse 1347 olbmo, geaid eatnigiellan lea merkejuvvon sámegiella. Olles riikkas sámegiella leai eatnigiellan 1957 olbmos.

Kriterat, maid vuodul olmmoš lohkkjuvvo sápmelažžan, leat iešguđetláganat sierra riikkain. Suomas sápmelašvuohta meroštallo virggálaččat sámediggelágas (Láhka sámedikis 974/1995). Dan 3 §:s daddjojuvvo, ahte sápmelaččain oaivvilduvvo olmmoš, guhte atná iežas sápmelažžan, dainna eavttuin:

1. ahte son ieš dahje su váhnemiin dahje áhkuin dahje ádjáin unnimustá okta lea oahpan sámegiela vuosttas giellanis; dahje
2. ahte son lea dakkár olbmo maŋisboahtti, guhte lea merkejuvvon duottar-, vuovde- dahje guolásteaddjisápmelažžan eana-, vearroguoddin- dahje heaggagirjijis; dahje
3. ahte unnimustá okta su váhnemiin lea merkejuvvon dahje livččii sáhtán merkejuvvot jietnavuoigadahtton olmmožin sámi parlameantta dahje sámedikki válggain.

Máŋggain virggálaš oktavuodain čujuhuvvo sápmelašvuođaš háladettiin sámediggelága dán meroštallamii. Maiddái sámi giellalága 3 §:s daddjojuvvo, ahte láhkateavsttas sápmelaččain dárkkuhuvvo sámediggelágas addojuvvon lágas meroštallon sápmelaš. Lága mihttomearri lea ná dorvudit namalassii sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođaid. Ovdamearkka dihte sámi giellalága 4 § nanne sápmelažžii vuoigatvuođa geavahit sámegiela áššedikšumisttis virgeoapmahaččain, maida láhka guoská, ja lága 7 § nanne sápmelažžii vuoigatvuođa almmuhit sámegiela eatnigiellan veahkadatdiehtovuogádahkii. Sámi giellaláhka dorvuda gielalaš vuoigatvuođaid olles Suomas ja dása lassin dihto gielalaš vuoigatvuođaid sápmelaččaid ruovttuguovllus. (Sámi giellaláhka 1086/2003.) Ruovttuguovlu lea meroštallon sámediggelágas, ja dasa gullet Ohcejoga, Eanodaga ja Anár gielda ja velá Soađegili gieldda davveoassi dahjege Sámi bálgosa guovlu.

Suomas hálluojuvvon davvisámegiella, nuortalašgiella ja anárašgiella leat golbma iehčanassan meroštahtti giela, maid gaskkas ráđđejit mearkašahtti erohusat nu jietnadatoahpa ja hápmeoahpa go sátneráju ja cealkkaoahpa dásis. Oktii buot sámegielaht rehkenastojit leat Suoma, Ruota, Norgga ja Ruošša viidodagas ovcci. Stuurimus buohkain lea davvisámegiella, mii hálluojuvvo visot dáin riikkain earet Ruoššas. Sierra sámegielaht gaskasaš gulahallan lea mánggadáfot ollisvuohta. Dasa laktása nu hálliid eatnandieđalaš gaska – ovdam. dihte Anáris ássi davvisámegielaht ádde anárašgiela buorebut go Guovdageainnus orru – go hárvaneapmi nuppi giela gullamii ja doaladupmi dasa. Anárašgiela ja davvisámegiela, seammaláhkai anárašgiela ja nuortalašgiela gaskasaš erohusat leat unnibut go nuortalašgiela ja davvisámegiela. Oppalaš dásis sáhtá dadjat, ahte sámegielaht gaskasaš erohusat leat uhcemustá seammá sturrodagas go skandinávalaš gielaid gaskasaš erohusat.

Sámegiela lea sáhtán almmuhit eatnigiellan álbmotregistara veahkadatdieđuide jagi 1992 rájes. Visot sámegielaht eai dovdda ášši dahje ane dan mearkašahttin, ja mángasiid eatnigiellan veahkadatdieđuin leage suomagiella (gč. Näkkäljärvi 2007; Sámediggi 2013a). Eatnigiellan sáhtá almmuhit Suomas dušše ovttá giela, vaikko gažaldat livččii riegeameamis rájes mánggagielalaš olbmos. Eiseválddi dáfus dát lea vuogálaš, dannego registrerejuvvon eatnigiela vuođul árvvoštallo ovdam. dihte dárbu lágideit bálvalusaid iešguđege gillii. Mánggagielalaš servoša ja mánggagielat ovttatolbmuid guovdu gáibáduš ovttá eatnigiela válljemis lea goittotge problemáhtalaš. Dán čielggadusa vástideaddjiin sullii njealjádas almmuhii telefonjearahallamis atnit eatnigiellanis sámeg- ja suomagiela, go jearaldat ovddiduvvui álo namalassii dán hámis “Man giela dahje maid gielaid anát iežat eatnigiellan?”.

Jagis 2013 šattai vejolažžan merket eatnigiellan man nu dihto sámegiela: lulli-, anár-, kildin-, nuorta-, julev- dahje davvisámegiela (STT Info 20.8.2013). Dát guhtta sámegiela leat váldon mielde oktiibuot ovcci sámegielas várra ovddemustá danne, go dáin gávdno nannejuvvon girjegiella. Sierra sámegielaht eai goittotge ollege oidno čielggadusa várás diŋgojuvvon veahkadatdiehtologahallamis. Nuppiid sániiguin visot daid sámeguovllus ássi 18–80-jahkásaččaid veahkadatdieđuin, geat leat merken eatnigiellaneaset sámegiela, lohka eatnigiela buohta “sámegiella, lappi”. Dán raportta loahppafiidnenmuttus Annika Pasanen diđoštalai ášši Statistihkkaguovddážiis. Doppe doaimmahuvvon tabealla mielde sierra sámegielaht leat jagi 2015 dieđuid mielde merkejuvvon eatnigiellan hui unnán. Davvisámegiella lea merkejuvvon 18, anárašgiella 16 ja nuortalašgiella 14 olbmui. Váile bealli visot dáin dáhpáhusain guoskkai vuollái 18-jahkásaččaide. (Statistihkkaguovddáš: Dieđáhus elepoastta bokte 27.7.2016)

Dat, geaidda sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođat gusket, lea meroštallon sierra lágain iešguđetláhkai. Nugo ovddabealde juo boahká ovdan, de sámi giellalága gielalaš vuoigatvuođat gusket visot sámegielalága dárkkuhan sápmelaččaide. Giellalága nannen gielalaš vuoigatvuođat eai ná leat gitta das, ahte sápmelaš galggašii leat sámegielaht dahje sámástit eatnigiellanis. Näkkäljärvi gávnna (2007: 14), ahte merkejuvvon eatnigiella ii meroštala vuoigatvuođa sámegiel bálvalussii, ja dat doibmege lagamustá statistihkaid dahkandárkkuhusain. Árrabajásgeassinlágas vuoigatvuohta sámegiel beavedikšui goittotge laktása eatnigiellii: “Gielda galgá dása lassin fuolahit das, ahte mánáid beavedikšu sáhtá addojuvvot máná eatnigiellii, mii lea lea suoma-, ruota- dahje sámegiella.” (Árrabajásgeassinláhka 36/1973). Sámedikki mielde (Sámediggi 2013b) dás dárkkuhuvvo namalassii máná juridihkalaš eatnigiella, ja sosiála- ja dearvvasvuođaministeriija sámegielalága jagis 2011 addin cealkámuša mielde juridihkalaš eatnigiellan adnojuvvo veahkadatdieđuide almmuhuvvon eatnigiella. Vuodđooahpahušlága mielde vuoigatvuohta sámegiel vuodđooahpahušii

bealistis laktása oahppi giellamáhttui: “Sápmelaččaid ruovttuguovllus orru sámegiela máhtti oahppiid oahpahusa galgá addit eanaš sámegillii” (Vuodđooahpahušláhka 628/1998).

Suoma sámegielaid dilli ii mánggaga oasis dovdojuvvo doarvá bures. Ovdamearkka dihte dakkár vuodđoáššis go sámasteaddjiid mearis leat iešguđetlágan árvvoštallamat muhto eai gokčevaš dutkamušat. Earet ovddabealde ovdanbohtán eatnigiela merkema váttisvuodaid, de árvvoštallama hehttejit maiddá girjjat dulkomat das, mii lea eatnigiella ja gii lohkkjuvvo giela hállin. Mánggagielalaš servošiin rádjá giela hálli ja gielahis olbmo gaskkas ii álo leat dušše ovttaláhkai čilgemis. Sápmelaččaid assimilašuvnna ja sámegielaid áitatvuložin šaddama čuovvumuššan servošiin leat ovdamearkka dihte olbmot, guđet áddejit sámegiela dievaslaččat muhto eai leat goassige hállan dan ieža. Sámegielaid revitalisašuvnna dahjege ealáskahttima gievruma dihte giellaservošiin leat bealisteaset ain valjis olbmot, geat hállat sámegiela nubbin giellaneaset dahje vieris giellan. Oassi sis geavaha sámegiela aktiivvalaččat ja maiddá sirdá dan mánáidasas, muhto sii eai vealttakeahhtá oidno gosge statistihkain. (Meroštallama ja árvvoštallama problematihkas gč. ovdam. dihte Pasanen 2015: 40–42, 73–76 ja 163–170.)

1.2 Sámi giellaláhka ja dasa guoskevaš čielggadusat

Sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođat nannejuvvojede Suomas vuosttas gearde jagis 1992 fápmuiboahtán lágain sámegiela geavaheamis eiseválddiin (Láhka sámegiela geavaheamis eiseválddiid olis 516/1991). Ođđa, viidasut ja eambo geatnegahtti sámi giellaláhka bođii fápmui jagi 2004 álggus. Dat addá sápmelažžii vuoigatvuođa dikšut áššiid stáhta ja gieldda virgeoapmahaččain sámegillii. Dat geatnegahtta eiseválddiid fuolahit doarvvis sámegielat bargiin, dahje juos dat váilot, de fuolahit dulkomis ja jorgaleamis sáme- ja suomagiela gaskkas.

Nugo ovddit vuollelogus juo bođii ovdan, de sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođain ásahuvvo sámi giellalága lassin mánggagin eará lágain. Guovddázis lea vuodđooahpahušlága 10 §, man mielde sápmelaččaid ruovttuguovllus orru sámegielat mánáid oahpahasas eanaš oasi galgá addit sámegillii (Vuodđooahpahušláhka 628/1998), seammaláhkai go árrabajásgeassinláhka, man 11 § geatnegahtta gielddaid lágidit mánáid beaivedivššu suoma-, ruoŋa- dahje sámegillii, go dat lea máná eatnigiella (Árrabajásgeassinláhka 580/2015). Yleisradiolága 7 § bealistis geatnegahtta Yleisradio Oy fállat bálvalusaid sámegillii (Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993). Suoma vuodđolága 17 §:s lea jagi 1995 rájes mánnašupmi das, ahte sápmelaččain lea eamiálbmogin vuoigatvuohta ovddidit ja bajásdoallat iežaset giela ja kultuvrra (Suoma vuodđoláhka 731/1999).

Sámi giellalága 3 §:s daddjo, ahte láhka guoská “anárašgillii, nuortalašgillii dahje davvisámegillii geavahuvvon giela dahje váldočuozáhatjoavkku mielde”. (Sámi giellaláhka 1086/2003.) Giellalága perspektiivvas lea dehálaš fihttet diđolaččat, ahte bálvalusa fidnen eará sámegillii go iežas gillii ii deavdde sámegiel olbmo gielalaš vuoigatvuođaid. Geavadis gažaldat guoská namalassii Anár gildii, gos hállujuvvojit visot golbma sámegiela. Nugo dátge čielggadus nanne, de stuorimus ja lávddamusat hállon davvisámegillii leat lágiduvvon eanemus bálvalusat. Dáin ii leat olusge ávki anáraš ja nuortalaš sámasteaddjiide. Muhtun anáraš sámasteaddjit ja unna oassi nuortalaš sámasteaddjiin máhttet davvisámegiela nubbin dahje vieris giellan. Dát ii dattetge vealttakeahhtá dárkkut, ahte sii vásihivčče davvisámegiela iežaset giellan,

mainna livččii lunddolaš dikšut áššiid. Dáid maŋemuš jagiin ee. mediafálaldagas lea lassánan ng. mánggasámegiela gulahallanmálla (gč. Pasanen 2015: 379–381), mii dárkkuha sierra sámegielaid geavaheami seamma diliin rattát nu, ahte sierra gielaid hállit gulahallet gaskaneaset iešguđet iežas sámegillii. Dákkár geavat gáibida sámasteaddjiin diđolaš toleranssa ja návcca beassat kommunikašuvnnas ovddosguvlui beroškeahtá vejolas áddenváttisvuođain. Sámegiela áššedikšumis, earenoamážit sode-bálvalusaid guovddášsurggiin, mánggasámegiela geavada ii goittotge velá sáhte jurddašit váldot atnui. Dat sáhtta muhtin dáhpáhusain doibmet, muhto dan ii sáhte atnit vuoigatvuohtan dikšut áššiid namalassii iežas sámegillii.

Sámi giellalága ollašuvvan dutkojuvvui vuosttas gearddi jagi 2000 loahpas. Jearaldagas lei sámi giellalága ođasmahttinbargojoavkku čielggadus, man čuozáhatjoavkun ledje vuosttas giellalága ollái gullan gielddaid ja stáhta eiseválddit (Näkkäljärvi 2007: 12–13). Ođđa giellalága ollašuvvan geahčaduvvui jagiid 2004–2006 gokči dutkamušas, man čađahedje sámedikki sámegiela doaimmahat ja dutki Klemetti Näkkäljärvi (Näkkäljärvi 2007). Dán dutkamuš čuozáhatjoavkun ledje sámi giellalága ollái gullelaš stáhta ja gielddaid eiseválddit ja lágádusat oktan bargiideasetguin ja maid sámearganišašuvnnat ja -searvvit. Dutkamuš buktá oidnosii duodalaš váilevuođaid giellalága ollašuvvamis. Sámegiela bargit ledje sihke gielddalaš ja stahtalaš sektoris áibbas menddo unnán, dulkonbálvalusat ledje mángga sajis fállun menddo guhkes vuorddihemiin, ja giellalága dovdamuš ja das dieđu juohkin ledje oppalaččat heittogis dilis. Earenoamáš heittogit giellavuoigatvuođat ollašuvve anáraš- ja nuortalašgiela hálliid gaskavuodas.

1.3 Čielggadusbarggu vuogit

Čielggadus sámegiela bálvalusain čađahuvvui vuoigatvuođaministeriija ja Oulu universitehta sámegiela ja sámekultuvrra ovttadaga, Giellagas-instituhta oktasaš fidnun. Dat álggii 1.4.2016. Čielggadeaddjin / projeaktadutkin doaimmai FD, gielladutki Annika Pasanen Anáris. Dutkamuš vásttolaš jođiheaddji lei Giellagas-instituhta hoavda Veli-Pekka Lehtola ja 1.7. rájes Anni-Siiri Länsman. Čielggadeami čuovui bagadanjoavku, mas ledje mielde alladárkkisteaddji Vava Lunabba (vuoigatvuođaministeriija), kulturáššeráđđeolmmoš Katri Santtila (oahpahus- ja kulturministeriija), dutki Marina Lindell (Åbo Akademi), professor Veli-Pekka Lehtola ja universitehtalektor Anni-Siiri Länsman (Giellagas-instituhta) ja gielladorvočalli Siiri Jomppanen (sámediggi).

Čielggadus sámegiela bálvalusain čađahuvvui telefonjearahallamin sámeguovllu sámegiela gielddaássiid gaskavuodas. Čuozáhatjoavkun ledje Ohcejoga, Anár, Eanodaga ja Soađegili gielddas orru 18–80-jahkásaččat, geat leat almmuhan iežaset eatnigiellan álbmotregistara veahkadatdieđuide sámegiela dahje man nu sámegiela. Válddusjoavku šattai 80 heakka, mii mearkkaša sullii guhtta proseantta sámeguovllu visot sámegielaigiin ja sullii logi proseantta 18-80 -jahkásaččain. Anár gielddaássi leat mielde eanet go earát, dasgo Anáris hállet visot golbma Suomas geavahuvvon sámegiela, go fas eará gielddain hállet dušše davvisámegiela. Čielggadeamis háliidedje fidnet dieđu guđege giela dillái laktáseaddji earenoamáš beliin.

Sprákkarometern-dutkamušas vástideaddji Åbo Akademi veahkehii čielggadus dutkanvugiid oasis. Álbmotregistaris dinggojuvvojedje dohko merkejuvvon dieđut sámeguovllu visot 18–80-jahkásaš sámegielaigiin, ja VTT dutki Marina Lindell doaimmahii logahallama ain ovddos Pasasii. Čuoldin dáhpáhuvai eanaš

soaittáhtváltosiin. Anáraš- ja nuortalašgiel olbmuid fertii goittotge soaittáhtváltosa lassin válljet Anár gieldda sámegielaigiid joavkkus sohkanama, ássanbáikki ja dutki iežas dieđuid vuodul. Eará láhkái ii sáhttán dorvudit anáraš- ja nuortalašgielaigiid ovddasteaddji ossodaga oppalašváltosis. Válddusjoavkku čohkiideapmi ja telefonjearahallanbargu govvejuvvot dárkkebut raportta čuovvovaš vuollelogus.

Čielggadusa materiálačoaggima vuohkin válljejuvvui telefonjearahallan, vai fidnejuvvošii doarvái ollu luohtehahtti materiála. Sápmelaččaid olis dutkojuvvo ollu, ja gánske dása njađđáseaddji dolkama dihte skovvejearahallamiid vástidanproseanta báhcá dávjá fuopmášahtti vuollegažžan. Veahkadatdieđuide vuodđuduvvi soaittáhtváltddus d áhkidii dan, ahte dieđut fitnašuvve gokčevaččat iešguđege ahkásaš, sierra sohkaelliid ovddasteaddji sámegiela olbmui. Čuožáhtjoavkku ráddjen agi vuodul 18–80-jahkásaččaide váljjašuvai dainna ákkain, ahte dat adnojuvvui maiddái Sprákbarmetern-dutkamušas, ja dieđut álbmotregistaris dingojuvvujedje oktanaga seammalágan eavttuiguin. Guovllu bealis čielggadus rádjašuvai sápmelaččaid ruovttuguvlui, dannego sámi giellaláhka guoská ovddemustá dasa. Sámejuovllu gielddaid gaska lei figgamuš seammá gorálaš juohkášuvvamii, go sámegielaigiid lohkumearálaš juohkášuvvan lea sierra gielddaid gaska. Nugo ovddabealde bohtá ovdan, de Anár gielddaássiid ossodat šattai stuoribun go earáid, dasgo sin gaskavuodas čogge visot golmma sámegiela hálliid.

Čielggadusa gažaldagaid mihttomearrin lea vuosttažettiinge čájehit nu bures go vejolaš sámejuovllu sámegiela bálvalusaid dili. Nuppe dáfus dat galge leat muhtin osiin buohastangelbbolaččat Sprákbarmetern-dutkamuša jearaldagaiguin, vai giellamuitalusas sáhtta veardádallat riikka sierra giellajoavkkuid giellavuoigatvuodaid ollašuvvama. Jagi 2017 giellamuitalusa deaddočuoggán leat sosiála- ja dearvasvuodábálvalusaid, nu ahte dat ožžo deattuhusa maiddái sámegiela bálvalusaid čielggadeamis. Telefonjearahallan mearkkašii materiála čoagginvuohkin sierranas ravdaevttuid jearaldagaid ovdanbidjami: Rabas jearaldagat eai sáhttán leat valjis, ja vástideaddjiid muitaleapmi ii fitnašuvvan vurkejuvvot sátnedárikilit. Dáid ráddjehusaid livččii sáhttán garvit telefonságastallamiid báddemiin, muhto dát fas livččii veadján hehttet muhtun vástideaddjiid, gáržžedit vástádusaid dahje dagahit jearahallamis biehttaleami.

Sáhkkehalla gažaldagat leat raportta čuovusin. Sáhkkehalla álggus jerrojedje vástideaddji gielladillái, giellaválljemii ja skuvlejupmái laktáseaddji duogášdieđut (gč. ossodat A). Čuovvovaš jearaldagat guske vástideaddji diđolašvuhtii iežas giellalaš vuoigatvuodain (ossodat B). Dasto čielggaduvvujedje vástideaddji vásihusat sámegiela bálvalusaid fitnašuvvamis sierra oktavuodain (ossodat C), earenoamážit dearvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid bealde. Loahpas (ossodat D) vástideaddji bivdojuvvui árvvoštallat sámegiela bálvalusaid fitnašuvvama oppalaččat ja daid ovddidandárbbuid.

1.4 Telefonjearahallan: geavat ja vásihusat

Dán vuollelogus govvejuvvo, mo jearahallanbargu geavadiis dáhpáhuvai. Dutki Annika Pasanen vuorbáidii www.random.org -siidduid prográmmain muttágis stuorra soaittáhtváltosa guđege gieldda sámegielaigiin. Guđege gieldda mearri čuovui, nugo ovddabealde lea čilgejuvvon, sámegielaigiid prosentála juohkášuvvama sierra gielddaid gaska. Dáinna lágiin váljjašuvvan olbmuid telefonnummirat ohccojuvvojedje

ohcanbálvalusas; dán ohcanbarggu čađahii vuoigatvuodaministeriija allaskuvllahárjehalli.

Álggos dutki sáhkkehalai sullii guhttalot olbmo soaittáhatváldosa vuođul. Dán muttos bođii ovdan, ahte válddusjovkui ledje deaivan easka njeallje anárašgielat olbmo ja okta nuortalašgielat olmmoš. Válddusjoavku dievasmahttui dalle namalassii dáid gielaide hálliin. Dát dáhpáhuvai dutki iežas dieđuid vuođul: Son váljii veahkadatdiehtologahallamis Anár gielddaássiid gaskavuodas olbmuid, geaid son diđii dahje navddii anárašgiela ja nuortalašgiela hálliin. Dáin son ringii olbmuide, geaid telefonnummirat gavdnojedje nummirohcamis, ja moatte dáhpáhusas maiddái dakkáriidda, geaid nummir ii gávdnon ozus, muhto geaid nummiriid son diđii iežas oktavuodaid bokte. Anárašgiela hálliin buohkat ledje dutkái oahpes olbmot, danne go son dovdá giellaservoša viehka bures. Son fikkai válljet fárrui nu mánggaahkásaš hálliid go vejolaš. Nuortalašgiela hálliin muhtumat ledje dutkái oahppásat, muhto muhtin oasi son váljii logahallamis ássanbáikki ja sohkanama vuođul, ohpit nu viiddis ahkejuohkášuvvama oččodemiin go vejolaš. Anáraš- ja nuortalašgiela hállit čoggojedje vástideaddjijovkui oktii buot 22 olbmo, 11 goappáge joavkkus.

Dutki ringii olbmuide, geaid nummirat ledje gávdnon. Juos olmmoš ii vástidan, de sudnje ringejuvvui ođđasit, muhto oktii buot eanemustá golbmii. Mángasiid nummirat eai gávdnon nummirozus, ja mángasat eai ollege vástidan telefodnii dahje telefodna leai álohii gitta. Dutki fikkai fáhtet oktii buot 119 olbmo. Dáin badjelaš guoktelogis eai ollege fáhtejuvvon. Dáin, geat vástidedje telefodnii, njealljenuplogis almmuhedje njuolgga, ahte eai hállit leat mielde jearahallamis, dahje dasto eai sáhtán hállat aiddo dalle eaige háliidan soahpat nuppi ringenáiggi. Soames vástideaddjiin ii šat vástidan telefodnii, go sudnje ringejuvvui ođđasit šihthtojuvvon áigges. Eatnašat biehttan olbmui eai namuhan earenoamáš suja. Soapmásat dadje, ahte sii eai veaje oassálastit, ja okta dajai sivvan dan, ahte máhtá sámegiela nu unnán, ahte ii leat rivttes olmmoš vástidit.

Gávccilot jearahallamis 42 čađahuvvojedje davvisámegillii, 28 suomagillii, gávccii anárašgillii ja guokte guovtte gillii (suoma- ja anárašgiella / davvisámegiella). Giela válljen ii lean sáhkkehallamiin šielbmágažaldat, danne go mihtomearrin leai ovddemustá čohkket dieđu. Dutki goittotge anii dehálažžan geavahit sámegielaide nu ollu go vejolaš. Gažaldahkii bohte davvisámegiella ja anárašgiella, dasgo nuortalašgiela dutki ii hálddaš. Dutki álggahii ságastallama njuolgga sámegillii dakkár olbmuiguin a) geaid son dovdá ja geaid vissásit diehtá sámástit b) geaid sámegielašvuodas son leai vástideaddji agi ja ássanbáikki vuođul viehka sihkar, vaikko ii dovdá vástideaddji. Dát mañemuš namuhuvvon ášši dárkkuhii geavadis rávvásut olbmuid Ohcejogas ja Eanodagas. Earáiguin son dábálaččat álggahii ságastallama suomagillii ja jearai de muhtin muttus, sámástágo vástideaddji ja goappá gillii son háliida čađahit jearahallama. Juos vástideaddji dalle dajai iežas sámástit, de giellan molsašuvai dábálaččat sámegiella, muhto muhtin vástideaddjit lohke iežaset geavahit dákkár oktavuodas millosabbot suomagiela. Muhtumat fas dadje, ahte sii eai máhte doarvái bures sámegiela, dahje molso fargga ruovttoluotta suomagillii. Muhtun vástideaddjiiguin dutki suomastii álggus loahpa rádjái, danne go dat orui lunddoleamos. Juos gažaldagas livččii dieđalaš dutkamuš, de sáhkkehallangiela válljemis livččii galgan leat eambo systemáhtalaš, muhto dán čielggadanbarggus giela válljen berrii leat nu váivveheapmi go vejolaš, dieđu čoaggima ovddideaddji dahkki. Mánggat jearahallon olbmot reagerejedje hui miehtemielálaččat dasa, ahte sidjiide ringejuvvui sámegillii. Sii dovde beroštumi dutki duogáži ja muhtumat juoba almmuhedje, ahte sii eai livčče viššan čilgesgoahtit jurdagiiddiset suomagillii. Giela válljen sámegiel sápmelačča ja sámegiela máhtti

suomelaš dutki gaskkas sáhtta leat maiddá árvvuide čatnašuvvan dilli, mas váikkuhit eanetlohku-unnitlohku -gaskavuohta, akatemalaš ja “dábálaš” olbmo duogážat ja gulahallanvuogit, giellamáhtu dássi, suopmanerohusat ja mánggalágan doaladumit.

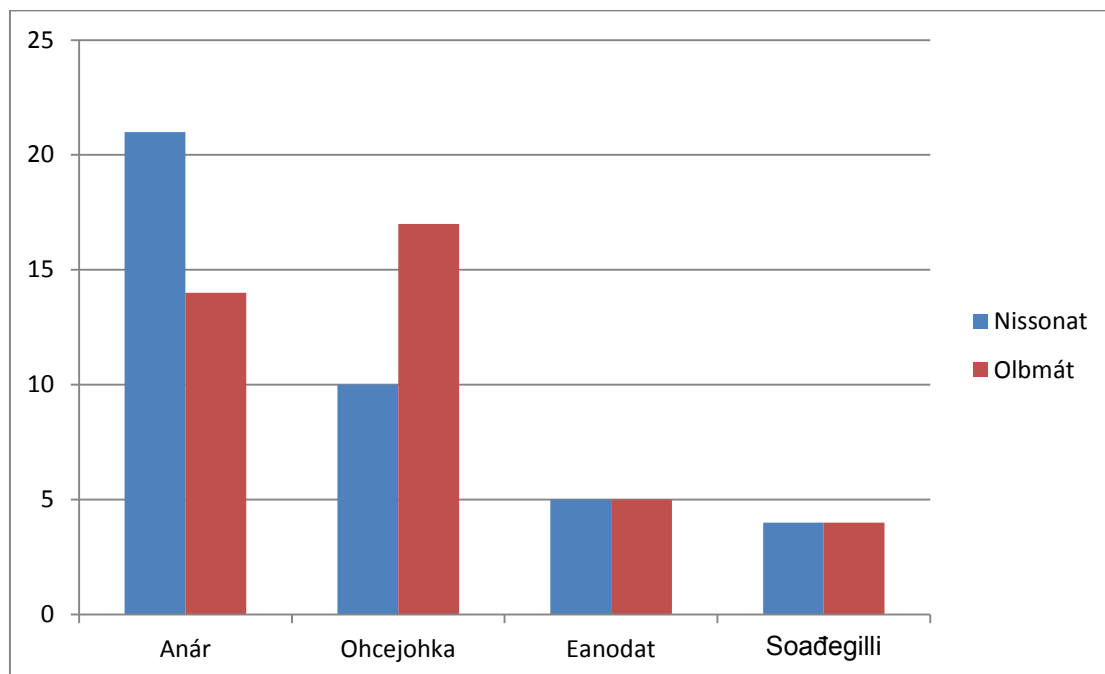
Telefonjearahallamiid vástádušat čállojedje sáhkkehállamiid oktavuodáš Webropol-prográmmii, mii lea jearadandutkamuša dárbbuide ovddiduvvon bargoneavvu. Juohke vástideaddji buohta devdojuvvui seamma jearaldatsiidu, man vástádušat beaiváduvvet reálaáiggis oktiigeassoraportii. Dánna lágiin lei álki čuovvut ee. vástideaddjimeari čoggoma sierra gielddaid ja sohkabeliid guovdu. Webropol-bargoneavvu čájeha válljenjearaldagaid bohtosiid gráfalaččat ja addá vejolašvuodá analyseret bohtosiid sierra vástideaddji joavkkuid veardidallamiin ja dihto gažaldagaid eavttuiguin. Dat čájehii iežas oalle doaimbin telefonjearahallamiidda vuodđuduvvi materiálačoaggimis.

Jearaldatvuodus ii oidno vástideaddji namma, muhto gal riegádanjahki ja ruovttugiella. Dása lassin dutki doalai vástideaddjiin girjji sierra teakstadiehtorájuin ja excel-tabeallain, vai bisošii áiggi dásis das, geasa lea juo ringen, gean ii leat fáhten ja geasa iskašii ain ringet. Dasa lassin girjedollui merkejuvvui giella, mainna sáhkkehállan čađahuvvui. Vástideaddjiid namat, mat oidnojit dán liigegirjedoalus, báhcet dušše dutki dihtui. Dán raporttas čielggadusa bohtosat analyserejuvvojit anonyman. Dán raportta lassin dutki Annika Pasanen boahhtevuodas gieđahallá čielggadusa ja dan bohtosiid dieđalaš artihkalis. Dán ja visot earáge vejolaš oktavuodáin čielggadussii oassálastán jearahállon olbmuid persovdnadiehtosuodji dáhkiduvvo.

2 Čielggadusa bohtosat

2.1 Vástideaddjiid duogášdieđut

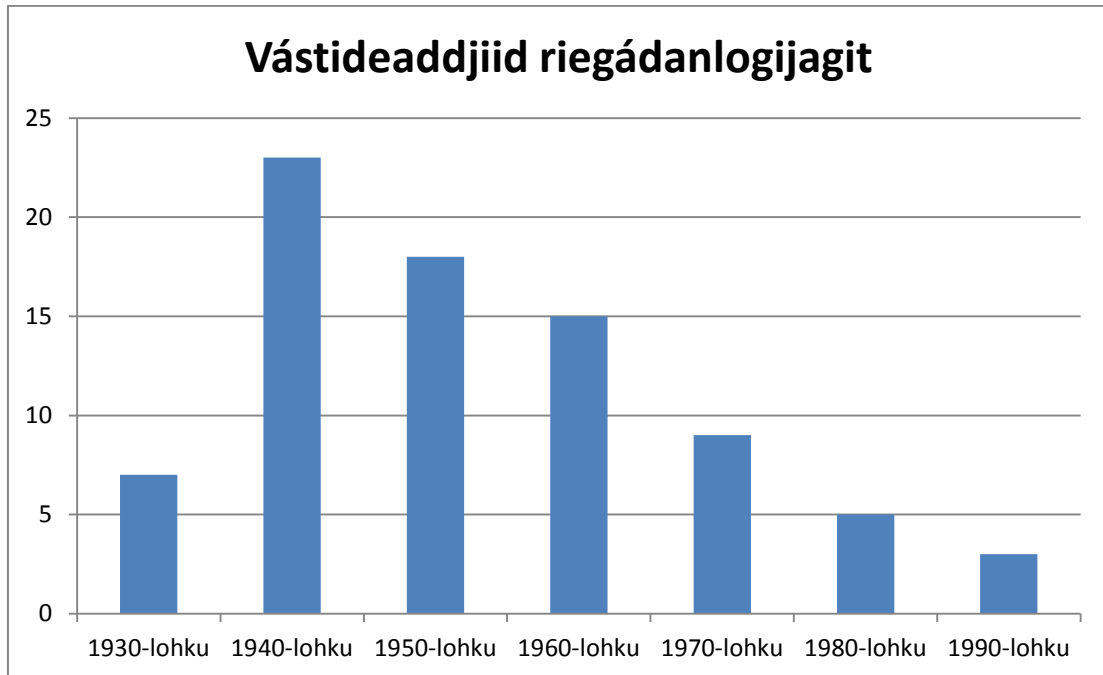
Čielggadeami várás jearahallojedje gávccilot 20–80 -jáhkaš olbmo, geaid eatnigiellan lea merkejuvvon veahkadatdieđuin sámegeiella ja guđet ášset man nu gielddas sápmelaččaid ruovttuguovllus. Jearahallon olbmui 40 ledje nissonat ja 40 olbmát. Ruovttugieldda ektui sáhkkehallon olbmot juohkášuvve nu, ahte Anáris jearahallojedje 35 olbmo, Ohcejogas 27 olbmo, Eanodagas 10 olbmo ja Soađegillis gávccii olbmo. **Govvosis 1 oidno vástideaddjiid juohkášuvvan ruovttugieldda ja sohka beali vuodul.** Nissoniid stuorra ossodat Anára vástideaddjiin ja olbmáid stuorra ossodat Ohcejoga vástideaddjiin lea soaittáhat. Anáris dutki iežas válljen vástideaddjiid gaskavuodas nissonat ja olbmát leat sullii seamma olu, nu ahte dat ii čilge erohusa.

Govus 1: Vástideaddjiid juohkášuvvan ruovttugieldda ja sohka beali vuodul

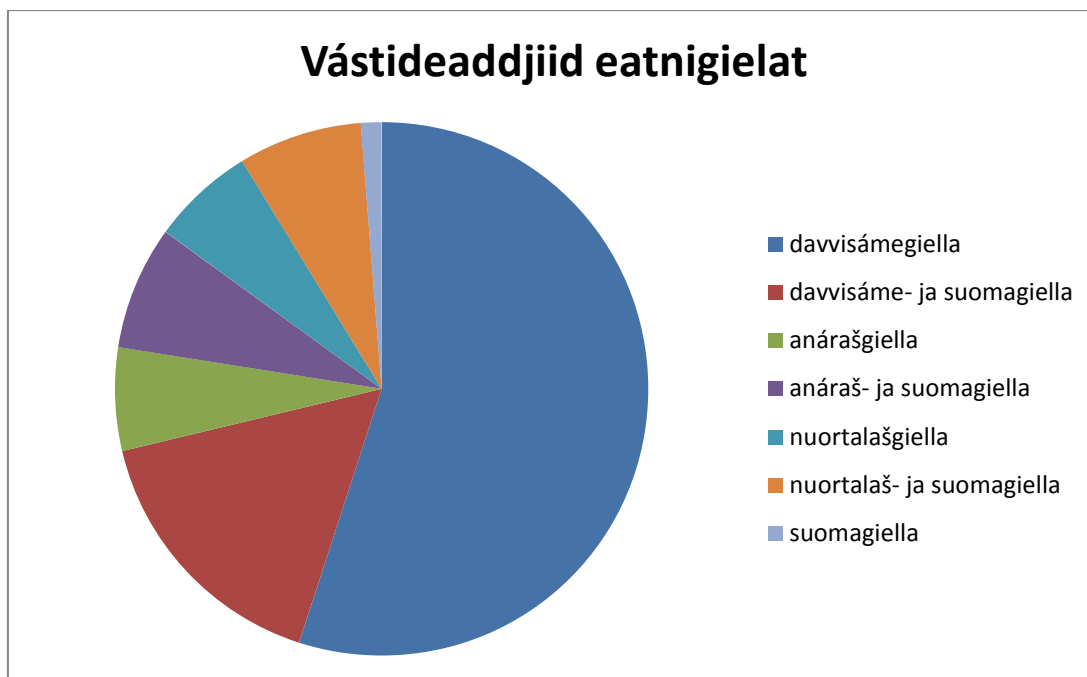
Jearahallamiidda oččoduvvojedje 18–80 -jáhkaš olbmot. Boarráseamos vástideaddjit ledje riegeádan jagis 1935 ja nuoramus 1995, dahjege geavadis ahkejuohkášupmi leai 20 ja 80 jagi gaskkas. Eanemus ledje 1940-logus riegeádan olbmot ja nubbin eanemus 1950- ja 1960-logus riegeádan olbmot. Vástideaddjiid gaskaahki leai 59 jagi. **Govus 2 áiccalmahtá vástideaddjiid juohkášuvvama riegeádanlogijagi vuodul.** Dan, manin vástideaddjiid ahkejuohkášupmi šattai aiddo dákkárin, sáhttet čilget mánggat dagaheaddit. Boarrásut veaga leai álkit fáhtet ságaide telefonna bokte, dannego sis gaskameari mielde stuorát oassi ii leat beaivet barggus ja / dahje eahkedis hoahpuid siste ovdamearkka dihte bearašeallima dihte. Duohkin sáhttet leat maiddá statistihkalaš sujut: Man ahkášaš olbmuid gaskavuodáš leat eanemus sámegeielagat, dahje man ahkášaččaid joavkkus sámegeiella lea dávjjibut merkejuvvon eatnigiellan veahkadatdieđuide. Álbmotregistrtarguovddáša doaimmahan veahkadatdiehtologahallamis, mas vástideaddjit válljašuvve, visot sámegeiella iežaset

eatnigiellan merken sámevuovllus orru 18–80 jahkásaš olbmuid gaskaahki lea 53 jagi. Čielggadusa vástideaddjihoavku lea ná gaskameari mielde veaháš boarrásut go čielggadusa čuožáhtjoavku.

Govus 2: Vástideaddjiid juohkášuvvan riegádanlogijagiid mielde

Sáhkkehallama oktan duogášdiehtun jerrojuvvui vástideaddjiin, man giela dahje maid gielaid sii atnet iežaset eatnigiellan. Gažaldat ovddiduvvui álo dán hámis, vai vástideaddji sáhtašii lunddolaččat namuhit ovtta giela dahje eanet gielaid. Vástideaddjiin 57 muitaledje atnit iežaset eatnigiellan davvisámegiela. Sis 13 atne dása lassin eatnigiellaneaset suomagiela. 11 vástideaddji atne iežaset eatnigiellan anárašgiela, ja sis 6 atne eatnigiellaneaset maiddái suomagiela. Seamma boadus lea nuortalašgielas: eatnigiellan ovttanuppelogis, guhttasis dasa lassin suomagiella. Visot vástideaddjiin okta namuhii iežas eatnigiellan dušše suomagiela. Eará gielat sámegielaid ja suomagiela lassin eai máinnašuvvon. **Govvosis 3 oidno dat, man giela dahje maid gielaid vástideaddjit atne iežaset eatnigiellan.**

Govus 3: Vástideaddjiid eatnigielat

Vástideaddjiin jerrojuvvui, man muttos eallima sii leat oahppan sámegiela. Molssaeaktun ledje mánnávuođa bearaš, beaivedikšu, skuvla, rávesolbmuid oahpahuš dahje dat, ahte sámegiela eai leat oahppan aktiivvalaččat mange muttus. Measta buohkat, 77 olbmo, muitaledje oahppan sámegiela ruovttugiellan iežaset mánnávuođa bearrašis. Muhtin dáhpáhusain sámegiela oahppan leai leamaš unnán ja váldogiellan leai leamaš suomagiella, muhto vástideaddji goittotge anii iežas oahppan sámegiela ruovttustis muhtin muddui. Muhtumat namuhedje ruovttu lassin maiddái eará oahppanbirrasiid. Skuvlla máinnašedje guhitta vástideaddji, guđet ovddastedje earet Ohcejoga buot gielddaid ja ledje riegádan 1960–80 -logus. Rávesolbmuid oahpahuš namuhedje seammaláhkai guhitta vástideaddji, guđet ledje riegádan 1950–80 -logus ja bohte sierra gielddain Ohcejoga lohkuiválddekeahhta. Okta 1990-logus riegádan vástideaddji mitalii iežas oahppan sámegiela beaivedivššus; son namuhii maiddái eará eallinmuttuid. Sierra gielddaid erohusain eanemus fuopmášahtti lea dat, ahte visot Ohcejoga vástideaddjit leat oahppan sámegiela iežaset mánnávuođa bearrašis ja sii eai namuhan ollege eará oahppanbirrasiid. Vissásit mángga ohcejohkalačča leat lohkan skuvllas sámegiela, muhto gažaldagas dárkkuhuvvui giela oahppan, ii lohkan.

Vástideaddjiin 70 vástidedje mieđehemiin jearaldahkii “Leago sámegiella dálážiš dutnje beaivvalaččat geavahuvvon giella?”. Logi vástideaddjái sámegiella ii leat beaivvalaš giella. Miedeheadji vástádusaide lohkkjuvvui maiddái muhtin danlágan dáhpáhus, mas vástideaddji ovdam. dihte váidaladdai, ahte ii álo šatta juohke beaive hállat mange giela geasage, muhto sámasta gal buot sámegiela giella, geaiguin deaivvada. Dan logis, geat eai dálá áigges geavat sámegiela beaivvalaččat, viđas leat Anára gielddas, njealjis Soađegilis ja okta Eanodagas. Mearkkašahhti lea, ahte Ohcejoga vástideaddjiin buohkat geavahit sámegiela aktiivvalaččat, go fas Soađegili gávccii vástideaddjis dušše bealli geavaha sámegiela aktiivvalaččat. Válddusjoavkku eahpegorálašvuođa dihte bohtosat eai leat gaskaneaset veardidangelbbaččat, muhto nuppe dáfus dat leat viehka vuorddehahttit dan dieđu čuovggas, mii sierra guovlluid gielladilis lea fidnemis (fáttás dárkkebut logus 4). Logi olbmos, guđet eai

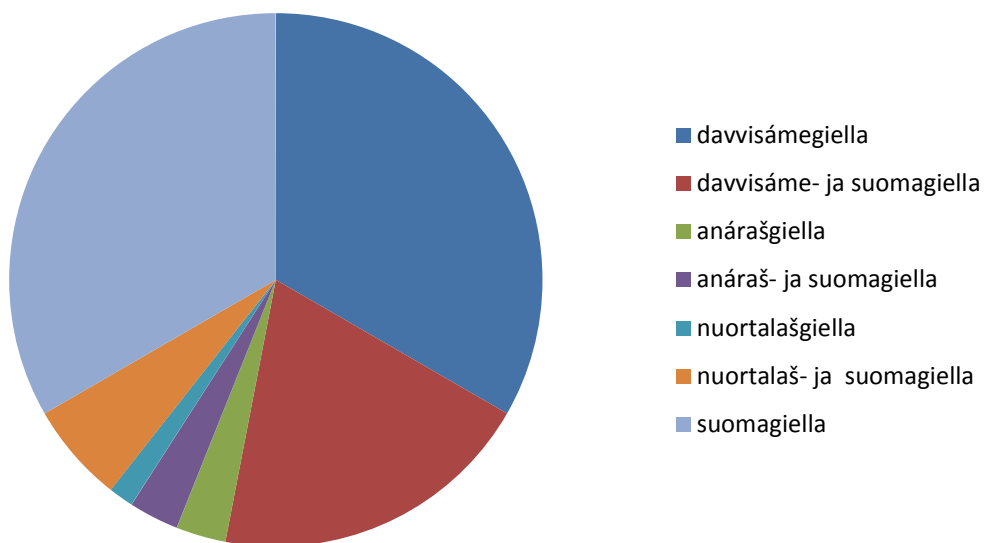
geavat sámegiela beaivválaččat, njealjjs almmuhedje iežaset eatnigiellan davvisámegiela, njealjjs anárašgiela ja okta nuortalašgiela; mánegasat sis dása lassin suomagiela. Okta almmuhii iežas eatnigiellan dušše suomagiela.

Giela válljen iežas mánáiguin lea sámegielaid eallinnávccalašvuoda ja boahttevuoda hárrái guovddášgažaldat. Vástideaddjiin 66:s ledje mánát. 35 vástideaddji almmuhedje iežaset hállat mánáideasetguin davvisámegiela; sis 13 geavahit maiddá suomagiela. Njealjjs almmuhedje iežaset geavahit mánáideasetguin anárašgiela, ja dán guovttis maiddá suomagiela. Nuortalašgiela geavahit mánáideasetguin viđas, geain njealjjs maiddá suomagiela. Dakkár vástideaddjit, geat almmuhedje iežaset geavahit mánáideasetguin dušše fal suomagiela, ledje 22 olbmo. **Sierra sámegielaid ja suomagiela geavaheami mánáiguin govvida govus 4.** Oktii buot 41 olbmo almmuhedje iežaset geavahit mánáideasetguin suomagiela, go mielde lohkkujit sihke dušše fal suomagiela ja sámegiela lassin suomagiela geavaheaddit. Visot 66 olbmos 25 almmuhedje iežaset geavahit mánáideasetguin dušše fal sámegiela, 19 sámegiela ja suomagiela ja 22 dušše fal suomagiela. **Dán oppalaš dili áiccalmahtá govus 5.**

Giela válljema mánáiguin lea beroštahtti geahčadit maiddá ahkejoavkkuid olis. Dannego sierra logijagiin riegádan sáhkkehallon olbmuid ossodat čielggadeamis lea hui sierralágan, de bohtosiin ii sáhte geassit čielga loahppajurdagiid. Sámegielaid 1950-logus nanosmuvvan assimilašuvdna suomagillii ja nuppe dáfus 1980-logus nanosmuvvan revitalisašuvdna vuhttojit goittotge bohtosiin. **Giela válljema mánáiguin riegádanlogijagi mielde govvida govus 6.** Áiccalmasvuoda dihte govvošis oidnojit dušše sierra giellaválljenmolssaeavttuid gorálaš ossodagat, beroškeahtá das, gallego dáhpáhusa guđege logijagi guovdu leat. Lohkumearit oidnojit riegádanlogijagi vuolde. Sámasteapmi mánáide gieđahallo maiddá logus 4.

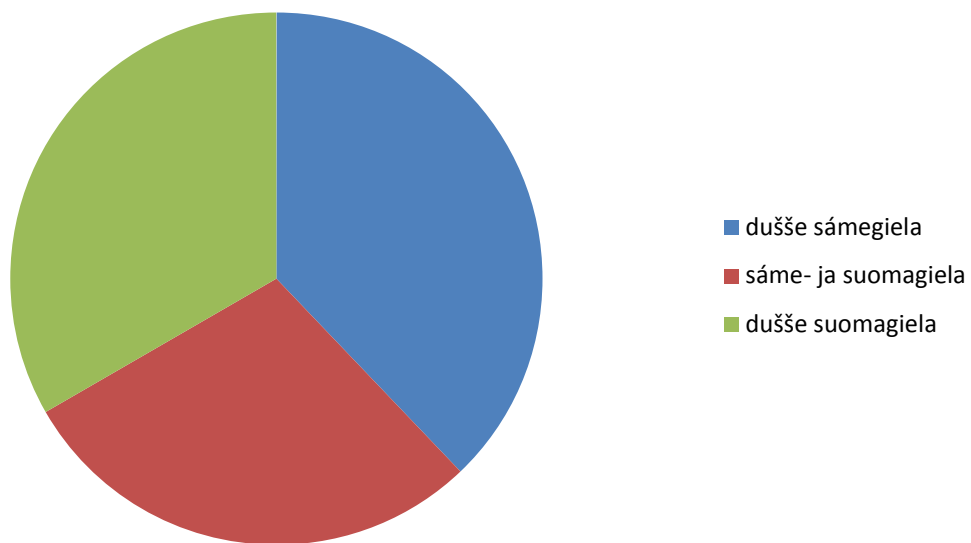
Viđas máinnašedje, ahte vaikko hállat suomagiela mánáideasetguin, de sámástit mánáid mánáiguin. Dát ii sierra jerrojuvvo, nu ahte buohtalas dáhpáhusat sáhttet leat joavkkus eanetge. Dát muitala sámegielaid áitatvuložin šaddama ja ealáskeami konteavsttas viehka dábalaš albmonumis. Ovdamearkka dihte 70- ja 80-logus vanhemat leat válljen ruovttugiellan mánáideasetguin suomagiela; dát mánát leat oahppan sámegiela eará sajis servodagas, skuvllas dahje ollesolmmožin ja hállagoahtán dan iežaset mánáide. Dát lea sáhtán doalvut dillái, mas máttarvanhema ja vanhema gulahallet ain gaskaneaset suomagillii, muhto mánáidmánáide goabbáge ovddit sohka buolva sámasta.

Giella iežas mánáiguin I

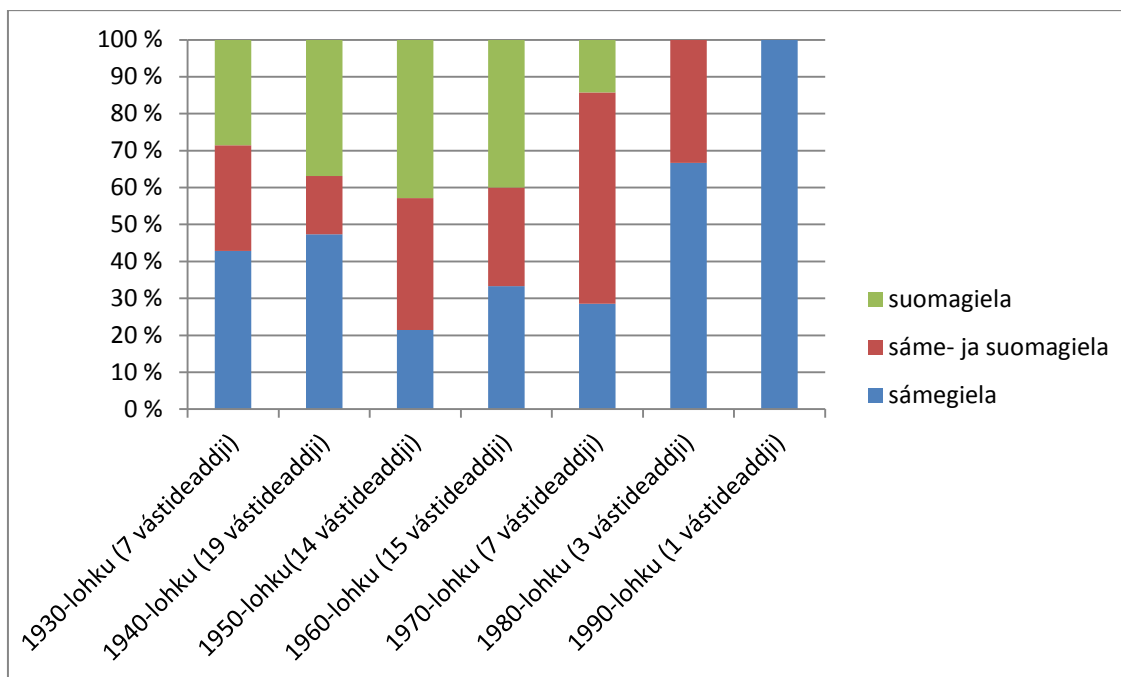
Govus 4: Sierra sámegielaid ja suomagiela geavaheapmi mánáiguin

Giella iežas mánáiguin II

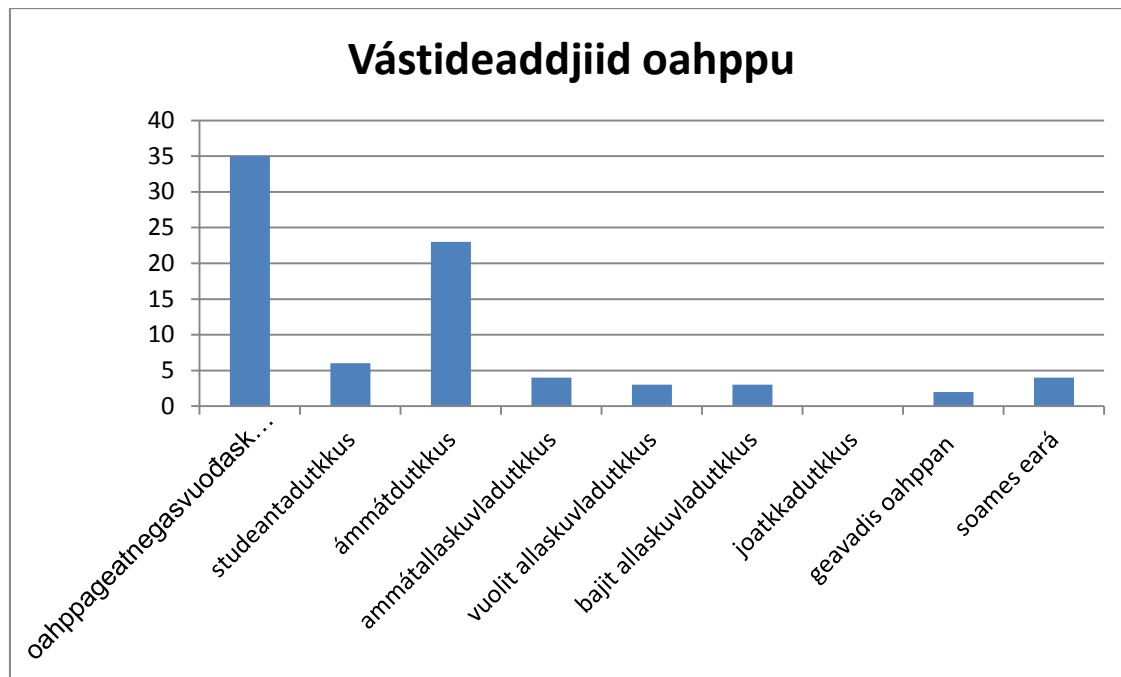
Govus 5: Sáme- ja suomagiela geavaheapmi mánáiguin oppalašvuohtan

Govus 6: Sáme- ja suomagiela geavaheapmi mánáiguin vástideaddji riegeánlogijagi mielde

Maŋemuš duogášjearaldat guoskkai skuvlejupmái. Vástideaddjiin 35:s alimus fidnejuvvon oahppu lea oahppageatnegasvuodaskuvlla, mii mearkkaša vuodđoskuvlla dahje boarrásut olbmuiin álbmotskuvlla ja mángasiin dása lassin gaskaskuvlla. Ámmátskuvlla ledje vázzán 23 vástideaddji, ja logahat leai alimus oahppu guđa vástideaddjis. Ámmátallaskuvladutkkus leai njealljásis, vuolit allaskuvladutkkus golbmasis ja bajit allaskuvladutkkus seammaláhkai golbmasis. Joatkkadutkkus (ovdam. dihte doavttirdutkkus) ii lean ovttasge. Muhtumat máinnašedje iežaset vázzán Sápmelaččaid kristtalaš nuoraidskuvlla, mii leai Anáris jagiin 1953–1978 doaiman oahpahatdási oahppalágádus. Muhtumat muitaledje oahppan iežaset ámmáha geavadis. Dát guoskkašii sihkkarit maiddái stuorimus oassái boazodoalliin, muhto sii eai ášši sierra deattuhan, ja ámmát ii sáhkkehállamis jerrojuvvon. **Govus 7 čájeha vástideaddjiid oahppoduogáza.**

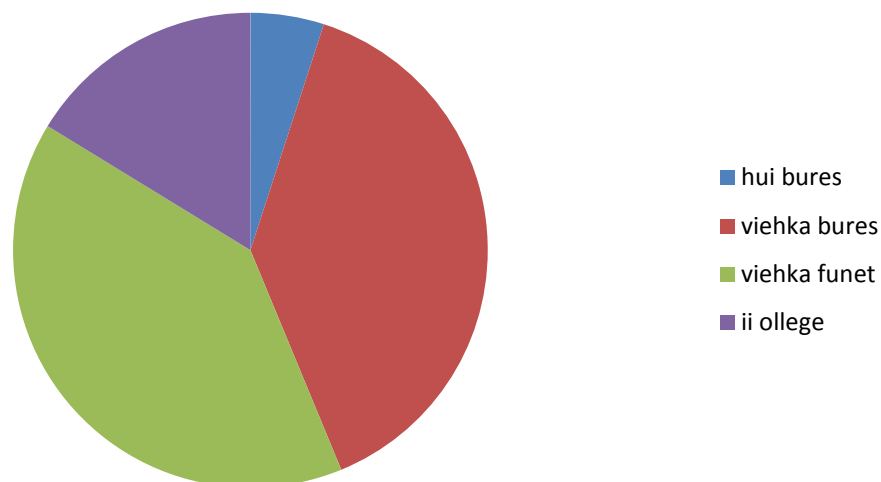
Govus 7: Vástideaddjiid alimus fidnejuvvon oahppu

2.2 Gielalaš vuoigatvuođaid didolaš dovdan

Vástideaddjiid áddejupmi iežaset gielalaš vuoigatvuođain kártejuvvui jearaldagain “Man bures dovddat gielalaš vuoigatvuođaidat ja sámi giellalága?”. Jearaldatvuođus ledje molssaeavttut “hui bures”, “viehka bures”, “viehka funet” ja “in ollege”. Dáid molssaeavttuid dutki ii goittotge máinnašan visot sáhkkehallamiin, dasgo molssaeavttuid logahallan telefonjearahallamis ii doaimma buotlágan olbmuiguin. Ovdamearkka dihte mánggat boarrásut vástideaddjit čielgasit ráttástuvve sierra molssaeavttuid logahallamis. Juos vástideaddji vástidii ovdamearkka dihte “Galhan mun dan dovddan”, de dutki sáhtii dárkkálmahttit “Gáttátgo dovdat dan hui bures vai viehka bures?”, muhto mánggain dáhpáhusain dutki válljii ieš dan molssaeavttu, mii su mielas vástidii sáhkkehallon olbmo addin gova áššis. Ovdamearkka dihte vástádus “Dovddan mun sullii” doalvvui molssaektui “viehka bures”, go fas vástádus “In mun leat gal daidda riehta oahpásmuvvan” doalvvui molssaektui “viehka funet”. Bohtosiid ferte ná geahčadit sulaid addin, ii absoluhtalažžan. Juos vástideaddjit livčče telefonjearahallama sajés deavdán skovi, mas livččii seamma jearaldat, de bohtosat sáhtašedje leat earáláganat. Seammá guoská mángga earáge jearaldahkii dán čielggadusas.

Vástideaddjiin njealjis vástidedje dovdat giellalága ja dan addin gielalaš vuoigatvuođaid hui bures ja 31 viehka bures. Viehka funet ášši dovde 32 olbmo, ja golmmanuppelogi olbmo vástádusat čujuhedje dasa, ahte sii eai dovdda ášši ollege.
Dili govvida govus 8.

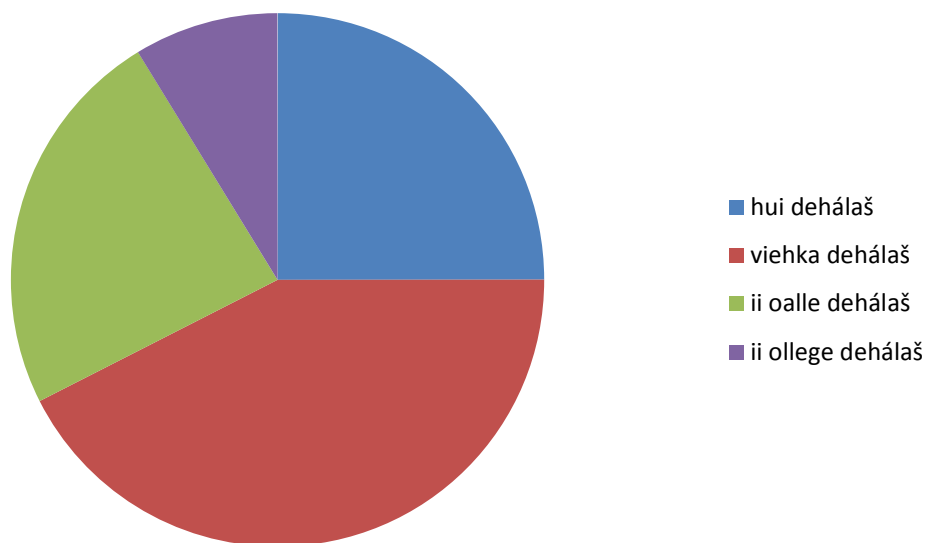
Vástideaddji dovdá sámi giellalága ja gielalaš vuoigatvuođaidis

Govus 8: Sámi giellalága ja gielalaš vuoigatvuođaid dovdan

Čuovvovaš jearaldat guoskkai dasa, atnágo vástideaddji iežas vuoigatvuođa sámegiellalaš bálvalusaide dehálažžan vai ii. Bohtosiid dulkomii guoská seammá go ovddit jearaldaga buohtage. Dása lassin jearaldat gávnnašalai dainna lágiin váttisin, ahte hui mángga vástideaddji buohta bođii ovdan dihtolágan ruossalasvuohta ášši vásiheamis persovnnalaš ja almmolaš dásis. Mángasat de vástidedje, ahte ášši ii leat sidjiide persovnnalaččat earenoamáš dehálaš, dannego sii birgejit bures suomagillii ja / dahje leat hárránan dikšut áššiideaset suomagillii, muhto sámegiela dili hárrái ja ovdamearkka dihte muhtin eará ahkejoavkkuid guovdu sii goittotge deattuhedje ášši dehálašvuođa. Vástideaddji sáhtii juoba konkrehtalaččat dadjat, ahte “Galhan mun ferten dieđusge vástidit, ahte dat lea hui dehálaš, go in sáhte geahččat ášši dušše iežan beales.” Bohtosiid berrege geahčadit muhtinlágan syntesan vástideaddjiid persovnnalaš vásihusa ja almmolaš dási doaladumi gaskkas. Juohke dáhpáhusas bohtosiin oidno, ahte vuoigatvuođat sámegiela bálvalusaide vásihuvvojit dehálažžan: 20 olbmo atne daid dehálažžan ja 34 viehka dehálažžan. Vástádusain 19 čujuhii molssaektui “eai oalle dehálažžat” ja čiežas ledje dan mielas, ahte dat eai leat ollege dehálažžat. **Dili govvida govus 9.**

Vuoigatvuohta sámegielat bálvalusaide lea

Govus 9: Gielalaš vuoigatvuođaid vásiheapmi

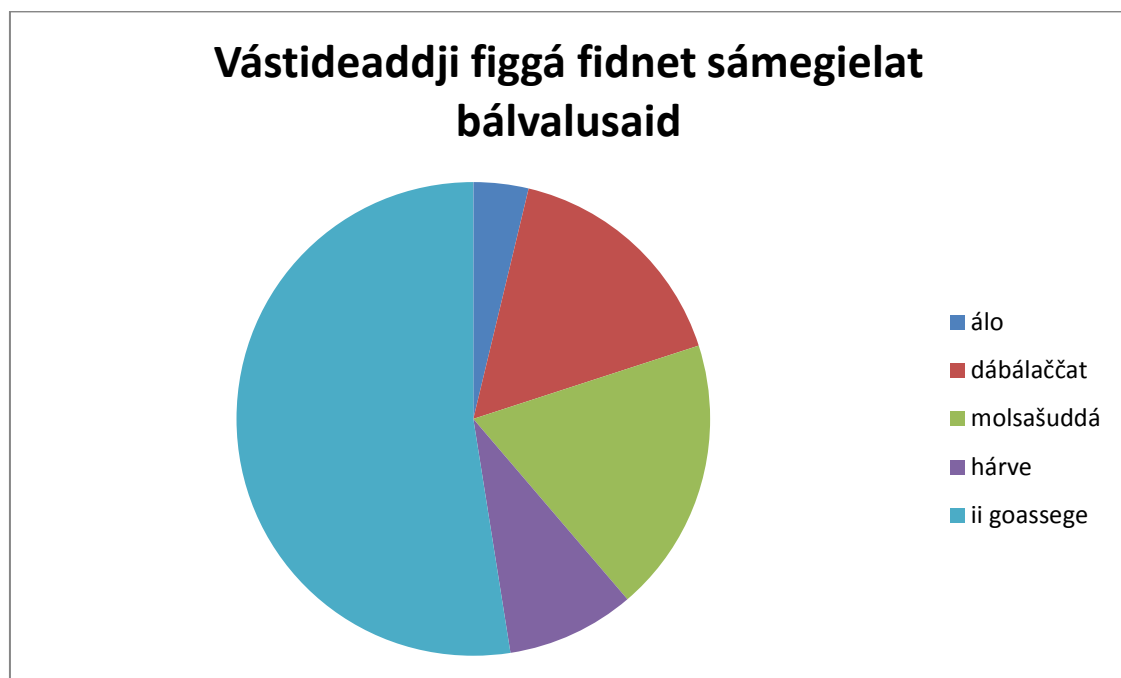
Čuovvovaš jearaldat šaddadii garra juos juo vuorddehahtti ruossalasvuođa ovddit vástádusa ja mánggaid duogášdahkkiid gaskkas: Das jerrojuvvui, figgágo vástideaddji fidnet bálvalusaid sámegillii. Dutki dárkkálmahtii dárbbu mielde, ahte dárkkuhii jearaldagain ovdamearkka dihte diliid, main vástideaddji livččii áššiid divššodettiinnis muhtin doaimmahagas dahje lágádusas bivdán sadjosii sámegielat bargi dahje čielggadan bálvalusgiela ovddalgihtii. Vástádusmolssaeavttuid válljemis dutki fertii dákkoge bokte geavahit dávjá iežas árvoštallama. Viđa sierra molsseavttu (“álo”, “dábálaččat”, “molsašuddá”, “hárve”, “ii goassige”) sadjái livččii gánnehan váldit gažadanvuodui viidásut molssaeavttuid “dávjá”, “muhtimin” ja “ii goassige”. Juos vástideaddji muitalii gosnu muhtimin iežas iskan fidnet sámegielat bálvalusa, dutki váljii molssaeavttu “hárve”, dahje juos dákkár vásihusat ledje eanet, de molssaeavttu “molsašuddá”.

li leat áibbas jáhkehahtti, ahte siige, geat vástidedje ovdamearkka dihte “mun gal álo juohke sajis sámástan buohkaide” duohtavuođas doibmejít ná maiddáí visot suomagielat doaimmahagain. Unna, mánggagielaš servošiin ealli olbmuide jearaldat sáhtii leat muhtin muddui amasge. Mánggat vástideaddjit lohke iežaset diehtit bures, gii gosge sámásta ja gii ii, ja giella válljejuvvo dušše dan vuodul – das ii leat gažaldat gáibideamis iige figgamis. Nuppe dáfus fas mánggaid vástideaddjiid vásihusat čujuhedje nuppe gežiid dasa, ahte sii eai leat siste das, geainna sámegiela sáhtašii mange bálvalusa oktavuođas hállat. Jearaldat sámegielat bargiid dovdamis gieđahallo čiekŋalabbot loguin 2.8 ja 4.

Juohke dáhpáhusas boadus lea čielggas: Vástideaddjiin eanaš oassi ii fikka fidnet sámegielat bálvalusaid. Guokte dávjjimusat namuhuvvon siva dása ledje: 1. bálvalusat eai leat fállun sámegillii, nu ahte manin oppa iskatge 2. hárjaneapmi áššiid dikšumii suomagillii. Dán manjit siva namuhan olbmot ledje áššiid dillái dávjá ollásit duđavaččat: “Mun dat birgen suomagillii juohke sajis, inge gal dárbbášge maidege sámegillii.” Mángasat bukte ovan dan, ahte sii eai máhte čállit sámegiela, lohkange sáhtta leat váttis, ja seammaláhkai láite sámegielaidda ođđasániid ja “virgesámegiela”

áddehahttivuođa. Mánegasat goittotge orro hárijánan suomagiela geavaheapmái ja duhtan dillái buorebutge danin, ahte eai leat leamaš molssaeavttut.

Figgamuša fidnet sámegiela bálvusa almmolaš surggiin govvida govus 10. Bohtosiid leš buoremus dulkot oalle jorbasi. Dalle molssaeavttut “álo” (golbma vástideaddji), “dábálaččat” (13 vástideaddji) ja “molsašuddá” (15 vástideaddji) čujuhit dasa, ahte vástideaddjis lea goittotge muhtin veardde diđolas figgamuš šaddat bálvuvvot iežas gillii. Dát sáhtta mitalit das, ahte sámegiella lea vástideaddjai ovddimus ja suomagiela nannosut giella, mainna lea milloseamos dikšut áššiid. Jearaldat sáhtta leat maiddái dihtolágan vuodđojurdagis, vástideaddji diđolašvuodas. Moadde vástideaddji muitaledjege, ahte son láve loktet giellagažaldaga ovdan dakkárga sajiin, gos diehtá leat dušše suomagiel bargiid, dannego háliida dahkat ášši eambo oainnusin ja muittuhit sámi giellalága gávdnomis. Vástidanmolssaeavttut “hárve” (7 vástideaddji) ja “in goassige” (42 vástideaddji) čujuhit dasa, ahte vástideaddji dikšu áššiid suomagillii loktekeahhtá ovdan iežas sámegiela vuodá ja gielalaš vuoigatvuodaid. Dát boahká ovdamearkka dihte das, ahte virggálaš áššiid dikšun suomagillii lea sudnje álkimus ja milloseamos, dahje das ahte son ii hálit dahkat áššiid dikšumis mohkkábu, leat hehttehussan bálvusa fállái dahje gártat váivves fuomášumi gohccáheaddjin. Boađus ja sivat dan duohken gieđahaljojit čiekŋalabbot analysalogus 4.

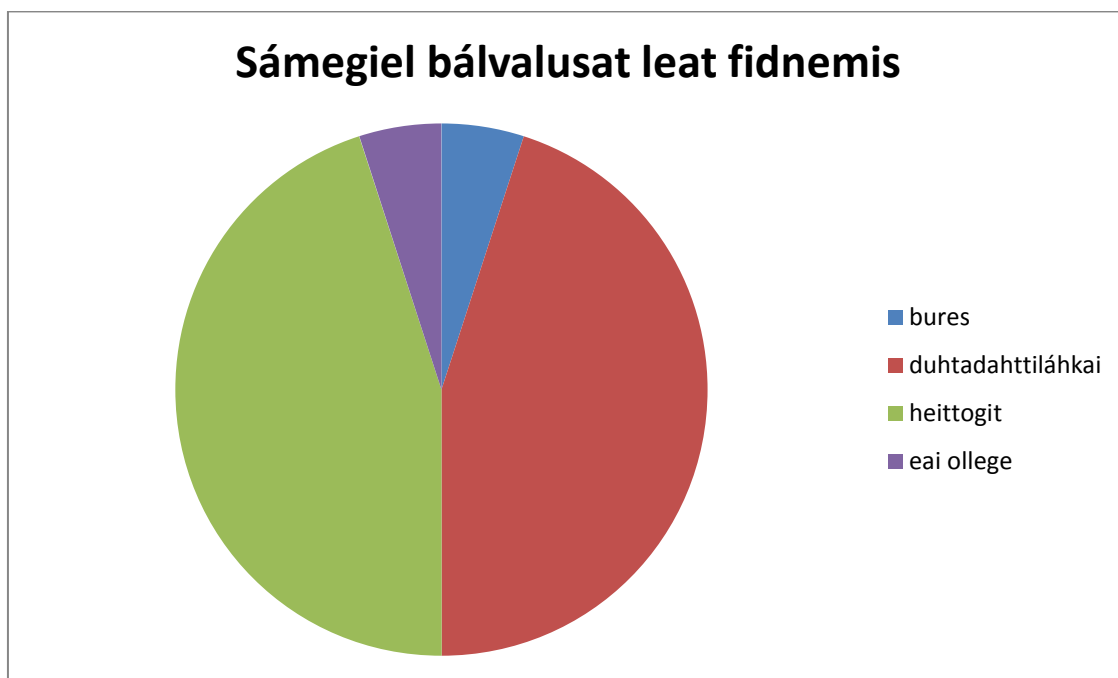

Govus 10: Figgamuš fidnet sámegiela bálvusaid

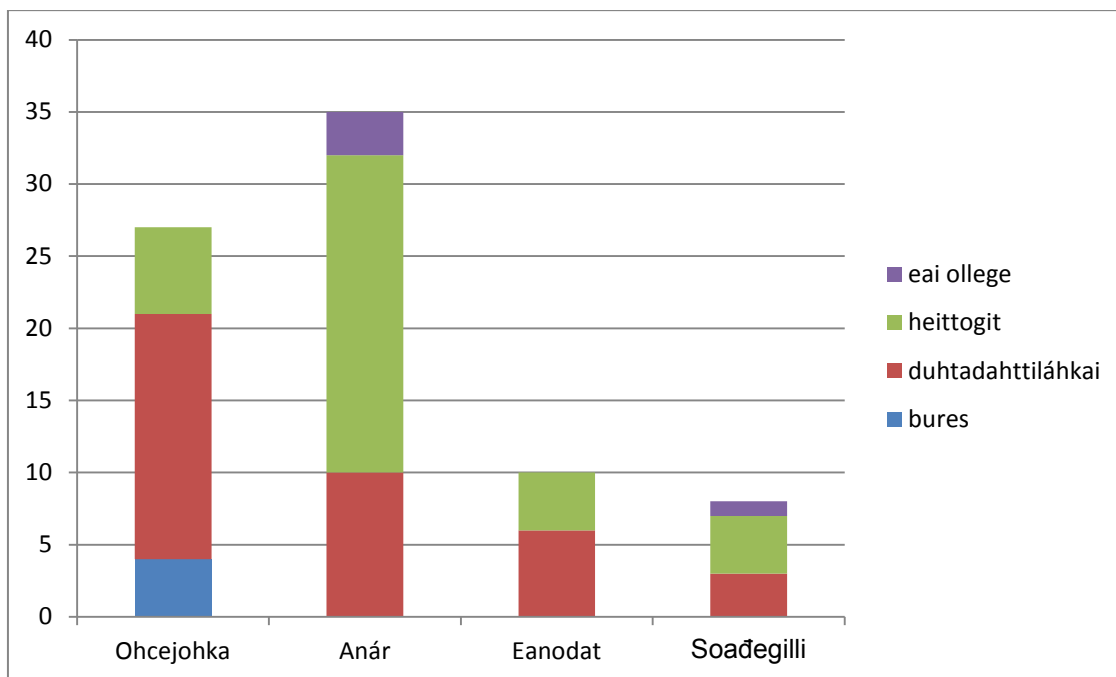
2.3 Oppalaš govva sámegiela bálvusain

Vástideaddjiid áddejupmi oppalaš dilis sámegiela bálvusaid hárrái kártejuvvui guvttiin jearaldagain: “Man ollu oppalaččat leat du mielas fidnemis bálvusat dan sámegillii, man don hálat?” ja “Gosa guvlui dilli lea ovdánan dáid maŋemuš jagiin?”.

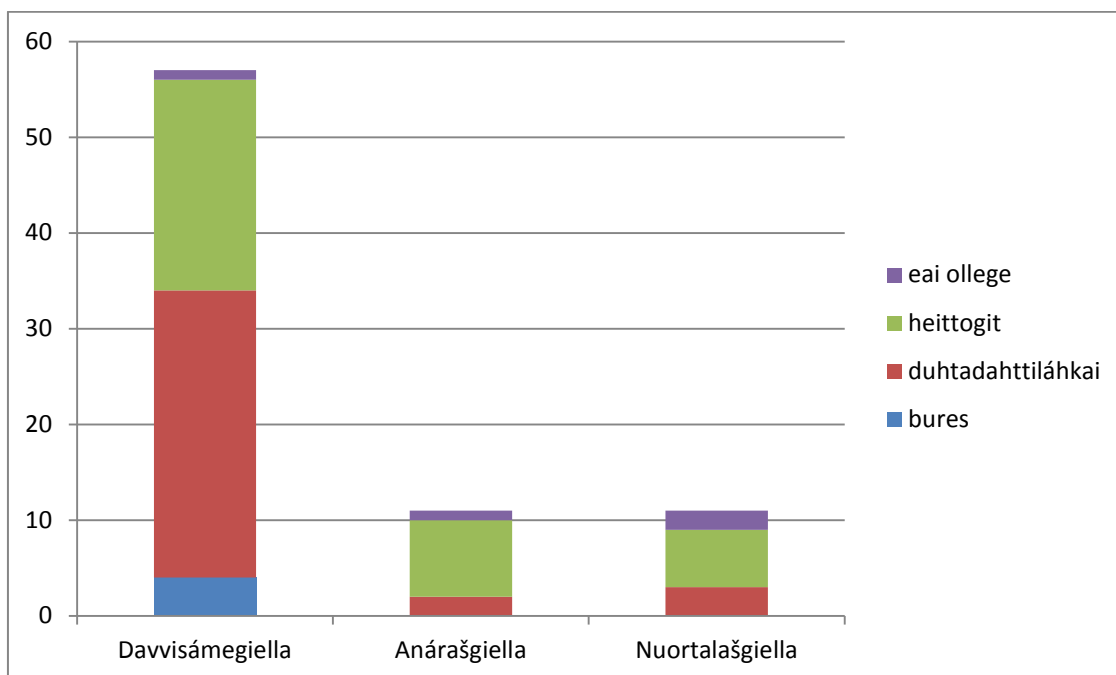
Vuosttas namuhuvvon jearaldat lei ovddibuid čielgasut ja danin maddái dan bohtosat leat čielgasabbot dulkomis. Dutki jearai dávjá vuos “Makkárin don oainnát dili, man ollu bálvalusat riektatvuođa mielde leat fállun sámegillii?” ja dasto ain dárkkít jearaldaga: “Dajašitgo, ahte dili lea buorre, duhtadahtti vai heittot, vai jurddašatgo, ahte ii leat mihkkege fállun?”. Buorin dili árvoštalle njeallje olbmo ja duhtadahttin 36. Seammaláhkai 36 vástideaddji mielas dili lea heittot, ja njealji vástideaddji mielas bálvalusat eai leat ollege. Visot dat, geaid mielas bálvalusat leat fidnemis bures, ledje Ohcejoga gielddas. Molssaeavttu “duhtadahttiláhkai” välljen olbmuid joavkkus ledje vástideaddjit visot gielddain, muhto gorálaččat eanemus Ohcejogas. Molssaeavttu “heittogit” välljen olbmuid joavkkus ledje seammaláhkai vástideaddjit visot gielddain, muhto gorálaččat earáid eanet Anáris. Vástadusat “eai ollege” bohte Anáris ja Soađegilis. Gielddaid guovdu erohusat leat vuorddehahttit: Sámeeanetlogu Ohcejogas sámegiela bálvalusat leat fállun buoremusat. Maddái sierra giellajoavkkuid gaskasaš vástidantendensa lea vuorddehahtti: Davvisámegiela dili lea gaskameari mielde buoret go anáraš- ja nuortalašgiela. **Govus 11 govvida áddejumi sámegiela bálvalusaid oppalaš dilis visot vástideaddjiid gaskavuodas, govus 12 sierra gielddaid guovdu ja govus 13 sierra gielaidda guovdu.** Gielaidda guovdu oktiigeassu lea dahkkon dan mielde, man sámegiela vástideaddji lea máinnašan iežas eatnigiellan beroškeahtá das, leago son namuhan maddái suomagiela. Dat vástideaddji, guhte anii eatnigiellanis dušše suomagiela, ii oidno dán govvosis.

Govus 11: Sámegeiel bálvalusaid fitnašuvvan visot vástideaddjiid gaskavuodas

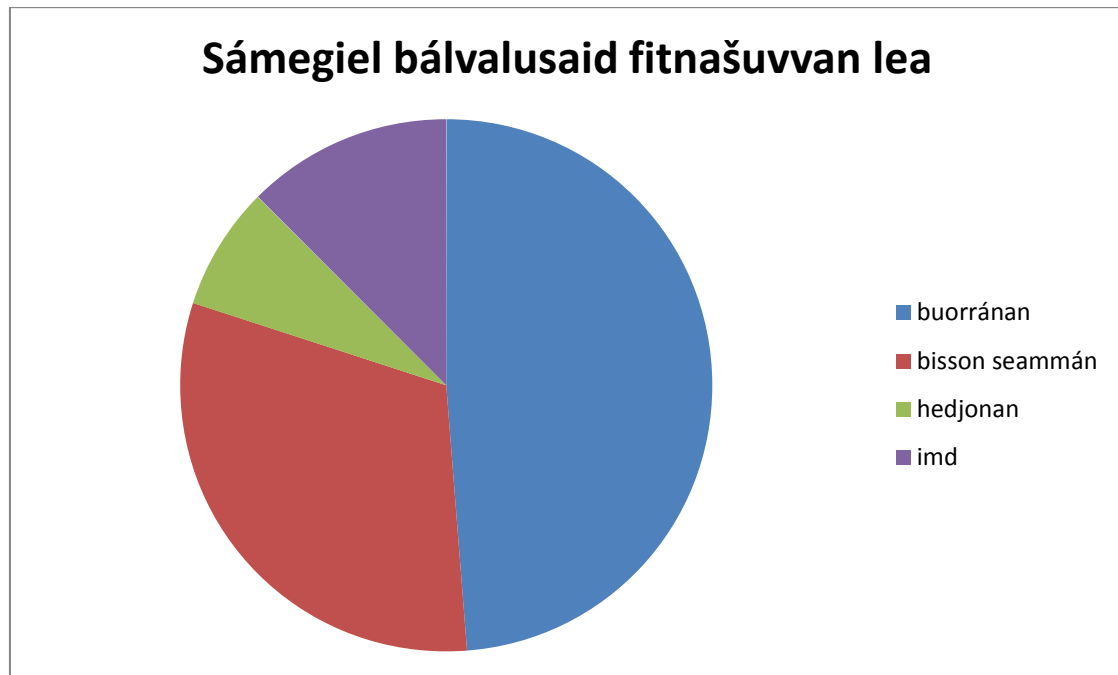
Govus 12: Sámegeiel bálvalusaid fitnašuvvan vástideaddjiid ruovttugieldda mielde

Govus 13: Sámegeiel bálvalusaid fitnašuvvan vástideaddji eatnigiella mielde

Čielggadeami vuodul sámegeiel bálvalusaid dili lea ovdal buorránan go hedjonan dáid maŋemuš jagiin. Vástideaddjiin 39 árvvoštalle, ahte dili lea mannan buoret guvlui, ja 25 vástideaddji mielas dili lea bisson sullii seamma dásis. Dán maŋemuš namuhuvvon molssaektui lohkkodje maidái dán sullasaš vástádusat go “muhtin surggiin buoret ja nuppiin fas heajut guvlui”. Oppalaččat heajut guvlui dili árvvoštalle mannan guhtta vástideaddji, ja logis eai máhtán meroštit ášši. Dalle dábalaš vástádus lei danlágan go “Mun nu unnán lean čuvvon dieid áššiid, ahte in máhte dadjat.” **Vástideaddjiid áddejumi dili ovdáneamis áccalmahtá govus 14.**

Fuopmášahtti erohusat gielddaid dahje eatnigielaide guovdu eai dán gažaldaga oktavuodas bohtán ovdan.

Govus 14: Sámegiell bálvalusaid fitnašuvvama ovdáneapmi dáid manjemuš jagiin

2.4 Giellalaš vuoigatvuođaid ollašuvvan dearvasvuođabálvalusain

Dannego ráđđehusa giellamuitalus bidjá deattu jagis 2017 sode-bálvalusaide, ja dannego daid atnet muđuige álbmotlahtuide guovddášbálvalussan, de čielggadeamis jerrojuvvui dárkilit namalassii daidda laktáseaddji vásihusain. Jearahallamis logahallojedje sierralágan guovdileamos bálvalusat ja jerrojuvvui vástideaddjis, doibmejitgo dat su vásihusaid ja dieđuid vuođul sámegillii bures, muhtin osiin vai eai ollege. Jearaldatvuođus lei dasa lassin molssaeaktu dasa, ahte vástideaddjis ii lean vásihus iige diehtu áššis. Molssaeavttut “eai ollege” ja “ii vásihus” välljašuvve veahá soaittáhaga veagas. Juos vástideaddji ovdamearkka dihte almmuhii dalán álggus, ahte son ii leat goassige fidnen makkárgede dearvasvuođasbálvalusaid sámegillii, de dutki ii jearadišgoahtán sierra juohke bálvalusas, leago vástideaddjis das vásihus vai ii, muhto merkii buot bálvalusaid buohta “eai ollege”. Seammaláhkai juos vástideaddji almmuhii, ahte ii leat goassige geavahan maidge sosiálabálvalusaid, dutki ii jearran bálvalusain sierra muhto merkii juohke sadjái “ii vásihus”. Nuba bohtosiid geahčadettiin gánnehage giddet fuopmášumi lagamustá dasa, makkár bálvalusat vástideaddjiid mielas doibmejit sámegillii.

Dearvasvuođabálvalusaid oasis jerrojuvvui čuovvovaš bálvalusain: dearvasvuođaguovddášdoavttir, etniid- ja mánáidrávvehat, spesiálabuohccedikšun, bátnedikšun ja mielladearvasvuođa- ja bearašrávvehat. Dása lassin lei sadji merket bajás eará dearvasvuođabálvalusaid, juos vástideaddjis lei vásihus earáin. Dákko buohta bohte muhtin máinnašumit ee. fysioterapiijas dahje dearvasvuođadivššáris.

Oppalohkái dearvasvuođabálvalusaid fidnen sámegielaide lea čielggadusa vuođul áibbas unnán. Okta vástideaddji lei duđavaš etniid- ja mánáidrávvehaga sámegiell bálvalussii ja okta vástideaddji sámegiell mielladearvasvuođabálvalussii. Eará

máinnašumit bálvalusa doibmemis bures dahje doarvái bures sámegillii eai lean. Dearvvasvuodaguovddášdoaktáriin áššiid dikšumis ledje vásihusat guđanuppelogi vástideaddjis, muhto buohkat muitaledje, ahte gažaldat lea leamaš ovtta dihto doaktáris, ja eará doaktáriiguin lea doibmejuvvon suomagillii; molssaeavttuin lea danin välljejuvvon “muhtin osiin”. Dán guđanuppelogis 12 ledje Ohcejogas ja njealjjs Anáris. Etniid- ja mánáidrávvehatbálvalusaid ledje muhtin meare ožžon sámegillii njeallje vástideaddji, geain golmmas Ohcejogas. Spešialabuohccedivššu ledje muhtimin ožžon sámegillii ovcci vástideaddji, geain Ohcejogas čiežas. Dát čujuha dasa, ahte ohcejohkalaččain lea dihto mearis vejolašvuohta geavahit Norgga beale dearvvasvuodabálvalusaid, ja ovdamearkka dihte Kárášjogas barget dearvvasvuodabálvalusain maiddái sámegielat olbmot. Bátnedivššu bealde sámegiel bálvalusa ledje muhtin mearis ožžon vihtta olbmo, geain buohkat Anár gielddaássit. Mielladearvvasvuodá- ja bearašrávvehaga bálvalusaid ledje muhtimin ožžon sámegillii vihtta olbmo, geat ledje sierra gielddaid ássit. Eará dearvvasvuodabálvalusaid buohta muhtin osiin sámegillii doibmejeaddjin namuhuvvui dearvvasvuodádivššár, ÁEL-sáhtuid dikšu taksivuoddji, dearvvasvuodáfuolahusa hálddahusbárgi ja soaittáhatvuloš veajuiduhttingurssat. Bálvalusain, mat leat geavahuvvon muhto dušše fal suomagillii, máinnašuvvui mánggáin vástádusain fysioterapiija.

Gielddaid guovdu erohusat leat vátnage sámegielat dearvvasvuodabálvalusaid buohta čielgasat. Soađegili gielddaássiid vástádusain áidna máinnašupmi muhtin osiin sámegillii doibmejeaddji dearvvasvuodabálvalusas guoskkai johtti dearvvasvuodádivššárii; dátge leai buorebutge vástideaddji navdin go iežas vásihus. Vánet ledje maiddái Eanodaga sámegielat dearvvasvuodabálvalusat; ovttaskas máinnašumit bohte dearvvasvuodádivššáris, rávvehatdoaimmas ja spešialabuohccedivššus. Anáris sámegielat bálvalus leai fitnašuvvan muhtin veardde doaktáris, bátnedivššáris, dearvvasvuodádivššáris ja mielladearvvasvuodádivššáris, muhto dát ledje dušše muhtun vástideaddji vásihusat, go eanaš oassi ii lean goassige ožžon dearvvasvuodabálvalusaid sámegillii. Ohcejoga guovdu positiivlaš vásihusat ledje eanemusat, muhto unnán datge: 27 vástideaddjis dušše 12 vástidedje, ahte doavtterbálvalusat leat fidnemis sámegillii. Vástádusaid vuodul orui nu, ahte dearvvasvuodaguovddážiis leai muhtin gaskka leamaš barggus sámegielat doavttir, guhte lea dasto vuolgán eret. Čielggadeamis ii kártejuvvon dilli bálvalusfálliid oainnu beales, ja dutkis ii leat faktadiehtu Ohcejoga dálá doavttirdilis.

Čielgasat leat erohusat maiddái gielaid guovdu. Nuortalašgielat vástideaddjit eai fidne ollege dearvvasvuodabálvalusaid iežaset gillii. Áidna máinnašupmin muittašedje nuortalašgielat dearvvasvuodádivššára, guhte ii goittotge šat leat barggus. Anárašgielagiin guovttis namuhedje bátnedivššára ja okta buohccedivššára, geat máhtte giela. Oktiigeassun sáhtta gávnnaht, ahte sámegielagiid vuoigatvuodá iežasgielat dearvvasvuodá- ja buohccedikšumii eai ollašuva gostige oppa duhtadahttiláhkai, ja dat veahá, mii lea, guoská davvisámegielagiidda Ohcejogas.

2.5 Gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan sosiálabálvalusain

Sosiálabálvalusaid guovdu čielggadusa bohtosat leat oppalaččat geahčadettiin čuovgadabbot go dearvvasvuodabálvalusaid ektui. Dát bohtá lagamustá guovtti bálvalusas: mánáid beaivedivššus ja ruovttubálvalusain. Beaivedikšu gullá ieš alldes dálá áiggis gielddain čuvgehusdoaimma vuollái. Dat leai goittotge čáhkaduvvon sosiálabálvalusaide Sprákbarometern jearadanmálla mielde, ja dannege dat iešvuodáinnis guoskkaha seammaláhkái sosiálasuorggi go oahpahusdoaimma. Visot

vástideaddjiin 27 árvoštalle, ahte mánáid beaivedikšu doibme gielddas bures sámegillii. 18 eai oaidnán dili áibbas nu positiivvalažžan, muhto máinnašedje goittotge, ahte muhtinláhkai sámegiel beaivedikšu doibme. Loahpat vástideaddjiin ledje fidnen beaivedikšunbálvalusaid dušše suomagillii dahje eai dovdan ášši. Sámegiel beaivedivššu fitnašuvvamis bohte positiiva vástádusat visot gielddain, gorálaččat eanemus Ohcejogas ja Eanodagas. Sámegiel bálvalusain boarrásiid lágádusdivššus ledje maiddái vásihusat visot gielddain, gorálaččat eanemus Anáris. Hui hárvása mielas dát bálvalusat dattetge doibmejedje bures dahje doarvái bures; dábálaččat gažaldat leai muhtun ovttaskas bargis, gii diehttalasas sámástii boarrásiidda dikšunbáikkis. Boarrásiid lágádusdikšu doibmii sámegillii bures golmma vástideaddji mielas, ja juoga veardde sámegillii 25 vástideaddji mielas. Ruovttubálvalusaid ektui dilli leai binnáš buoret: Visot gielddain earet Soađegilis ledje bálvalusaide duđavaš vástideaddjit. Sámegiel ruovttubálvalusaide ledje duđavaččat 24 vástideaddji, ja seammaláhkai 24 dadje daid doibmet muhtin osiin sámegillii. Gorálaččat positiivvaleamos boađus ruovttubálvalusaid sámegielatvuodas leai Ohcejogas ja Eanodagas.

Lámesolbmuidbálvalusaid ja mánáidsuodjalusa surggiin ii sámegiel bálvalus vástideaddjiid mielde leat fidnemis; goappásge ledje moadde máinnašumi. Eará sosiálabálvalusain sámegiel bálvalus muhtin vástádusas máinnašuvvui fidnejuvvon sosiálabargis, gárrenávnnasbarggus ja krisaveahkis. Oassi Eanodaga ja Ohcejoga vástideaddjiin namuhii Sámi Soster –searvi lágidan bálvalusaid ja doaimmaid nugo ruovttuveahki, veajuiduhttima ja rávesolbmuid doaibmarieggá. Ovddeš áiggiin searvi bálvalusaid leat muhtin gielddain oastán oastobálvalussan, muhto dál Sámi Soster ii gula gosge gielddalaš bálvalusaid sisa. Dat lágida eanaš RAY:s ožžojuvvon doaibmandoarjagiiguin sierralágan sosiála- ja dearvasvuodábálvalusaid ee. sámehoarrásiidda ja mánnábearrašiidda (gč. SámiSoster rs).

2.6 Gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan eará gielddalaš surggiin

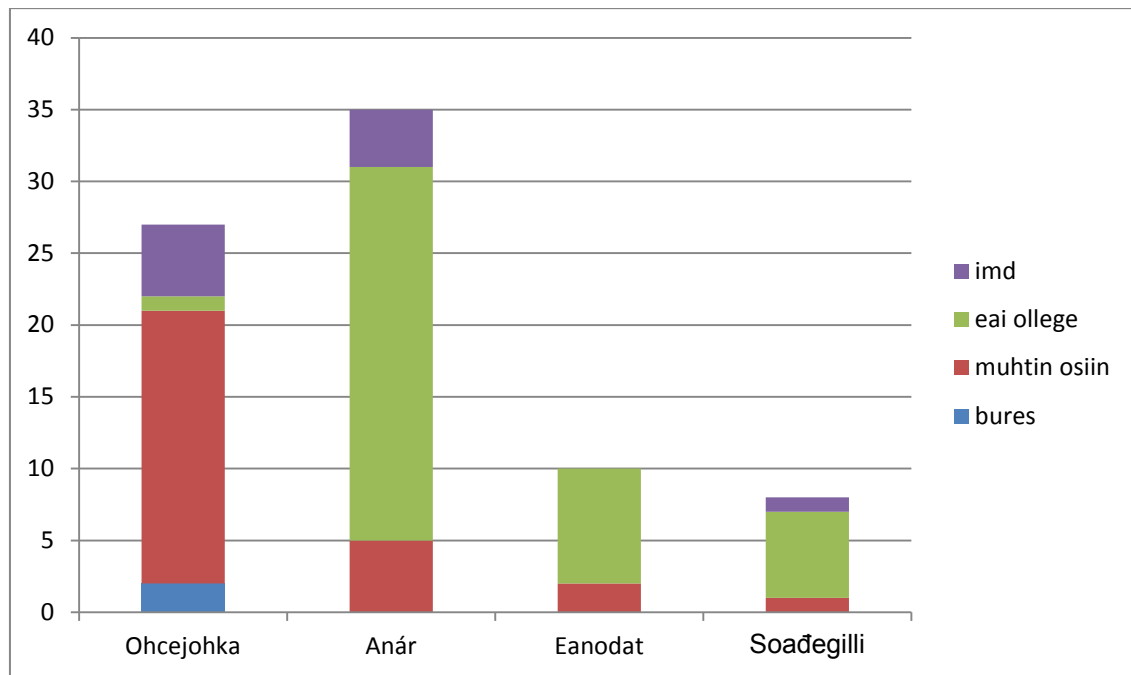
Dannego čielggadusa deattuhussan ledje sosiála- ja dearvasvuodábálvalusat, de eará bálvalusaid ja eiseválddiid birra jerrojuvui sáhkkehallamis sulalaččat. Dárkilis jearadeapmi juohke vejolaš gielddalaš ja stáhtalaš virgeoapmahačča bálvalusain livččii doibmen telefonsáhkkehallamis hejot ja dolvon meariheamet áiggi. Nuba sáhkkehallamis jerrojuvui oppalaš gažaldat: “Doibmejitgo eará gielddalaš bálvalusat du mielas dan sámegillii, maid hálat?” Jearaldat dárkkálmahttui sahkkehallandilis logahallamiin dan ollái gullevaš bálvalusaid. Dábálaččat gielddalaš bealde máinnašuvvui čuvgehusdoaibma, tehnikkalaš doaibma ja gieldda hálddahus ja gielddaviesus áššiid dikšun oppanassii. Boađusin lea sula čájeheadji muhto ii suige gokčevaš govva stáhtalaš ja eará gielddalaš bálvalusaid fitnašuvvamis sámegielaide; ollislaš gova fidnema várás telefonsáhkkehallama livččii galgan dievasmahttit čálalaš jearademiin. Jearaldatskovi deavddedettiinnis vástideaddji bastá lohkat čađa guhkit listtá bálvalusain ja muittašit vásihusaidis sierra surggiin, go fas telefonnas guhkálaš listtát álkit eardudit guldaleaddji, ja son ii sáhte fáhkkestaga muitit visot vejolaš vásihusaidis sierra surggiin.

Eará gielddalaš bálvalusaid fitnašuvvama sámegillii árvoštalle buorrin guokte vástideaddji. Muhtin osiin daid vásihedje doibmet sámegillii 27 vástideaddji. 42 vástideaddji mielas eará gielddalaš bálvalusaid ii fidne sámegillii ollege, ja ovccis eai máhtán váldit beali dillái. **Gielddalaš bálvalusaid oppalaš dili govvida govus 14.** Gielddaid guovdu erohus lea áibbas čielggas: Oktii buot 29 vástádusas, main

gielddalaš bálvalusaid atnet leat bures dahje muhtin mearis fállun vástideaddji hállan sámegillii, Ohcejoga gielddaássit leat 21 olbmo. Dušše okta vástideaddji Ohcejoga gielddas leai dan mielas, ahte sámegielat bálvalusat eai leat gieldda eará surggiin ollege fállun. Eanaš vástideaddjit, geat leat ožžon bálvalusa sierra gielddalaš surggiin sámegillii, namuhedje dihto ossodagaid dahje bargiid, maiguin sáhtta dikšut áššiid sámegillii. Dávjjimusat máinnašuvvui Ohcejogas gieldda čuvgehusdoaimma (sihke hoavda ja oahpaheaddjigázzi) ja maid tehnikkalaš doaimma. Eará gielddaid vástádusain ovttaskas positiivvalaš vástádusat čujuhedje lagamustá oahpaheaddjiide. Anáris, Eanodagas ja Soađegilis čielga eanetlohku vástideaddjiin vásihii, ahte eará gielddalaš surggiin ii leat ollege fidnemis sámegiel bálvalus. **Gielddaid guovdu erohusa gielddalaš bálvalusaid sámegielatvuodas govvida govus 15.**

Govus 14: Eará gielddalaš bálvalusaid fitnašuvvan vástideaddji hállan sámegillii

Govus 15: Eará gielddalaš bálvalusaid fitnašuvvan vástideaddji hállan sámegillii sierra gielddain

Gielaid guovdu erohus gielddalaš bálvalusaid fidnemis sámegillii lea maiddá čielggas: Dat sámegiel bálvalusat, mat gávdnojit, gusket measta dušše fal davvisámegillii. Ovta nuortalašgielat vástideaddjis leai vásihus ovta nuortalašgiel bargis Anár gielddas. Guovtte anárašgielat vástideaddjis leai vásihus ovta anárašgiel bargis Anár gielddas.

2.7 Gielalaš vuoigatvuođaid ollašuvvan stáhtalaš bálvalusain ja eiseváldiin

Sámi giellaláhka guoská viidát maiddá sámevuovllus doaimbi stáhta virgeoapmahaččaide ja lágádusaide. Seamma sivain go ovddit vuollelogus lea čilgejuvvon, de maiddá stáhtalaš bálvalusaid fidnen sámegillii čielggaduvvui ollislaš dási jearaldagain “Doibmejitgo stáhtalaš bálvalusat ja eiseválddit du mielas dan sámegillii, maid hálat?”. Jearaldat dárkkálmahtui logahallamiin dakkár eiseváldiid ja bálvalusaid go ÁEL, MELA, poliisa, magistráhta, meahcceráđdehus ja heahteguovddáš. Stáhta virgeoapmahaččaid ja bálvalusaid olahat lea nu viiddis, ahte visot ii lean vejolaš logahallat telefonjearahallamis. Lea vejolas, ahte oassi vástideaddjiin lea dikšon áššiid sámegillii soames dakkár oktavuodas, man dutki ii dárkkálmahtti jearaldagas namuhan, ja man vástideaddji ii iešdoaimmalaččat fuomášan máinnašit.

Ovttage vástideaddji mielas stáhtalaš bálvalusat eai oppalašvuodas leat lágiduvvon sámegillii bures. Dan sadjái ovttaskas virgeoapmahaččain dahje bálvalusain bohte viehka ollu positiivlaš máinnašumit. Dát merkejuvvojedje vástádusmolssaeavttuin “muhtin osiin” ja dárkkálmahttojedje rabas vástádussan, man bálvalusa vástideaddji dárkkuhii. Vástideaddji oaččui namuhit nu galle bálvalusa go háliidii. Stáhta dihto bálvalusaide oassi vástideaddjiin sáhtii de leat ollege duđavaš, muhto dutki anii, ahte juos stuorra mearis stáhta bálvalusaid vástideaddji máinnašii dušše ovta dahje

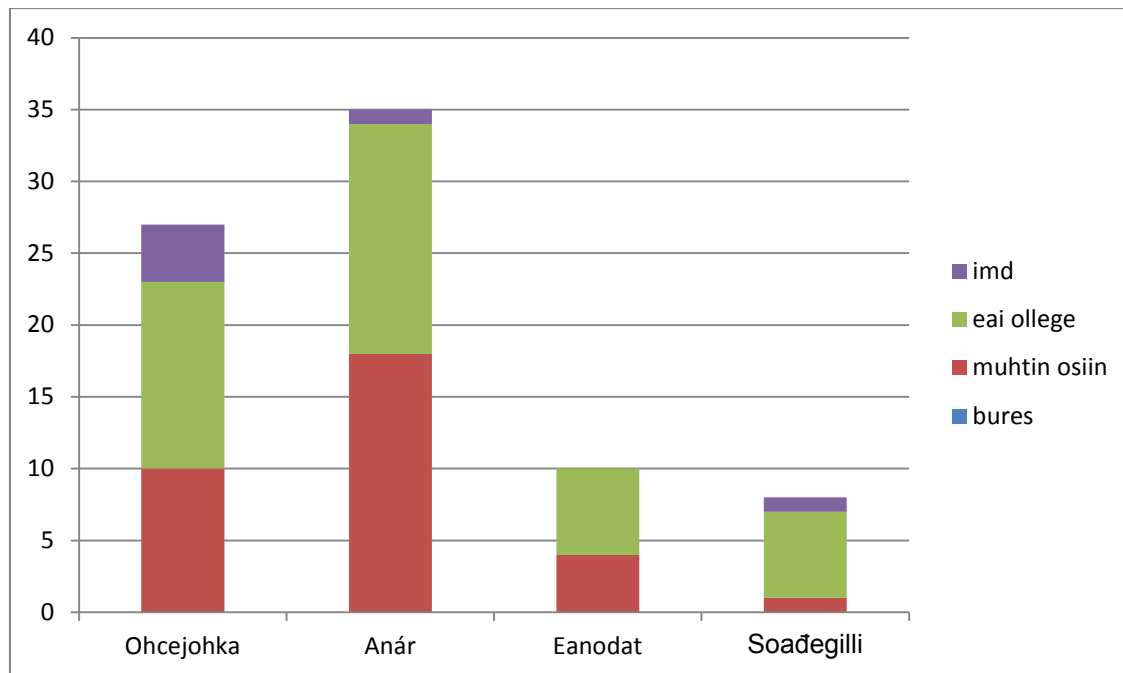
guokte, de dat ii mearkkaš, ahte stáhta bálvalusat livčče lágiduvvon sámegillii ollislaččat bures. 33 vástideaddji namuhedje ovttá dahje eanet stáhtalaš bálvalusaid, mat doibmejit sámegillii, go fas 41 vástideaddji mielas dakkárat eai lean, ja guđas eai máhttán váldit áššái beali. **Dán oppalaš dili govvida govus 16.**

Govus 16: Stáhtalaš bálvalusaid fitnašuvvan vástideaddji hállan sámegillii

Visot vástádusaid geahčadettiin stáhta dávjjimusat namuhuvvon eiseválddit ja bálvalusat, main lea vejolaš dikšut áššiid sámegillii, ledje ÁEL (15 máinnašumi), meahcceráđđehus ja MELA (goappásge 11 máinnašumi), poliisa (njeallje máinnašumi) ja magistráhta (golbma máinnašumi). Soaittáhtamáinnašumiid ožžo maiddá vearrodoaimmahat, tuollu, bargofápmobálvalusat, riektelágádus ja velá gádjundoaibma ja vuosttasdikšu. Vaikko čielggadeamis leai figgamuš háhkat dieđu namalassii dálá dilis, de mángasiin vásihusat stáhtalaš bálvalusain sáhtte leat hui unnán ja guhkit áigge duohken; dat merkejuvvojedje dattetge visot mielde. Namalassii stáhtalaš bálvalusaid ráhkadat ja sajádat leat nuppástuvvan dáid maŋemuš jagiin viehka ollu, go doaimmat leat čohkkejuvvon ja elektrovnnalaš áššedikšun lea lassánan. Nuba gallsige vástideaddjiin eai diehtán, leago ovdamearkka dihte iežas orrunbáikegottis šat leaminge dihto doaibmabáiki, gos leat muhtimin dikšon áššiid sámegillii.

Gielddaid ja gielaid guovdu geahčadettiin ovdanbohtet muhtin beroštahtti erohusat. Gorálaččat eanemus vásihusat sámegiel bálvalusain stáhtalaš surggiin ledje Anár gielddaássiin. Ohcejoga ja Eanodaga gielddaássiid vásihusat ledje gaskaneaset gorálaččat seamma dásis, ja Soađegili olbmui dušše okta namuhii stáhta soames bálvalusa sámegielatvuodá. **Gielddaid guovdu bohtosat ovdanbohtet govvois 17.** Dávjjimusat máinnašuvvon bálvalusain meahcceráđđehusa namuhedje anárašgiela hállit gorálaččat dávjjebut go earát, ÁEL:a gorálaččat dávjjimusat nuortalašgiela hállit ja MELA namalassii davvisámegiela hállit. Dát speadjalastá dili, mii dáid bálvalusaid olis čielggadusa áigges ráđđe. Meahcceráđđehusa luondduguovddázis Anára Siiddas barget guokte anárašgiela hálli, Avvila ÁEL:s lea nuortalašgiel bargi (nugo maiddá davvisámegielat) ja MELA Anára doaibmabáikkis davvisámegiel bargi.

Govus 17: Stáhtalaš bálvalusaid fidnen vástideaddji hállan sámegillii sierra gielddain

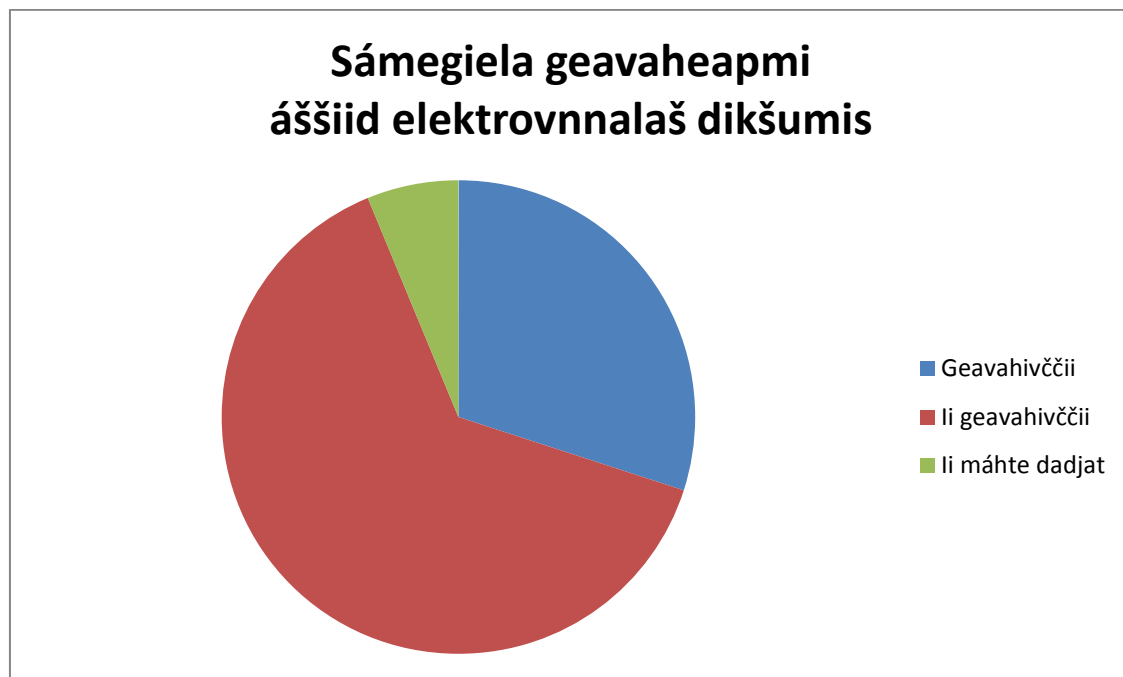
2.8 Ovddidandárbbut

Jearadeami loahpa bealde vástideaddjiin jerrojuvvojedje ain muhtin sámegiel bálvalusaid oppalašdillái ja dan ovddideapmái laktáseaddji gažaldagat. Dutki bivddii nammadit 1–3 dakkár bálvalusa, mat vástideaddji vásihusaid mielde leat doibmen buoremusat sámegillii. Juos dan rádjái sáhkkehállamis lei boahtán ovdan, ahte vástideaddji ii leat goassige fidnen dahje háliidan bálvalusaid sámegillii, jearaldat ii ovddiduvvon. Mánegasat eai máhttán namuhit ovttaga positiivlaš ovdamearkka, vaikko ledje gánske juogalágan sámegiel bálvalusaid fidnenge. Vástideaddjiin 34 nammadii ovttá dahje eanet bálvalusaid, maidda ledje duđavaččat. Eavttuheamet dávjjimusat namuhuvvui skuvla (13 máinnašumi) ja beaivedikšu (10 máinnašumi). Gieldda sosiálabálvalusat – lagamustá okta dihto bargi – namuhuvvui viđa geardde, meahcceráđđehus ja MELA goabbáge njealje geardde, ruovttubálvalusat maiddái njealje geardde ja Sámi Soster -searvvi doaibma golbmii. Girku máinnašuvvui golbmii, main guokte vástideaddji čujuhede ev.lut. searvegoddái ja okta ortodoksagirkui. Biedggomáinnašumiid ožžo boarrásiiddikšu, sosiálabálvalusaid hálddahus, ÁEL, doavttir, riektelágádus, poliisa, tuollu, gieldda luohttámušorgánaid čoahkkimat, čuvgehushoavda, huksendárkkisteaddji, bátnevdivššár ja gielddahálddahusa bargi.

Čuovvovaš jearaldat čuojai “Man suorggis dahje main eiseváleoktavuođain sámegiel bálvalusa lasiheapmi livččii du mielas deháleamos?”. Dásage oaččui nammadit ovttá dahje eanet bálvalusaid, ja vástideaddjis čuožžovažžan vástádusat sáhtte leat viidásabbot – ovdam. dihte “dearvasvuodábálvalusat” – dahje dárkkibut, ovdam. dihte “mánáidrávvehat”. Evttuheamet dávjjimusat namuhuvvuedje boarrásiiddikšu ja dearvasvuodábálvalusat. Oppalaš dásis boarrásiiddikšu namuhuvvui 36 vástádus ja dearvasvuodábálvalusat 32 vástádus. Dása lassin dearvasvuodábálvalusaide logahahtti surggiin ovdamearkka dihte vuosttasdikšu namuhuvvui moatte háve, mánáidrávvehat oktii, psykiatralaš buohccedikšu oktii ja guovddášbuohcceviesu doaibma oktii. Boarrásiid dárbbášan bálvalusain dása lassin ruovttubálvalusat namuhuvvojedje sierra moatte háve. Boarrásiid- ja dearvasvuodábálvalusaid maŋná

dávjjimusat čujuhuvvui mánáide ja nuoraide. Oahpahusa suorggis sámegeiel bálvalusaid buoredeami atne dehálažžan logi olbmo, seammaláhkai beaivedivššu suorggis logi olbmo. Gávcci vástideaddji dadje, ahte oppalohkái mánáide ja nuoraide dárkkuhuvvon buotlágan doaimmain, nugo medias ja astoáiggi doaimmain, sámegeiela nannen livččii vealtameahttun. Ovttaskas máinnašumit bohte vearrodoaimmahaga, ÁEL:a, poastta ja eará beaivválaš bálvalusaid, čuvgehusdoaimma hálddahusa, oppalohkái gieldda hálddahusa, Bálgosiid ovtastumi, mielladearvvasvuođa- ja gárrenávnnasbarggu ja maid boarrásiid ja lámesolbmuid lágádusdivššu guovdu.

Sámegeiel bálvalusaid ovddidandárbbuid oktavuodas leai jearaldat maiddái áššiid elektrovnnalaš dikšumis, mii lea mánggaid bálvalusaid oktavuodas olles áigge lassánan. Vástideaddjiin jerrojuvvui, geavahivččego sii sámegeielat bálvalusaid Internetis, juos dat livčče dálá buorebut fidnemis. Gažaldaga boadus lea viehka čielggas: 51 olbmo vástidedje, ahte eai geavahivčče sámegeiela elektrovnnalaš áššedikšumis, ja 24 bealiteaset geavahivčče. Vihtta vástideaddji eai máhttán dadjat, šattašedjeho atnit sámegeiela Internetis vai ii. **Bohtosa govvida govus 18.** Dan 24 olbmos, geat vástidedje jearaldahkii mieđehemiin, leat nissonat 17 ja olbmát čieža. Anára gielddaássit leat eanemusat, 13 olbmo. Lea fuopmášahtti (gč. vuollelohku 2.1), ahte Anára vástideaddjiin nissonat leat mearkkašahtti stuoert oassi go olbmát, nu ahte bohtosis ii sáhte gávnnaht, mearkkašago áššis eanet ássangiela vai sohkaheallii. Mielde leat visot sámegeielaid hállit: davvisámegeiela hállit 16 heakka, anárašgiela hállit guhtta heakka ja guokte nuortalaš sámasteaddji. Buohkaide 24:sis sámegeiella lea beaivválaččat geavahuvvon giella. 24 olbmo gaskavuodas lea gorálaččat eanet alit oahpu váldán olbmot go olles vástideaddji joavkkus: Ovdamearkka dihte golbmasis lea bajit ja golbmasis vuolit allaskuvladutkkus.

Govus 18: Sámegeiela geavaheapmi áššiid elektrovnnalaš dikšumis

Boađus govvida bures dili, mas sámegeiela geavaheapmi deattuhuvvá njálmmálaš kommunikašuvdnii, go fas čálalaččat stuorra oassi sámasteaddjiin ii hálddaš iežas giela. Dát boahtá ee. das, ahte suomagiella lei skuvlaoahpahusa ráđđedeaddji giellan gitta 1990-logu rádjái. Bohtosii máhccojuvvo raportta analysaoasis logus 4.

Jearadeami maŋemuš gažaldat lei dat, maid sámegeiel bálvalusaid buoridaemi ovdii livččii vástideaddjiid mielas vejolaš dahkat. Jearaldat ovddiduvvui dan ulmmis, maid gielda ja stáhta galggašedje dahkat áššái, muhto muhtumat deattuhedje vástádusainneaset maiddái gielaháliid ja giellaservoša ovddasvástádusa. Mánnggat vástideaddjit eai máhttán dadjat jearaldahkii maidege. Dat lei sin mielas menddo stuorra ja váttis gažaldat heahkka ovdanbuktojuvvon, dahje sis ii lean iežaset mielas áššedovdamuš vástidit dasa. Mánngasat fas gieđahalle jearaldaga guhká mánngga oaidninvuogis ja ovdanbukte dakkár árvalusaid, main vuhttui, ahte sii leat smiehttan ášši ovdalge.

Mánnggain vástádusain bođii ovdan, ahte juos dálá giellalahka duođaid ollašuhttošii, de eará doaimmaide ii livččii dárbu. Vástádusain buot dávjjimusat namuhuvvon konkrehtalaš doaimma, mainna sámegeiel bálvalusaid dili sáhtašii buoredit, lea sámegeielaid rávesolbmuidoahpahus. Ainjuo 18 vástideaddji loktejedje dán ovdan. Dainna dárkkuhedje gieldda ja stáhta dálá bargiid giellaoahpahusa, mii sámeaguovllus dáhphuvvage bárrásis oppa áigge. Mánnggaid vástideaddjiid mielas giellaoahpahus lea goittotge fállun áibbas menddo unnán ja dasa besset oassálastit bargoáigge olis áibbas menddo hárvásat. Giellaoahpahusa oktavuodas loktejuvviige dávjá ovdan stáhta ruhtadeami lasiheapmi; lasi ruhta dárbbášuvvo sihke giellaoahpahusa beavttálmahttimii ja sámegeiel bálvalusaid lágideapmái oppalohkái. Ruhtadeami loktejedje ovdan ovcci vástideaddji.

Bargoahkásaččaid lassin guovddášahkejoavku, man olis gielladili galggašii nannet, lei mánngasiid mielas mánát ja nuorát. Ainjuo 19 vástideaddji loktejedje ovdan dárbbu doarjut sin: lasihit sámegeiel skuvlaoahpahusa, fállat eanet giellaoahpahusa sámeaguovllu olggobealde, doarjut buorebut sámegeiel mánáidkultuvrra, buvttadit eanet girjjálašvuoda ja oahppamateriála sámegeielagiidda ja nannet sámegeiel beaivedivššu dili. Muhtin vástideaddji namuhii dán oktavuodas earenoamážit sámeaguovllu sámegeiel skuvlaoahpahussii njadđáseaddji paradoksa. Stáhta gokčá sámegeiel skuvlaoahpahas šaddi goluid, muhto visot skuvllat eai ane ávkin dán vejolašvuoda, ja ovdamearkka dihte ođđa sámegeielat virggiid eai vuodđut skuvllaide, vaikko dárbu ja ruhtadeapmi livčče leamin.

Sámegeiel bargiid rekryteremis oidne buoridanmuni ainjuo 16 vástideaddji. Dáid vástádusain sávve juogo oppalohkái sámegeiel bargiid aktiivvalut rekryterema dahje dasto konkrehtalaš sámegeiela máhttima gáibideami dálá eanet virggiin. Mánnggain vástádusain gáibiduvvui maiddái albma giellalasi máksin gielddaid ja stáhta sámegeiel bargiide. Guhtta vástideaddji sávve dakkár doaimmaid, maiguin beavttálmahttojuvvošii sámegeielagiid barguibeassan sámegeiel surggiide. Ruoktotmáhccama galggašii álkidahttit, sámegeielat nuoraid galggašii roahkasmahttit ohcalit dakkár surggiide, main ráđđe stuorimus vátne sámegeielagiin, ja sii galggašedje oazžut oahpposaji álkibut go earát.

Gielddaid doaladuvvanvuoiŋgas ja geavadiin sámegeielagiid ja sámi giellalága ektui oidne buoridanmuni ainjuo 19 vástideaddji. Mánnggas sávve gielddas beaktiilut diehtujuhkima giellalágas. Dálá dilis ovdamearkka dihte sámeaguovllu suomagiela eai vealttakeahttá dovdda oppa ášši, ja dasa laktásit mánnggalágan vuostálasvuodát ja boastoáddejumit, maid sáhtašii geahpedit juohkimiin dieđu visot gielddaásside dáláza

buorebut. Maiddái gielddaid bargiid doaladumiid dikšumii mánggas oidne dárbbu: Mo dábálaš gielddaorrut sáhtašedje gudnejahttit sápmelaččaid giellavuoigatvuođaid, juos eai oppa gieldda bargit daga nu?

Mángga vástádusas guoskkahuvvui maiddái gieldda geatnegasvuohta fállat sámegiela bálvalusaid aktiivvalaččat. Bálvalusvejolašvuođaid čilgen ja bálvalusa gáibideapmi ii galggašii leat gielddaássi duohken. Sámi giellalága 24 §:s daddjojuvvo: “Eiseváldi galgá doaimmastis iešdoaimmalaččat fuolahit das, ahte dán lága dorvvastan gielaláš vuoigatvuođat ollašuvvet geavadis. Dat galgá čájehit álbmogii, ahte bálvala maiddái sámegillii.” (Sámi giellaláhka 1086/2003). Muhtumat dadje, ahte eai oktageardánit dieđe, geasa mange doaimmahagas dahje lágádusas sáhtá hállat sámegiela, ja dat ii boađe gosge ovdan. Dán sámegiela bálvalusaid oidnoma loktejedje sierra ovdan vihtta vástideaddji. Sierra áššedikšunbáikkiin galggašii leat čielgasit oidnosis, geat bargiin sámástit, dahje mo sámegiela áššedikšun lea lágiduvvon. Soames čujuhii Haparanda Ikeai dahje Helssega Stockmannii, gos visot bargiin lea ozas leavgasymbolaiguin oidnosis, man gillii sii fáallet bálvalusa. Juoga seammasullasačča livččii dárbu ovddidit maiddái Sámiatnamis, vai sámegiela bálvaluspotentiála boađášii atnui. Sámi giellalága 24 § galggašii loktejuvvot čielgasabbot ovdan ságastallamis. Nugo raportta 4. logus boahťa ovdan, de sámegiela bálvalusa váilumis beasadit álkít dainna, ahte giige ii leat gáibidan dan.

Njeallje vástideaddji suokkardedje sámegiela bálvalusaid lágideami dan láhkái, man fertte sierra máinnašit dán oktavuodas. Vástideaddjit atnet eahperealisttalazžan dan, ahte gieldda ja stáhta buot surggiin goassige juvssašedje dili, ahte sámegiela bargit livčče doarvái ollu. Dan sadjai, ahte juohke sadjai fikkašedje oazžut doarvái visot sámegielaid hálli bargiid, de bálvalusaid galggašiiige sin mielas lágidit dáláža njuovžilabbot ja innovatiivvalabbot. Gielddain ja stáhtas galggašedje sin mielas leat juogalágan sámegiela áššeolbmot, áššedovdiveahkeheaddjit, geaid doaimmagovva livččii viidásut go dálá sámegiela dulkaid. Sin oahpahivčče doaimmat dihto surggiin, ovdamearkka dihte sosiálabeali buot guovddášsurggiin nu, ahte sii sáhtašedje leat sihke áššehasa fárus dulkomin ja dasa lassin veahkeheamin deavdit skoviid, ohcat doarjagiid ja ordnet áššiid. Sis livččii njuovžilis sámegiela máhttu ja sámekultuvrra dovdamuš, nu ahte sii basttašedje doarjut áššehasa mánggaláhkai. Dáinna lágiin gielddas ii dárbašivčče leat sierra sámegiela olmmoš juohke sosiálabálvalusas, muhto okta olmmoš sáhtašii fuolahit eanet sierra surggiid. Seamma jurdaga ovdanbuvttii soames vástideaddji maiddái telefonbálvalussan: Galggašii leat riikkaviidosaš sámegiela sosiála- ja dearvasvuođabálvalusaid bálvalannummir, gos áššehas rávvejuvvošii ja bagaduvvošii dikšui ohcaleamis ja eará gažaldagain, mat lihkestuvvet telefonna. Dát bálvalus veahkehivččii maiddái sámeguovllu olggobealde orru sápmelaččaid.

Mánggat earáge dehálaš áššit loktejuvvojedje vástádusain ovdan, muhto visot ii leat vejolaš analyseret das. Máinnašumiid ožžo ovddabealde ovdanbuktojuvvon áššiid lassin ee. čuovvovaš doaimmat ja dárbbut: dulkaid lasiheapmi, dulkabálvalusaid beavttálmahttin, mearridanválddi lasiheapmi sápmelaččaide sidjiide guoskevaš áššiid, sámegiela gielddaássiid dárbbuid kárten, rájaid rasttildeaddji sámegiela ovtasbarggu lasiheapmi, soabalašvuođa gávdnan sápmelašmeroštallamii guoskevaš riiddus, njunusvirggiin orru olbmuid giellaoahpahus, stáhtaministara giellaoahpahus, sámegiela geatnegahtton oahppaávnasin skuvlii, eatnigiela giid prioriseren virgiid deavddedettiin ođđaháliid (giela ollesolbmon oahppan olbmuid) sadjai, sámegiela bajideapmi sámeguovllus seammalágan dássái go ruođagiela lea Suomas, sámekultuvrra dovdamuša gáibádus rekryteremis, dohkálašvuođagáibádusaid ložžen váddásepmosit deavddehahti sámegiela virggiin, sámegiela boarrásiid ásaheapmi

seamma ovttaidhii bieđgoássama sadjái, sámegiela mánáid ja boarrásiid dikšun seamma lágádusain ja dakko bokte giela ja kultuvrra sirdáseami doarjun. Dása lassin golbma vástideaddji ledje nannosit dan mielas, ahte mangelágan doaimmat eai dárbbášuvvo, dannego sámegiela leat juo dorjojuvvon doarvái, ja guhitta vástideaddji atne áššis váldovásttolažžan giellaservoša, ruovttuid ja juohke sámasteaddji.

3 Oktiigeassu: Doaimmágo sámi giellaláhka?

Čielggadusa mielde sámeielagiid gielaláš vuoigatvuođat ollašuvvet Suomas ollislaččat gehččojuvvon heittogit. Vaikko jearahallan lohtii dárkilit ovdan dušše sodebálvalusaid, ja dieđut eará surggiin leat oalle oppalaččat, de jearahallamiid vuođul ii oro, ahte bálvalusat eará surggiin doaimmašedje dattetge buorebut. Buoremusat sámeiel bálvalusaid fidne dávvisámeielat Ohcejoga gielddas. Dáid maŋemuš jagiin ohcejohkalaččaid leat bastán bálvalit sámegillii ee. dearvvasvuođaguovddášdoavttir, ruovttubálvalusa bargit ja mángasat gieldda virgeoapmahaččain ja hálddahusbargiin. Nuppe dáfus mángga guovddášsuorggis bálvalusa fidne Ohcejogasge dušše suomagilli dahje dulkkain sámegillii, ja dilli molsašuddá sakka ovttaskas sámeielbargiid mielde. Anáris dilli lea oppalaččat geahčadettiin olu heittogut, ja earenoamáš heittot gielddas hálluojuvvon anáraš- ja nuortalašgiela buohta. Dáid gielaide leat oazžumis muhtin hárvenaš bálvalusat, nugo anárašgillii gieldda bátnedivššára bálvalusat ja meahcceráđdehusa bálvalusat ja nuortalašgillii ÁEL:a bálvalusat Avvilis. Davvisámeielat bálvalusat eai leat Anáris fáladagas olusge duođi buorebut. Eanodagas sámegillii doaimmá oassi sosiálabálvalusain, muhto dearvvasvuođabálvalusain ja eará surggiid bálvalusain ii leat olu muitalemoš. Heittogamos oppalaš dilli lea čielggadusa vuođul Soađegili gielddas.

Vástideaddjit eanemus unohastaledje dábálemos sámeielat dearvvasvuođabálvalusaid váiluma. Sámeielat áššedikšumis dearvvasvuođaguovddášdoaktáriin leai vásihus dušše oasis ohcejohkalaččain ja Anára ovttaskas gielddaássiin. Bátnedivššus leai beassan áššiid sámegillii dikšut dušše soames gielddaássi Anáris, iige jearaldat lean bátnedoaktáris muhto -divššáris. Sámeielat mielladearvvasvuođabálvalusain ledje ovttaskas vásihusat Anáris ja Ohcejogas, ja ainge gažaldat ii lean ovdam. dihte psykologas muhto buohccedivššáris. Etniid- ja mánáidrávvehaga bálvalusat eai čielggadusa vuođul leat leamaš systemáhtalaččat fállun sámegillii ovttage gielddas.

Vástideaddjiin ovccis ledje muhtimin fidnen sámeielat bálvalusa spesiálabuohccedivššu olis. Sámeiguovllu gielddaássiid spesiálabuohccedikšun dáhpáhuvvá lagamustá Lappi guovddášbuohcceviesus (LKS) Roavvenjárggas ja Muurolas. Ohcejoga gielddaássit geavahit muhtin veardde maiddái Norgga beale spesiálabuohccedikšunbálvalusaid. Muhtin ohcejohkalaš vástideaddji giitalii Norggas fitnašuvvan spesiálabuohccedivššu, man olis lea valjis sámeielat bargoveahka. LKS:sii guoskevaš vásihusain sámeielat bálvalusas gažaldat lea dábálaččat soaitáhagas buohta deaivan divššáris dahje doaktáris. Roavvenjárgga ámmátallaskuvllas čađahuvvon oahppočájánasbargu (Kinnunen & Kitty 2013) buktá konkrehtalaččat ovdan sámeielat bálvalusaid heittogis dili LKS:a doaimmas. Barggus čielggadedje sámeielat bálvalusaid ja dikšunbargoveaga doaladumiid LKS:a dihto ossodagain. Boađus lea miehtá linjjá dat, ahte sámi giellaláhka ii ollašuva LKS:a doaimmas. Sámeielat bargoveahka lea dárbbuid ektui áibbas menddo unnán, dulkabálvalusaid eai fála buohcciide aktiivvalaččat ja giellalága dovdamuš ja das diehtujuohkin leat heittogis dilis. Bargoveagas sullii bealli árvvoštalai deaividan gillii ja kultuvrii laktáseaddji hástalusaid sámeielat buohcciid divššodettiinnis.

Čielggadusa boađus lea positiivvaleabbo sámeielat sosiálabálvalusaid oasis. Dán dagahii sámeielat beaivedivššu viehka čuovgadis oppalaš dilli ja báikkuid sámeielat ruovttubálvalusaid buorre fitnašuvvan. Goabbáige lea oppalašvuođa ektui eanemus duhtavašvuohta Ohcejoga ja Eanodaga vástideaddjiid gaskavuodas.

Eará gielddalaš surggiin sámegiela bálvalus lea čielggadusa mielde fidnemis sierra gielddain oalle iešguđetlágan mearis. Positiivvaledamos dilli lea Ohcejoga gielddas. Vástideaddjiid vásihusaid mielde gielddas mánggain virgeolbmuin ja eará bargiin sáhtá áššid dikšut sámegillii muhto ii ollege buohkaiguin. Eará gielddain ja earáid go davvisámegiela guovdu bohte dušše bieđgomáinnašumit gieldda ovttaskas bargiin, geat máhttet sámegiela. Dávjjimusat dárkkuhedje oahpaheaddjiid.

Stáhtalaš bálvalusaid buohta eanetgo bealli vástideaddjiin ii máhttán namuhit ovttaga virgeoapmahačča dahje suorggi, gos livččii beassan dikšut áššiid sámegillii. Eanet go 30 olbmo ledje goittotge ožžon sámegiela bálvalusa stáhta ovttas suorggis dahje eanet surggiin. Dávjjimusat namuhedje ÁEL, meahcceráđđehusa ja MELA. Dán ektui dávjjimusat ÁEL:a máinnašedje nuortalašgiela hállit, MELA davvisámegiela hállit ja meahcceráđđehusa anárašgiela hállit. Oppalašvuoda ektui eanemus vásihusat stáhtalaš bálvalusain sámegillii ledje Anár gieldda ássiin.

Jearahallamiin bohte ovdan hui mánggalágan ovddidandárbbut, mat laktásit sámegiela bálvalusaide. Dávjjimusat namuhuvvon suorggit, main sámegiela bálvalusa livččii stuorimus dárbu buoredit, ledje boarrasiiddikšun ja dábáleamos dearvasvuodabálvalusat. Konkrehtalaš doaimmain, maiguin dili galggašii stáhta ja gielddaid beales buoredit, dávjjimusat máinnašedje sámegiela rávesolbmuidoahpahusa lasiheami ja lasseruhtadeami. Nubbi konkrehta suorgi lea giellalágas dieđujuohkin, mii lea jearahallamiid vuodul ollislaččat heittogis dilis. Sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodain galggašii juohkit beaktilabbot dieđu nu sápmelaččaide alcceset go sámeguovllus doaibmi virgeoapmahaččaide ja suomagiela gielddaássiide. Sámegiela bargiid galggašii fidnet sierra virgebaikkiin ja lágádusain eanet oidnosii, ovdamearkka dihte oainnus sajjiide bidjon galbbaiguin ja listtáiguin dahje bargiid ohcamearkkaiguin. Sámegiela mánáid ja nuoraid vejolašvuodaid iežaset giela geavaheapmái galggašii mánggaid vástideaddjiid mielas buoredit. Dát dárkkuhivččii sámegiela oahppamateriála, girjjálašvuoda, mediafálaldaga ja astoáigge doaimma lasiheami, seammás maid lasi sámegiela skuvlaoahpahusa. Sámeguovllu skuvllain berrešii atnit dálá beaktilabbot ávkin stáhta ruhtadeami sámehoahpahussii. Mánggat vástideaddjit deattuheadje maiddái juo gávdnovaš giellaháliid rekryterema nugo maid ruoktutfárrema álkidahttima ja albma buorre giellalasi máksima. Sámegiela máhttima galggašii gáibidit dálá eanet bargobaikkiin dan sadjái, ahte dat adnojuvvo dušše ovdun.

4 Analyša: Maid čielggadus muitala sápmelaččaid gielladilis ja gielladoaladumiin?

Čielggadus sáme gielat bálvalusain sáme guovllus addá ođđa dieđu sáme gielat sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuođain, gielladilis ja gillii laktáseaddji doaladumiin. Oasistis dat maiddái nanne mánggaid dieđuid, mat dieđalaš dutkamuša ja sierralágan čielggadusaid bokte leat ovddežis gávdnamis. Čuovvovaččaš analyserejuvvojit fáddásurggiid vuođul jearahallamis ovdanboahhti dihto áššit, mat laktásit sápmelaččaid gielladiliide ja gielladoaladumiide.

4.1 Sáme gielat bálvalusaid mearkkašupmi

Jearahallamiin bođii bures ovdan, ahte sáme gielagat vásihit oalle iešguđetláhkai sáme giela mearkkašumi alceset. Dás ii leat mihkkege earenoamáš: Olbmuid ja kultuvrraid gaskkas ráđđejit juohke guovllus stuorra erohusat ng. giellaguovdilisuvođa ektui. Nuppiide giella lea earutmeahttun oassi identitehtas, nuppiide okta kulturiešvuohta earáid joavkkus. Nuppit atnet gaskavuodaset gillii ideologalaš ja politihkalaš gažaldahkan, nuppit dušše fal geavatlážžan. Lea ná dalle áibbas vuorddehahti, ahte oassái čielggadeami vástideaddjiin sáme gielat bálvalusat leat dehálaččat ja oassái fas eai. Olbmo vásihus iežas giela mearkkašumis njadđása lunddolaččat birasii ja dan doaladumiide. Áitatvuloš unnitlogugiella, masa leat laktásan sohka buolvaid áigge suddađanfiggamušat ja heahpatvuohta, ja mii ii leat goassige beassan atnui visot servvodatsurggiin rattát eanetlogugielain, sáhtta álkit orrut maiddái dan hállái dárbbasmeahttun. Sápmelaččaid skuvlaoahpahus lágiduvvui measta olles 1900-logu áigge suomagillii. Juos iežas giela ii leat ožžon oahppat lohkat ja čállit ja dainna ii leat ožžon váldit sisa dieđu sierra eallinsurggiin, de sáhtta orrut váttis dikšut dainna áššiid ÁEL:s, doaktáris dahje eanamihidanlágádusas. Dát ii leat goittotge buohkaid vásihus. Juoba seamma guovllus orru olbmot, seamma sáme giela hállit ja seamma ahke luohká ovddasteaddji sámasteaddjit sáhttet vásihit sáme giela geavaheami virggálaš domenain hui sierraláhkai.

Identitehttii ja vuoigatvuođaide laktáseaddji lihka deapmi ja áitatvuloš giela nannenfiggamušat deattuhit giela mearkkašumi. Go giela sirdašuvvan ja gielalaš vuoigatvuođat eai leat áibbas diehtelasat, de sihke ovtatolmmoš ja searvvuš šaddet gieđahallat gillii guoskevaš gažaldagaid ja dahkat diđolaš válljemiid giela hárrái. Dát bidjá unnitlogugiela hálliid oalle earálágan dillái eanetlogugielagiid ektui, geat eai vealttakeahtta goassige dárbbas earenoamážit problemiseret iežaset giela, dan geavaheami ja boahhtevuođa. Suoma sápmelaččat ellet bárrásit dilis, mas servodagain váikkuha ovtta beales sohka buolvaid áigge joatkašuvvan assimilašuvdna ja nuppe dáfus dáid mañemuš áiggiin nanosmuvvan revitalisašuvdna. Sierra osiin sáme guovllus ja iešguđet sáme joavkkuid, ealáhusjoavkkuid ja ahkejoavkkuid gaskavuodas leat stuorra erohusat dan ektui, man eallinnávccalažžan sáme giella lea bisson dahje man guhkás dan ealáskahttin lea ovdánan. Dát visot váihkkuha iešguđetlágan sámasteaddjiid doaladumiide iežaset giela guovdu. Sámi giellalága ulbmil lea dorvudit sáme giela geavahanvejolašvuođaid buotlágan hálliide – das beroškeahtta, ahte buohkat eai hálit sáme giela juohke sajis geavahit.

Máŋggat vástideaddjit deattuhedje sámeielat bálvalusaid mearkkašumi ovtta dáfus boarrásiidda ja nuppe dáfus mánáide. Boarrásiidda ášši lea mearkkašahtti, dasgo máŋgasis sis sámeigiella lea nannoseamos ja lunddoleamos giella, ja iežas persovdnii eanemus čuoheci áššiid čilgen suomagillii sáhtá leat váttis. Oalle máŋgasat čujuhedje dán oktavuodas demeantaluvvamii gullelaš albmonupmái: eanetlogugiela máhttima headjoneapmái dahje vajálduvvamii. Dat, man dábalaš dát lea sámeielagiid gaska- vuodas, ii leat dutkojuvvon, muhto maiddái dáid jearahallamiin bohte ovdan máŋga dáhpáhusa. Muhtin vástideaddjit govviijedje iežaset vanhemiid maŋemuš jagiid dikšunlágádusain, main sámeielas ja sámekultuvrras ii lean makkárga sadi. Li sáhte beassat jurdagis, ahte historjá geardduha iežas: Mánnán seamma olbmot šadde earuhuvvot iežaset giella- ja kulturbirrasis suomagielat álbmotskuvlla olis.

4.2 Sámeielat bálvalusaid gáibideapmi

Juos das ii leat mihkkege heahkastuhtti, ahte sámeielat bálvalusat eai leat visot sámasteaddjiide dehálaččat, de ain eambo vuorddehahtti lea dat, ahte buot sámasteaddjit eai aktiivvalaččat gáibit sámeielat bálvalusaid. Dán ii giellaláhka gáibitge: Dat vuolga das, ahte almmolaš bálvalusaid lágideaddji ovddasvástádussan lea fállat bálvalusa almmá, ahte áššehas dan aktiivvalaččat gáibida.

Nugo čielggadusas boahá ovdan, de máŋgasat vásihit bálvalusain diehtujuhkima hui váilevažžan. Geavadis sámeielat bálvalusa oazžun báhcá dájvja áššehasa ovddasvástádussan. Ohcejogas sámeielat bargit leat ovdamearkka dihte gielddadálus eanet go eará gielddain, ja olbmot ležžet viehka bures diđolaččat das, gii sámasta ja ii sámás. Dalle sámeigillii áššiid dikšun sáhtá dáhpáhuvat lunddolaččat, almmá jearademiid dahje gáibádusaid. Nuppeláhkai lea ovdamearkka dihte Avvilis: Sierra lágádusain ja doaimmahagain leat ollu gildii fárran olbmot, bargit molsašuvvet dájvja ja 7000 ássi gielddas buohkat eai suige dovdda juohke sámasteaddji. Okta ráves sámeielat anárlaš muitalii, ahte Avvil dearvasvuodaguovddáži boadedettiinis son ii sáhte diehtit, geainna sáhtá sámastit. Son logai, ahte son ii veaje ja hálit juohke háve “dovdat iežas soames radikálan” dan dihte, ahte lokte giellagažaldaga ovdan. Anár gieldda neahttasiidduin lea dearvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid oktavuodas listá sierra sámeielaid máhtti bargiin gieldda sierranas sode-surggiin (Anár gieldda: Bálvalusat, sosiála- ja dearvasvuodabálvalusat). Interneta unnán geavaheaddji gielddaássit eai vealttakeahhtá oáččo dán dieđu gostige. Diehtu galggašii leat oidnosis čielgasit buorebut namalassii lágádusain ja doaimmahagain. Sámeielat bálvalusa galggašii sámi giellalága dárkkuhan lágiin fállat aktiivvalaččat áššehasaide áššehasgaskavuoda dahje áššiid dikšuma álggedettiin. Gielddaássiid sámeielalášvuolta ii vealttakeahhtá boade ovdan veahkadatdieđuin, namas dahje eará áššiin. Sámi giellalága ollái gullelaš virgeoapmahaččat galggašedje ovddidit iežaset geavadiid dan guvlui, ahte sámeielat bálvalusa fállat lunddolaš molssaeaktun almmá, ahte das čuovvu áššehassii earenoamáš fuomášupmi, dárpmehuvvan ja ájiheapmi. Giige ii galggašii gártat dovdat iežas radikálan danin, ahte son háliida lágalaš vuogatuodaidis ollašuvvat.

Ovddit logus 3 čujuhuvvo Lappi guovddášbuohcceviesu bargiid gaskavuodas čađahuvvon dutkamuššii (Kinnunen & Kitti 2013) sámeielat buohcciid deaivvadeamis. Dutkamuša ollái gullelaš bargiid sitáhtain vuhtto dábalaš doaladupmi giellaláš vuogatuodaid guovdu: Jurddašuvvo, ahte juos sámeielat buohcci máhtá suomagiela, de dárbu sámeielat bálvalussii ii leat. Ovdamearkka dihte: *”Sápmelaš buohccit leat unnán ja siige máhttet suomagiela, eaige goittotge leat gáibidan iežas*

gillii divššu. Juos gáibidivčče, de gal fidnešedje dulkonveahki, jáhkán áinnasge ná.” ja “Buohccit leat máhttán maiddá suomagiela, dahjege dulka ii leat dárbbášuvvon. Lága ollašuvvama ii leat dárbbášan iskat.” (Kinnunen & Kitti 2013: 43-44.) Dákkár jurddašeapmi sisdoallá guokte duođalaš meattáhusa. Vuosttažettiinge vuoigatvuohta iežasgielat bálvalussii ii leat gitta eanetlogugiela máhttimis. Sámi giellalága nannen gielalaš vuoigatvuođat eai leat dárkkuhuvvon dorvudit dušše daid sápmelaččaid áššiid dikšuma, geat eai máhte suomagiela dahje máhttet dan heittogabbot go sámegiela. Dat leat dárkkuhuvvon buot sápmelaččaide seammaláhkai go earáge olmmošvuoigatvuođat. Nubbin dearvasvuođafuolahusa suomagillii bálvaleaddji ámmátbargi ii vealttakeahtá oainne, mo sámegielat áššehas su ádde dahje makkár vásihus sudnje suomagiel áššedikšumis báhcá. Čielggadusa telefonjearahallamiin bohte ovdan mánggat vásihusat das, man váilevažžan ádden sáhtá báhcit. Muhtin vástideaddjit muitaledje iežaset boares vanhemiin, geat gal jegolaččat nivkkuhallet ja mieđehallet suomagielat doaktára rávvagiidda, muhto ruoktut boahtimeaset mánggá sáhttet leat áibbas boasto áddejumis ovdamearkka dihte joatkkadivššus dahje dálkasiid váldimis. Moadde boarrásut vástideaddji muitaledje iežaset doaimmat aiddo ná. Doaktárii eai jolggat mieđehit, ahte eai ádde, dannego das čuovvu dušše giksi ja ájiheapmi.

Dat, ahte oassi sámegielagiin ii earenoamážit hálit sámegielat bálvalusaid, laktása jearahallamiid vuodul dávjá sámegiela heittogis dahje ollásit váilu čálalaš máhttui ja ođđasániid dovdamuššii. Sámegielat ellet nuppástuvvanproseassas, mii sáhtá orrut johtil ja dárpmehuhti. Go gielat leat oanehis áiggis váldon atnui skuvlaoahpahas, hálddahas ja medias, de lea šaddan akuhta dárbu gárvvistit ođđasániid. Dát guoská measta buot surggiide. Go ovdamearkka dihte servvodatlaš dahje tehnikkalaš fáttáin leat vuosttas geardde hállagoahtán sámegillii, de lea čielggas, ahte sátnvuorká ii leat gávdnon gárvvisin. Dan leat gártan dahkamiin gárvvistit. Seamma proseassa lea dáhpáhuvvan miehtá máilmmi visot gielaid guovdu muhto iešguđetlágan muttuid mielde. Áitatvuloš unnitlogugielaid revitalisašuvdnii njađđáseaddji sániid ođasmahttin gáibida jođanis ja mearrediđolaš doaimmaid. Sámegielaid sátnerádjobargui ii leat dás vejolašvuohta vuodjut čiekŋalabbui (gč. ovdam. dihte Olthuis 2003 ja 2007). Oppalaččat sáhtá gávnnaht, ahte sámegielaid ođđasániid kritiserejit dávjá eanemusat dat, geat eai geavat sámegiela moderna domenain eaige danin oainne ođđasániid vealtameahttuvuođa. Mánát, geat ožžot skuvlaoahpahas sierra surggiin sámegillii, hárrájit moderna sátnerádjui lunddolaš oassin sámegielas. Mas oppalahkái muitala mángga jearahallamis ovdanboahhti vásihus das, ahte “virgesámegielas” illá oažžu čielgasa, ovdamearkka dihte sámegillii jorgaluvvon ÁEL:a skovit veadjemeahttumat áddet? Sivaid sáhtá ohcat nu sámegielagiid hárráneamis suomagiela geavaheapmái virggálaš surggiin ja sámegiela árbevirolaš sajádagas hállon giellan go jorgaleami resurssain ja dásis. Muhtin vástideaddji govvidalai suomagielas sámegillii jorgaleami váttisvuođa: Muhtimin ášši, man sáhtá suomagillii almmuhit skovis ovtain sániin, gáibidivččii sámegillii guhkit dajaldaga, ja “veagal sámegillii bodnjojuvvon” ođđasátni ii rahpas dasa, guhte lohká skovi. Nuppe dáfus skovvi sáhtá bidjat jorgalanbargui čavga rájaid das, man veardde sadji lea anus.

Sámasteaddjiid doaladumiide ođđasániid hárrái laktása čavgadit lohkan- ja čállinmáhttu sámegielas. Dán oassesuorgái čujuhii jearadeami gažaldat elektrovnnalaš áššedikšumis. Visot 80 vástideaddjis 24 jáhkke, ahte geavahivčče sámegiela elektrovnnalaš áššedikšumis, juos vejolašvuođat dasa livčče dálá eanet. Juoba 51 olbmo vástidedje dása šiitimin. Viđas eai máhttán dadjat, šattašedjeho geavahit sámegiela dáinna lágiin. Boađus ii muital áibbas čielgasit sámegiela lohkan- ja čállinmáhtus, dasgo mánggasa buohta áššái váikkohii Interneta vátna dahje ollásit váilovaš geavaheapmi. Go sámegielat skuvlaoahpahas lea mánggain báikegottiin

stáđásman easka 1990-logus, de lea goittotge čielggas, ahte eanaš oassi vanhemiin ja gaskaahkásaš sápmelaččain ii leat oahppan skuvllas lohkat ja čállit iežas giela. Muhtumat leat duogŋan dán váilevuođa maŋŋelis. Ovdamearkka dihte Sámi oahpahušguovddáš lea lágidan logiid jagiid áigges čállinmáhttui deattuhuvvon gurssaid eatnigielaigiidda. Lohkan vásihuvvo oppalohkái álkibun go čállin. Juos sámasteaddji ii vásit iežas máhttit deavdit ovdamearkka dihte sámegiela skovi, de son goittotge vällje navdimis suomagiel skovi. Suomas vuosttas sápmelaš ahkeluohkát, maid gielalaš vuoigatvuodát skuvlejumis leat ainjuo muhtin muddui ollašuvvan, leat dál nuorra ollesolbmot. Dat, ahte sápmelaččaid doaladupmi sámegiela čálalaš geavaheamis nuppástuvva, gáibida áiggi ja dálá buoret dili sámegielaid ealáskeapmái.

4.3 Giellalága dovdamuš

Čielggadusa vuođul sámi giellalága ja dan nannen gielalaš vuoigatvuodaid eai dovdda doarvái sámegielaigiid gaskavuodas. Gávccilogi vástideaddjis 45:sa vástádušat čujuhedje dasa, ahte sii dovdet sámi giellalága heittogit dahje eai ollege. Miehtemielalaččat jearaldahkii vástideaddjiid joavkkus ledje gorálaččat eanet nissonat, Anár gielddaássit, alladut oahpu váldán olbmot ja sámegiela aktiivvalaččat geavaheaddji ja mánáide hálli olbmot. Dan sadjái čielga erohusat ahkejoavkkuid vuođul dás eai bohtán ovdan.

Miellagiddevaš boadus lea dat, ahte Anáris dovdet giellalága buorebut go Ohcejogas. Dán sáhtá dagahit dat, ahte Anáris ášši lea ovdan eanet, dannego gielddas giellalága olis leat golbma sierra sámegiela. Gažaldat sáhtá leat maiddá das, ahte Ohcejogas sámegiela dilli lea mánggaláhkai buoret go eará gielddain. Vejolašvuodát sámegiela áššedikšumii leat Ohcejogas lunddolaččat dain surggiin, main deivet leat barggus sámegiela. Váttisvuodát giellalága ollašuvvamis eai leat seamma oppalaččat go eará gielddain, nu ahte giellaláhkii ii dárbbáš giddet nu stuorra fuomášumi.

Jearahallamiid vuođul, nugo maiddá ovddit čielggadusaid vuođul (Nákkäljärvi 2007, Sámediggi 2013a) giellalága váilevaš dovdamuš guoská sápmelaččaid lassin gielddaid bargiide, virgeoapmahaččaide ja sámeguovllu suomagielaigiidda. Maid dili buoredeami várás sáhtašii dahkat? Dan lea vissásit dárbbášlaš suokkardit sámi giellalága ođadettiin. Čielggadusas bohtet valjis ovdan čujuhusat dasa, ahte stáhta ja gielddaid bargiid gaskavuodáš dihtto dávjá nu diehtemeahtunvuohta ja berošmeahtunvuohta go njuolgo vuosteháhkuge sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodaid hárrái. Dákkár dilli lea gierdameahtun: Suoma stáhta lea nannen sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodaid lánkaásahemiin, ja dan ollašuvvan ii oaččo leat gitta rásseruhtasdási doaladumiin.

Sámeservodaga iežas doaladumit sámi giellalága, gielalaš vuoigatvuodaid ja sámegiela virggálaš geavaheami guovdu leat eanaš servoša siskkáldas ášši, man olis nuppástus buoret guvlui gáibida áiggi, assimilašuvdnamuttu jávkadeami ja giellaealáskahttima ja -identitehta nanosmuvvama. Nugo ovddabealde lea juo mánnašuvvon, de olbmot áddejit giela mearkkašumi hui sakka iešguđetláhkai. Várrihan visot sápmelaččat eai šatta goassige vuđolabbot beroštišgoahtit gielalaš vuoigatvuodainneaset ja daid ollašuvvamis – muhto vára váldimii galgá dattetge iskat lánčit nu buorre eavttuid go vejolaš. Sámi giellaláhka ii leat dušše aktiivvaleamos ja eanemus oahpu gazzan sápmelaččaid ášši, dasgo dat laktása sámegielaid ja sápmelaččaid olles bohttevuhit.

4.4 Sámásteapmi mánáide

Nugo čielggadusa bohtosiid ovdanbuktimis boahdá oidnosii, de 66 vástideaddjis, geain leat mánát, eanetlohku mitalii hállat mánáidasas sámegiela, muhto unnitlohku dušše fal sámegiela. 25 vástideaddji beare sámástit mánáideasetguin, 19:is hállat sámegiela ja suomagiela ja 22:is duššefal suomagiela. Dan, maid molssaeaktu “sámegiela ja suomagiela” geange dáhpáhusas dárkkuha, ii lean vejolaš čielggadit jearahallamiid olis. Dat sáhtá dárkkuhit dan, ahte sámástit mánáiguin dalle, go sajis eai leat suomagielagat – ovdam. dihte nubbi vanhén, guhte ii máhte sámegiela – dahje giellaválljema fáttá ja dili mielde. Dat sáhtá dárkkuhit guovtti giela geavaheami rattát beaivválaš dásis, muhto maiddá ovtta giela nana dominanssa ja nuppi giela soahtáhtgeavaheami.

Áitatvuloš gielaide guoskevaš dutkamušain (omd. Aikio 1988: 302-303, Pasanen 2003: 118-123, Sarhimaa 1999: 83) lea gávnnavuvvon giellageavaheapmái laktáseaddji liigeraporteren dahjege gielahálliid mieđisvuolta liiggástallat unnitlogugiela geavaheami. Maiddá dán gažaldaga geahčadettiin berre dan váldit vuhtii. Sámegielaagat áddejit, ahte sii galggašedje sámástit mánáideasetguin, muhto lohcameahtun sivaiddihte sii eai álo daga nu. Jearadandilli sáhtá dagahit dárbbu liiggástallat iežas sámegielgeavahusa. Lea ná de vejolaš, ahte vástideaddji lea mitalan iežas dušše sámástit mánáidiguin, vaikko duohtavuodas sihke sámasta ja suomasta, dahje vástidan iežas sámástit ja suomastit, vaikko sámástivččii oalle háreve dahje ii ollege. Muhtin jearahallamiin dutkái šattai dákkár govva eará jearaldagain ovdanbohtán dieđuid vuodul.

Mii mearkašumiid das lea, man viidát ja njuolgguslaččat sámegielaagat sámástit mánáideasetguin? ligo jearaldagas leat juohke bearraša priváhta ášši? Giela sirdáseapmi sohka buolvvas nubái lea giela eallinnávccalašvuoda ja boahttevuoda dehálemos ovttaskas dahkki. Sámegielaat sáhttet seailut ja nanosmuvvat dušše, juos sámegielaagat sámástit mánáideasetguin. Vaikko áitojuvvon giela ealáskahttimis dakkár dahkket go giellabeassi ja iežasgielaat skuvlaoahpahas leat badjánan guovddáži, de mihkkege doaimmaid ii sáhte kompenseret dan, juos sámegielaat ealáskahttimis vanhemat válljejit mánáideaset ruovttugiellan suomagiela. Máilmmiviidosas fuomášupmi lea, ahte vanhemat ja giellasearvvuš bidjet eahperealisttalaš alla vuordamušaid skuvlii iežaset giela ealáskahttimis (gč. omd. Fishman 1991: 236-239, 368-380). Dat, ahte sámegiel vanhén hállá mánásis sihke suomagiela ja sámegiela, lea buoremus dáhpáhusas guovttagielalašvuoda doalaheaddji, mánggagielaat fierpmádagas vuogálaš ja doibmevaš geavat. Dat sáhtá goittotge leat maiddá mearka giellamolsundilis, mas suomagiella ráđde gulahallangiellan – áiggi mielde gánske ain eanet – ja sámegillii báhcá dovdomassii unnit, vejolaččat lagamustá symbolalágan rolla (giela symbolarollas gč. Aikio 1988: 302-303). Dilis, mas okta servoša giela lea ráđdejeaddji eanetlogugiella ja nubbi áitatvuloš unnitlogugiella, dát vehádatgiella dárbbáša earenoamáš doarjaga ja maiddá ovttagielaat domenaiddi, main eanetlogugiella ii beasa váldit saji. Makkár sámásteaddji ja giellasirdi šaddá mánás, geasa sámegielaat vanhén sihke sámasta ja suomasta, dat lea oalle sakka gitta sámegiela geavahanvejolašvuodain máná eará fierpmádagain.

4.5 Eatnigiella ja dan merken

Dán raportta vuosttas vuollelogus gieđahallo sámegiela merken eatnigiellan álbmotdiehtovuogádahkii. Mánngga sierra oktavuodas (ee. Sámediggi 2013a ja Näkkäljärvi 2007) lea guoskkahallon dat, man heittogit sámegiela merken eatnigiellan korrelostá duohta gielladiliin. Mánnggat sápmelaččat eai dovdda ášši – várra eai oppa dieđege dan, mii sin eatnigiella veahkadatdieđuin lea – ja mánngasat eai ane dan mearkkašahttin. Dákkár jurddašeapmi lea áddehahtti. Merkestat skovveruvttos ii meroštala olbmo dieđu iežas vuolggasajiin dahje vásihusa iežas gielas. Mánngasat dovdet veahá eahpádusa virggálaš diehtočoaggima ja statistihkaid dahkama hárrái. Gánske soames sáhtta ain jáhkkit, ahte álkkebut beassá, juos virggálaš báhpáriin lohká eatnigiela buohta suomagiella, dahje navdit, ahte go čállinmáhttu sámegielas váilu, de ii gánnet almmuhit sámegiela virggálaš eatnigiellange.

Servoša ja servvodaga dásis lea goittotge váttisvuohta, juos sámegiela sápmelačča eatnigiellan lea veahkadatdieđuin juoga eará go sámegiella. Suomas statistihkat sierra gielaid hálliid meriin vuođđuduvvet oalle nannosit álbmotregistara dieđuide. Sámediggi lea čohkken diggeválggaid oktavuodas dieđuid jietnavuoigadahtton olbmuid eatnigielas. Sierra giellajoavkkuid dahje guovlluid ektui sáhttet leat iešguđetlágan omd. dieđalaš dutkamuššii vuođđuduvvi árvvoštallamat dihto sámegiela hálliid mearis. Virggálaš, riikkaviidosas statistihkat dahkkojit goittotge veahkadatdieđuid vuođul. Stáhtta ja sápmelaččaid ruovttuguovllu gielddat árvvoštallet dárbbu sámegiela bálvalusaide dáid statistihkaid vuođul. Dat, galle proseantta gieldda ássiin leat sámegiela, váikkuha mánngga konkrehtalaš áššái ja maiddái doaladumiide.

Eatnigiela merkema váilevuođat bohte konkrehtalaččat oidnosii čielggadusbarggu čuolddáháttumtus. Válddusjoavkkus, mas ledje mielde visot sámeguovllu 18-80-jahkásaš sámegiela giđdat 2016, ledje 842 olbmo. Dutki gárttai anáraš- ja nuortalašgiela hálliid ozadettiinnis guorahallat logahallama Anár gieldda buohta dárkket. Čalbmáičuohcci leai, man ollu logahallamis váilo olbmot, geaid dutki vissásit dovda sámegiela. Váilevuođat ledje buot ahkeluohkái. Ovdamearkka dihte nuortalašgiela rávásman hállit ledje logahallamis hui unnán. Čalbmáičuohcci leai maiddái, ahte hárveolmmoš dain, geat leat oahppan ollesolbmon sámegiela, lea molson sámegiela iežas virggálaš eatnigiellan. Dát lea iešalddis ášši, mas sáhtta leat váikkuhus maiddái dán čielggadusa bohtosiidda; čielggadushan guoskkai daidda, geain sámegiella lea merkejuvvon eatnigiellan veahkadatdieđuide. Dain sápmelaččain, geat aiddo dál barget aktiivvalaččat sámegiela ja sámegillii, ja geain leat mánát sámegiela beaivedivššus ja skuvlaoahpahas, oassi lea namalassii sámegiela ollesolbmon oahppan dahje giellamáhtuset ollesolbmon aktiviseren olbmot. Dát guoská earenoamážit anárašgillii ja nuortalašgillii, muhto muhtin muddui maiddái davvisámegillii. Sámegiela ollesolbmon oahppan leat navdimassii lohkan- ja čállindáiddolaččat sámegielas ja dovdet ođđasániid. Dákkár olbmuid váilevaš ovddastus eatnigiela giellajoavkkus botnjá statistihkain giela hálliid ahkeráhkadaga. Dán čielggadusas dat fas dárkkuha aktiivvalaš, bargoahkásaš sámasteaddji joavkku váilevaš ovddastusa.

Statistihkkaguovddáža čoahtkáigeasus “Väestörakenne 2015” gávnnavuvvo, ahte giella vurkejuvvo álbmotdiehtovuogádahkii seammás, go vanhemat almmuhit riegádan mánái nama ja oskkoldatservoša. Giella bissu seammán, juos dan ii sierra nuppástuhte. Jagis 2012 čađahuvvon álbmotdiehtovuogádaga luohtehahttivuođa dutkamušas sullii 9000 bargoahkásaš olmos jerrojuvvui, leago sin eatnigiella

almmuhuvvon riehta vuogádahkii. Dieđut dolle deaivása 99,7 %:s vástideaddjiin. (Statistihkkaguovddáš: Väestörakenne 2015.) Sápmelaččaid buohta eai várra lahkage beasašedje na buorre bohtosiidda. Sámegeielaid ealáskahttinbarggus livččiige sivva kampanjastit eatnigiela merkema beales, juohkit dieđu ášši mearkkašumis ja addit rávvagiid eatnigiieldieđu nuppástuhttimis. Galggašii deattuhit dan ášši, ahte dieđuide sáhtta dán aigge merket man nu dihto samegiela. Livččii nu sámeservoša go virgeoapmahaččaidge ovdu, ahte statistihkain oidnošii sámasteaddjiid duođalaš mearri.

4.6 Sámegeiela eallinnávccalašvuohta sierra gielddain

Čielggadus sámegeielat bálvalusain muitala maiddá sámegeielaid oppalaš eallinnávccalašvuođas sámeaguovllu sierra gielddain. Giela eallinnávccalašvuohta lea mángga dahkki summá. Jearahallangažaldagain dasa čujuhit ovddemustá čuovvovaš jearaldagat: Man giela atnet iežaset eatnigiellan, man eallinmuttus giela leat oahppan, geavahitgo dan beaiválaš giellan ja hálletgo dan mánáide. Muhtin muddui giela eallinnávccalašvuhtii laktása maiddá dat, dovdetgo sámegeielagat gielalaš vuoigatvuođaidaset ja atnetgo sii daid dehálažžan. Dáid dahkkiid geahčadettiin ferte goittotge álohii váldit vuhtii, aiddo man ollu jearahallamat iešguđet gielddas leat čađahuvvon. Earenoamážit Eanodaga ja Soađegili gieldda bohtosiid ferte geahčadit veahá várrejumiin unna válddusjoavkku dihte – Eanodagas 10 ja Soađegilis gávcci olbmo.

Čielggas goittotge lea, ahte giella lea eallinnávccaleamos Ohcejogas ja eallinnávccaheamos Soađegilis. Anáris ja Eanodagas dilli lea girjjat. Ovddit dutkamušain ja čielggademiin šaddá seammalágan govva. Ohcejogas gielladili čalmmustahttet ee. Torkel Rasmussen dutkamušat skuvlavázziid gielladilis (Rasmussen 2005 ja 2013) ja eará čielggadusat (Taipale 2012; Länsman & Tervaniemi 2012). Soađegili giellamolsuma lea dutkan Marjut Aikio (1988). Davvisámegeiela eallinnávccalašvuođa veardádalla Anára ja Eanodaga gieldda gaskkas Magreta Sara bargguvuloš pro gradustis (Sara, boahtimin). Anárašgiela dili čalmmustahtta Annika Pasanen nákkosdutkanuš (Pasanen 2015).

Ohcejoga 27 vástideaddjis buohkat atnet iežaset eatnigiellan sámegeiela, ja maiddá suomagiela máinnašit sis guovttis. Buohkat leat oahppan sámegeiela iežaset mánnávuođa bearrášis. Buohkaide sámegeiella lea beaiválaččat geavahuvvon giella. 22 olbmos, geain leat mánát, sámástit mánáideasetguin 18; sis logis hállet mánáidasaset dušše fal sámegeiela. Sámi giellalága dovdet oppalohkái viehka heittogit, muhto sámegeielat bálvalusaid atnet viehka dehálažžan.

Anára 35 vástideaddjis buohkat atnet maiddá iežaset eatnigiellan juogaman sámegeiela, ja suomagiela namuhit dása lassin 14 olbmo. Sámegeiela leat oahppan iežaset mánnávuođa bearrášis 34 vástideaddji, muhto mángasat máinnašit dása lassin eará oahppanbirrasiid nugo rávesolbmuid oahppovázzima. Sámegeiella lea beaiválaš giella 30 vástideaddjái, vihttasii ii. Dan 28 vástideaddjis, geain leat mánát, soames sámegeiela muitalit hállat mánáidasaset 17; dušše fal sámegeiela hállet mánáidasaset goittotge dušše čiežas. Sámi giellalága dovdet oppanassii viehka bures, ja sámegeielat bálvalusaid atnet viehka dehálažžan.

Eanodaga 10 vástideaddji buohkat atnet iežaset eatnigiellan sámegeiela, ja njealjis atnet eatnigiellaneaset maiddá suomagiela. Ruovttusteaset sámegeiela leat oahppan

ovcci vástideaddji, ja soapmásat namuhit maiddá iežá eallinmuttuid. Sáme giela geavahit beaivválaččat ovccis, okta ii. Dan ovcci vástideaddjis, geain leat mánát, gávccis hupmet mánáidasaset sáme giela, ja sis viđas dušše fal sáme giela. Sámi giellalága dovdet oppalaččat viehka heittogit, muhto sáme gielat bálvalusaid atnet viehka dehálažžan.

Soađegili gieldda gávccis vástideaddjis čiežas atnet sáme giela iežaset eatnigiellan, ja sis viđas atnet eatnigiellaneaset maiddá suomagiela. Sáme giela leat oahppan iežaset ruovttugiellan seammaládje čieža olbmo, ja soapmásat leat oahppan sáme giela maiddá iežá eallinmuttuin. Njealjásii sáme giella lea beaivválaš giella, njealjásii ii. Dan čieža vástideaddjis, geain leat mánát, sáme giela hupmá mánáidasas okta, go fas guđas dušše suomastit mánáideasetguin. Sámi giellalága dovdet oppalohkái viehka heittogit, ja sáme gielat bálvalusaid eai ane oppanassii dehálažžan.

5 Loahppasánit

Suomas lea dál vuosttas geardde čielggaduvvon sámi giellalága ollašupmi álbmotlah-tuid perspektiivvas. Čielggadus vuodđuduvvá jearahallanmateriálii. Telefonna bokte jearahallojedje gávccilot olbmo, geat orrot sápmelaččaid ruovttuguovllus ja geaid eat-nigiellan lea álbmotregistara veahkadatdieđuin sámegiella. Vástideaddjit ledje 20–80-jahkásaččat, gaskaahki lei 59 jagi. Anáris jearahallojedje 35 olbmo, Ohcejogas 27, Eanodagas 10 ja Soađegilis gávcci olbmo. Ossodagat meroštuvve dan mielde, man stuorra oassi visot sámeguovllu sámegielagiin ássá guđege gielddas. Anáris jearahal-lui goittotge gorálaččat stuorit joavku, dannego mielde háliiduvvojedje doarváí olu anáraš- ja nuortalašgiela hállit. Anárašgielagat ledje jearahallon olbmui 11, nuorta-lašgielagat maidái 11 ja davvisámegielagat 58. Gávccilogi vástideaddjis beallái ledje nissonat ja beallái olbmát.

Jearahallamiin čielggaduvvojedje vástideaddjiid vásihusat ja áddejumiid sámegielat bálvalusaid fidnemis earenoamážit sosiála- ja dearvvasvuodábálvalusain ja nuppi sajis gieldda ja stáhta eará doaimbasurggiin. Čielggadusa mielde dálá giellaláhka – dahje buorebutge dan geavađa ollašuhttin sámeguovllu gielddain – ii deavdde sápmelaččaid gielaláš vuogitvuodaid. Vuogitvuodát eai ollašuva sosiála- ja dearvvasvuodábálvalusain eaige earáge surggiin. Stuorra váilevuodaid vásihedje ee. boarrásiiddivššu ja dearvvasvuodábálvalusaid buohta. Mánáide ja nuoraide guoskevaš sámegielat bálvalusain beaivedikšu ja sámegielat skuvlaoahpahus doibmejit vástideaddjiid mielas duhtadahttiláhkai, muhto mánggat dehálaš bálvalusat nugo mánáidrávvehat, leat fáldaldahkan dušše suomagillii. Gielddaid gaskkas leat stuorra erohusat sámegielat bálvalusaid ektui. Positiivvameamos dilli lea Ohcejogas ja heitto-geamos Soađegilis. Seamma stuorra erohusat albmanit sierra sámegielaid gaskkas: Anáraš- ja nuortalašgillii leat buot gieldda- ja stáhtasurggiin fidnemis hui unnán bálvalusat, mat leat gitta ovttaskas bargiin, go fas davvisámegiela buohta dilli lea buoret. Dát guoská goittotge lagamustá Ohcejohkii – eará gielddain davvisámegiela sajádat bálvalusain lea ollislaččat heittot.

Vástideaddjiid vásihusain čuovgá fuolastuhtti govva sámeguovllu virgeoapmahaččaid ja bálvaluslágideaddjiid doaladumiin sámi giellalága vuostá. Dat sámegielagat, geat háliidivčče geavahit sámegiela almmolaš bálvalusain, vásihit, ahte diehtu sámegielat bálvalusain lea fállun heittogit. Vástu sámegielat bálvalusa oazžumis báhcá hui dávjá sámegielat olbmui, vaikko sámi giellaláhka gáibida namalassii virgeoapmahaččaid iešálggaheami ja aktiivvalášvuoda. Nugo earáinge fáddii guoskevaš čielggadusain lea bohtán ovdan, de sámi giellalága dovdet váilevaččat nu gielddaássiid go lága ollái gullevaš doaimmiid gaskavuodas. Dábálaš doaladupmi orru leamin, ahte juos sámegielat olmmoš máhtá suomagiela, de bálvalusa ii leat dárbu lágidit sámegillii. Ná gal jurddaša maidái oassi sápmelaččain. Vástideaddjiid gaskavuodas ledje viehka olu sámasteaddjit, geat eai vásit dárbbu fidnet bálvalusaid sámegillii, dahje váldet áššái čielgasit negatiivvaláš oainnu. Dákkár doaladumiid laktásit dávjá váilevaš lohkan- ja čállinmáhtui ja ođđasániid heittogis dovdamuššii.

Positiivvalášge vásihusat sámegielat bálvalusain bohte čielggadusas ovdan. Viehka mángga vástideaddji mielas sámegielat bálvalusat leat dáid mañemuš jagiin millosabbot buorránan go hedjonan. Ovddabealde bođii juo ovdan mánáid sámegielat beaivedikšu ja skuvlaoahpahus, mat leat dáid mañemuš jagiid siste nannen sajádagaset. Maidái ee. boarrásiidda dárbbalaš ruovttubálvalusaid ledje mángga sajis duđavaččat. Muđui sosiála- ja dearvvasvuodábálvalusaid suorggis ožžo giitosiid ovttaskas bargit

nugo davvisámegielaht sosiálabargi ja anárašgielaht bátnedivššár. Stáhta lágádusain eanemus duhtavašvuoda čájehedje MELA, ÁEL:a ja meahcceráđđehusa sámegielaht bálvalusaide.

Čielggadus čájeha seammás sihke fuolastuhtti ja positiivvalaš áššiid sámegielaht dilis ja sápmelaččaid gielladoaladumiin. Positiivvalaš lea vuosttažettiinge dat, ahte vástideaddjiin 79/80 atnet sámegiela iežaset eatnigiellan ja 70/80 geavahit sámegiela beaivválaččat. Positiivvalažžan sáhhtá atnit maiddá dan, ahte eanetlohku, 54/80 atná vuoigatvuoda sámegielaht bálvalusaide dehálažžan. Nuppe dáfus fas vádjit bealli vástideaddjiin dovda sámi giellalága bures dahje duhtadahttiláhkai. Vástideaddjiid giellaválljen iežaset mánáiguin gohccáha jearaldagaid. Positiivvalaš lea, ahte guokte goalm mátoasi vástideaddjiin, geain leat mánát, muitalit sámástit mánáideasetguin. Nuppe dáfus lea fuolastuhtti, ahte goalm mátoassi dušše suomasta. Goasii bealli dain, geat sámástit mánáideasetguin, maiddá suomastii. Raportta vuollelogus 4.4 suokkar- duvvo, manin maiddá dat sáhhtá sámegielaht dálá dilis leat fuolastuhtti ášši.

Čielggadus sámegielaht bálvalusain sámeguovllus buktá ovdan earet eará čuovvovaš konkreetalaš dárbbuid sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodaht nannema várás:

- Sámi giellaláhkii laktáseaddji beaktiit diehtujuohkin earenoamážit giellalága ollái gullevaš lágádusaht bargiid ja virgeoapmahaččaid gaskavuodaht: Sámeguovllus ii oaččošii leat oktage gieldda- ja stáhtabargi, guhte ii dovdda sámi giellalága váldosárgosiid. Earenoamážit galggašii deattuhit sámegielaht bálvalusaht olmmošvuoigatvuohtan ja sámegielaht nanosmuvvama dahkkin. Sámegielahtiid njuovžillis suomagielaht máhttin ii geahpet vuoigatvuoda sámegillii. Nuppe dáfus galgá deattuhit sámi giellalága juo gustovaš paragrafa, man mielde bálvalusa lágideaddji vásttus lea fállat sámegielaht bálvalusa ja dahkat dan diehttelassan. Dat, ahte sámegielaht bálvalus ii sierra gáibiduvvo, ii leat sivva leat bálvalkeahtá sámegillii. Lágádusat ja eiseválddit galget ovddidit vugiid, maiguin sámegielaht bálvalusaht dahkkojit oainnusin ja normálan, visot geavaheaddjiid olámuddui.
- Maiddá sápmelaččaide berre fáluhit giellaláhkii guoskevaš čuvgehusa. Guhká unnitlogusajadagas orron ja suddadandoaimmaid vuollásažžan eallán sápmelaččaide galgá stáhta bealde addit čielga dieđu, ahte sis lea vuoigatvuohta iežaset giela geavaheapmái fuolakeahtá eanetlogugiela máhttimis ja maiddá beroškeahtá sámegiela čálalaš máhtus. Dárbbášuvvojit konkreetalaš doaimmanrávvagat das, masa lea vuoigatvuohta, ja mo sáhhtá vádit, juos vuoigatvuohtaht eai ollašuva.
- Gággadis ja eahpegeavatlásh dulkageavada sadjái galgá ovddidit bargiid sámegielaht máhtu. Sámegielaht oahpu váldima bargoaiggis berre lasihit ja dahkat beaktiin. Dálá ruđat, maid stáhtta stivre sámeguovllu gielddaide ee. bargiid giellaoahppamii, ollet jahkásaččat sullii guovtti olbmo birrajagáš studeremii. Njealji gieldda ja golmma sámegielaht oktiirehkenaston dárbbut leat dán ektui mángggageardásaččat.
- Juo gávdnovaš sámegielaht bargofámu rekryterema galgá dahkat beaktileabbon. Okta konkreetalaš doaimma dán guvlui lea albma giellalasi máksin daidda, geat geavahit sámegielaht barggustaset. Gielddaht dál máksin giellalassi lea vuollái 20 euro mánotbajis. Dát ii leat moge vuogálaš, go mángggain bargguin sámegilli doaimmit šaddet bargat dovdomassii badjelmearálaččat ovdam. dihte sámegielaht materiála váiluma dihte.

- Sámi giellaláhka galgá nuppástahttot dálážiis eanet geatnegahttin ja dan ollašuhhtima garvimis galget čuovvut gielddaide dahje lágádussii čielga sankšuvnna. Ain eanet bargosajiin sáme giela máhttin galggašii leat gáibádussan, ii dušše ovdun logahahtti áššin.

Jearahallamiin bohte ovdan maiddá mánggat sámeservoša siskkáldas doaladumit ja albmonumit, maid livččii sivva diđolaččat gieđahallat almmolaš ságastallamis. Bearrašiid giellaválljemat ja eatnigiela merken veahkadatdieđuide leat geahčaduvvon logus 4. Vuolbealde máhccojuvvo velá muhtin gažaldagaide, mat badjánedje dávjá ovdan lagamustá vástideaddjiid luomos muitaleamis, aiddonas jearahallangažaldagaid bálddas.

Sápmelaččaid vejolašvuodaide geavahit iežaset giela váikkuhit virggálaš dási doaimmat ja giellapolitiikka, muhto mearkašahttiláhkai maiddá birastahtti suomagiela eanetlogu árgabeaivválaš doaladumit unnitlogu hárrái. Suomelaččaid ja suomagiela giid doaladumiin bođii sáhka mángga jearahallamis. Sáme guovllu gielddaid iešguđetlágan ássanhistorjá, ealahusráhkadat, sápmelaččaid ossodat gieldda ássiin ja mánggat eará áššit váikkuhit dasa, mo suomelaččat sierra guovlluin jurddašit ee. sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodain. Muhtun vástideaddjit vásihedje, ahte dáid maŋemuš jagiid áigge gevvon ságastallan sápmelašmeroštallamis ja ILO 169 -soahpamuša ratifieremis lea headjudan suomelaččaid doaladumi sápmelaččaid mángga figgamuša ektui. Mo dákkár dilis váikkohivččii dat gaskkohagaid ovddiduvvon árvalus, ahte sáme giela ássahuvvošii geatnegahtton oahppoávnnašin sáme guovllu vuođoskuvllaide? Muhtun vástideaddji mielas dát livččii okta vuohki, mainna suomelaččaid doaladumiid sáme gielaid hárrái fidnešii duddjot miehtemielaleabbon, diđolašvuolta sáme kultuvrras ja sáme giela lassánivččii nugo maiddá sáme steaddjiid mearri.

Sáme giela ealáskeami olis mearkašahtti ollugat dain sápmelaččain, geat leat mánnán báhcán váile sáme gielas, leat oahpahallan dahje aktiviseren sáme giela intensiivvaš, birra jagáš oappogazzamiin rávesolbmon. Giellaoahpahušii leat oassálastán maiddá ain stuorit joavku suomelaččat. Gažaldat giela oahpahallan ja etnikalaččat olggobealát sáme gielhalliin gohccáha gaskkohagaid garra oaiviliid eatnigiela sáme steaddjiid gaskavuodas. Telefonjearahallamiin mánggat ledje dan mielas, ahte sáme giela oahpahuš dárbašuvvo buot surggiin visot bargiide, eaige problematiseren bargiid duogážiid. Muhtun vástideaddji almmuhii iežas duhtavašvuoda das, ahte suomelaččatge leat dáid maŋemuš áiggiin ain eanet oahpahallagohtán sáme giela. Vádjit logi jearahallamis ášši badjánii ovdan kritihkalaš oaidnun. Dáid dáhpáhusain vástideaddjit ledje dan mielas, ahte suomelaččaid / eará guovllus bohtán / giela oahpahallan olbmuid bargan sáme giela bálvusain lea problemahtalaš. Sin sajes galggašii fidnet bargui eatnigiellaneaset sáme steaddjiid ja sáme kultuvrras bajásšaddan olbmuid. Muhtumat eai lean ná ceggosat, muhto govvejedje ovdamearka dihte dan, man unohas lea figgat dikšut áššiid váikkoba dearvasvuodaáššiin dakkár bargiin, gean sáme giela máhttu lea oalle váilevaš. Okta jearahallan olmmoš deattuhii, ahte muđui son sáme steaddjiid millosit buotlágan halliiguin, muhto áššehassan dahje buohccin son ii hálit šaddat doarjut nuppi olmo sáme steami. Soamis váidaladdai, ahte áššiid dikšumis báhcá unohas dovdu, go ii sáhte leat vassis, áddiigo nubbi visot, maid son sáme giellii dajai. Muhtun jearahallan olmmoš lei fuolas sáme giela beaivedivššu bargoveaga sáme giela máhttimis, dasgo bargiin lea nana váikkohus mánáid giellamáhttu.

Dákkár fuolla ja unohas dovdu leat oalle áddehahttit. Livččii sávahahtti, ahte sápmelaččat oaččošedje visot almmolaš bálvalusaid njuovžilit sámasteaddji ja sámekultuvrra dovdi olbmui. Eará ášši lea dat, leago dát realisttalaš. Almmolaš doaimmahagat ja lágádusat, maiddá sámi giellaláhka guoská, leat logit. Sápmelaččaid ruovttuguvlui gullet njeallje gieldda, main dihto bálvalusaid lágidit mángga gillis. Mánggat bálvalusat gullet sámi giellalága ollái maiddá sámeguovllu olggobealde. Sámegielat leat golbma, ja daid galggašii sáhttit geavahit almmolaš bálvalusain dásseveardásaččat. Sámegielat bargiid dárbu lea ná stuoris – naba fáladat? Suomas leat váile 2000 olbmo, geaid eatnigiellan lea merkejuvvon sámegiella; dain sámeguovllus áset 1347, geain 842 leat 18–80 -jahkásaččat. Bargoahkásaččaid mearri lea lunddolaččat olu unnit. Sápmelaččain, nugo olbmui dábálaččatge, dušše dihto oassi lea mielas ohat bargui almmolaš bálvalusaid ollái gielddaide dahje stáhtii. Leago dán duogáža vuođul nannoseamosge lánkaásahemiin ja munnámusge ruhtademiin vejolaš rekryteret giellalága ollái gullevaš buot bálvalusaide iežaset eatnigiellan sámasteaddji ja sámekultuvrras bajásšaddan sápmelaččaid?

Sápmelaččaid stuorra eanetlohku orru sámeguovllu olggobealde. Sámegielat nuoraid ruoktotfárren- ja barguibassanvejolašvuođaid lea vejolaš doarjut sámeguovllus mánggalágan doaimmaiguin. Oppalaš servvodatovdáneami ja olmmošlaš válljemiid čuovvumuššan leš dattet boahttevuođasge nu, ahte stuorra oassi sápmelaččain ii ása sámeguovllus. Maiddá sáhtá ja gánneha roahkasmahttit sámegielat nuoraid ocalit dakkár surggiide, main eanemus dárbbasit sámegielagiid. Gieskat almmustuvai sámedikki, Sámi oahpahušguovddáža, oahpahuš- ja kulturministeriija ja guovlohálddahušdoaimmahaga olggosaddin gihpa “Oahppoofelaš – boahttevuođas bargu sápmelaččaid ruovttuguovllus” (Oahppoofelaš). Publikašuvnnas ovdanbuktojuvvo, main surggiin sámeguovllus leat barguibassanvejolašvuođat ja mo dáid surggiid ohppui ocaluvvo.

Dan sadjái dahje dasa lassin, ahte sávaldat iežaset eatnigiellan sámasteaddji bargiid gávdnomis biddjojuvvo sámegielat nuoraid hárduid ala, de sáhtá lahkonit ášši nuppe geažes: Oahpahit sierra surggiid bargiin sámasteaddjiid. Dás leat sihke ovddut ja hástalusat. Rávesolbmuidoahpahušas fidne vuogas oahppiválljemiiguin hávil olles joavkku giela hálliid daidda surggiide, maidda sii eanemus dárbbasuvvojit. Vásihus lea čájehan, ahte bures lágiduvvon, ollesáigásaš giellaoahpahuš sáhtá doalvut juo ovttá jagis dakkár giellamáhtui, mainna birge bargoeallimis. Nuppe dáfus fas bohtosat molsašuddet ovttaskas olbmuid bokte, giela oahppan ollesolmmožin sáhtá leat mángasii hui hástaleaddji, ja buohkain dat gáibida nana motivašuvnna ja ollu barggu. Ollesolbmo ollesáigásaš oahpugazzan gáibida doarvái buorre áigái boađu dahjege ollu ruđa, ja buotlágan bargguin (omd. boazodoallu) ii leat vejolaš luovvanit jahkái. (Sámegiela intensiivvalaš rávesolbmuidoahpahušas gč. Olthuis & Kivelä & Skutnabb-Kangas 2013.)

Sámegielat šaddet dásduohkoge eallit unnitlogugiellan ráđđedeaddji eanetlogugielaidd gaskkas. Iežaset eatnigiellan sámasteaddji sápmelaččaid mearri ii leat navdimis sturruin mearkkašahtti lánká. Dan sadjái sámegiela geavahansuorggit ja sámegielagiid jearaldat mánggalágan virggálaš domenain leat lassánan dán mañemuš moattelogi jagi siste issorasat ja orrot lassáneamin muhtin muddui ainge. Sápmelaččat fertejit gieđahallat dan, mainna lágiin sámegiela geavahanvejolašvuođaid sáhtá nuppástusaid siste dorvudit ja makkár árvoválljemiid leat gárvásat dahkat giela buorin.

Čielggadusa sámegielat bálvalusain sámeguovllus livččii buorre čađahit dásduohko dihto gaskkain Språkbarometern (gč. raportta álgu) láhkái. Sámeguovllu olggobealde orru sápmelaččaid dili bohtá oasistis čalmmustahttit aiddo álgán fidnu “SÁRA – Sápmelaččaid buresveadjin ja ovtaveardásašvuhta: buresveadjinbálvalusat oasálašvuođa nannemis” (gč. SÁRA). Dat bidjá guovddášdeattu Suoma gávpotsápmelaččaid iežasgielat ja kulturvuđot bálvalusaide ja daid váikkuhusaide sápmelaččaid buresveadjimis. Maŋemuš systemáhtalaš čielggadeamis sámi giellalága ollái gullelaš virgeoapmahaččaid gaskavuodas lea vássán logi jagi (gč. Näkkäljärvi 2007). Dili galggašii beaivádit, vai maddái bálvalusaid lágideaddjiid dálá resurssaid, doaladumiid, dárbbuid ja hástalusaid fidnešii čielggasin. Čielggadus sámegielat bálvalusain fállá fáttáid maddái báikkálabbo dahje dárkkit čielggademiide dahje dieđalaš dutkamušaide sápmelaččaid vuoigatvuođain, doaladumiin ja gielladilis.

GÁLDUT

Aikio, Marjut 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Fishman, Joshua 1991: *Reversing language shift. Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Inarin kunta: Palvelut, sosiaali- ja terveysterveystoimet.

<<http://www.inari.fi/fi/palvelut/sosiaali-ja-terveyspalvelut/saamenkieliset-sosiaali-ja-terveyspalvelut.html>>

Kinnunen, Oskari & Henri Kitti 2013: *Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen Lapin sairaanhoitopiirissä*. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma, Lapin ammattikorkeakoulu.

Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380>>

Laki saamelaiskäräjistä 974/1995

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950974#L4P21>>

Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/1991

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19910516>>

Länsman, Anne & Saara Tervaniemi 2012: *Saamen kielen käyttö Utsjoella*.

Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto ja "Saamen kielikeskus Utsjoelle" – esiselvityshanke.

<<http://www.utsjoki.fi/media/Elinkeinotoimi/Hankkeet/Kielikeskus/saamenkielenkaeyttoeSUOMInet.pdf>>

Näkkäläjärvä, Klemetti 2007: *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006*.

Kertomus saamen kielilain toteutumisesta. Saamen kielineuvosto / saamen kielen toimisto. Inari: Saamelaiskäräjät.

Oahppoofelaš – tulevaisuudessa töitä saamelaisten kotiseutualueelta.

<http://samediggi.fi/nuorat/images/pdf_tiedostot/oahppoofela_fi_web.pdf>

Olthuis, Marja-Liisa 2003: Sanaston aktiivisen kartuttamisen metodiikkaa. Mallina inarinsaameen luodut biologian uudissanat. *Virittäjä* 4 / 2003 (107).

Olthuis, Marja-Liisa 2007: *Inarinsaamen lajinnimet. Lintujen ja sienten*

kansannimitysten historiaa ja oppitekoisten uudisnimien muodostuksen metodiikkaa.

Aanaar: Anarâškielâ servi.

Olthuis, Marja-Liisa & Suvi Kivelä & Tove Skutnabb-Kangas 2013: *Revitalising indigenous languages. How to recreate a lost generation*. Multilingual Matters.

Pasanen, Annika 2003: *Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaisten kielipesätoiminta*. Pro gradu -tutkimus. Suomalais-ugrilainen laitos, Helsingin yliopisto.

Pasanen, Annika 2015: *Kuávsui já peeivičuovâ. 'Sarastus ja päivänvalo'. Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Uralica Helsingiensia 9. Helsinki: Helsingin yliopisto & Suomalais-Ugrilainen Seura.

Perusopetuslaki 628/1998 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086>>

Rasmussen 2005: *Jávohuvvá ja ealáska: Davvisámegiela giid demografii ja buolvaidgaskasas sirdáseapmi Norggas ja Suomas*. Romsa: Romssa universitehta.

Rasmussen 2013: *Go ealáska, de lea váttis dápmat. Davvisámegiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti gránnjágielddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus*. Tromsø: Norgga Árktalaš Universitehta.

Saamelaiskäräjät: Saamelaiset Suomessa.

<http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=167>

Saamelaiskäräjät: Saamen kielet Suomessa ja muualla.

<http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=253&Itemid=405>

Saamelaiskäräjät 2013a: *Saamelaiskäräjien lausunto valtioneuvoston kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2012. Saamen kieliä koskevat kieliolot*. Lausunto 9.1.2013.

Saamelaiskäräjät 2013b: *Suomenkielisten lasten sijoittaminen saamenkieliseen päivähoitoon*. Lausunto 14.8.2013.

Saamen kielilaki 1086/2003 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>>

Sara, Magreta (tulossa): *Anára ja Eanodaga gielddaid davvisámegiela gielladilli. Meroštallon UNESCO Language Vitality and Endangerment mielde*. Pro gradu – utkamuš. Giellagas-instituhtta, Oulu Universitehta.

Sarhimaa, Anneli 1999: *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes. Focus on Karelian–Russian language alternation*. Studia Fennica, Linguistica 9. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SámiSoster ry <<http://www.samisoster.fi/>>

SÁRA – Saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus: hyvinvointipalvelut osallisuuden vahvistamisessa -hanke. <<https://saradutkan.fi/sara-hanke>>

STT Info 20.8.2013: Yleisimmät saamen kielet mahdollista merkitä nyt äidinkieleksi. Väestötietojärjestelmässä otettu käyttöön laajennettu kielikoodisto.

<<https://www.sttinfo.fi/tiedote/yleisimmat-saamen-kielet-mahdollista-merkita-nyt-aidinkieleksi--vaestotietojarjestelmassa-otettu-kayttoon-laajennettu-kielikoodisto?releaselid=7081215&publisherid=3777>>

Suomen perustuslaki 731/1999 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>

Taipale, Riitta 2012: *Ohcejoga sámegielat nuoraid giellageavaheapmi*. Ohcejohka: Sámi Siida ja Ovttas-prošeakta.

Tilastokeskus: Tiedonanto sähköpostitse 27.7.2016

Tilastokeskus: Väestörakenne 2015.

<https://www.stat.fi/til/vaerak/2015/vaerak_2015_2016-04-01_fi.pdf>

Varhaiskasvatuslaki 36/1973 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>>

Laidiittäs

Riehtiministeriö olášuttij oovtâst Oulu ollâopâttuv Giellagas-instituuttain kiđđuv já keessiv 2016 čielgiittäs sâmikielâlijn palvâlusâin sâmikuávlust. Ulmen lâi tutkâđ sâämi kielâlaavâ olâšume aalmugjesânij uáinust. Västideijeenaál, ennuv viijđâsub Sprákbarometern-čielgiittäs vievâst lii Suomâst tutkum kieldâi ruotâ- teikâ suomâkielâlij kielâucceeblovoi kielâlij vuoigâdвуođâi olâšume. Sprákbarometern olâšuttui vuossâmuu keerdi ive 2004 já tast maŋa muáddi ive kooskâi. Tâäl lii joođoost Sprákbarometern 2016 -čielgiittäs. Sâmikielâlij kieldâssei feeriimijd tutkii tâäl taan hâämist vuossâmuu keerdi.

Čielgiittäs ulmen lâi pyevtittiđ tiáđu sâämi kielâlaavâ olâšumeest vistig haldâttäs muštâlus várás, mii adeluvvoo jyehi vaaljâpaje kielâlaavâ olâšumeest (kielâmuštâlus) já nubben eres târguttâsâi várás, tego vyerdimnáál orroo sâämi kielâlaavâ uđâsmittem várás. Kielâmuštâlus kiedâvuš kielâlahâasâtem heiviitem já Suomâ jieškote-uv kielâjuávhui kielâlij vuoigâdвуođâi olâšume. Taan râi sâmikielâlij tile lii kiedâvuššum kielâmuštâlusâst sierâ vyelilovvoost viehâ almolii tâäsist el. sâmitige ciälkkâmušâi vuáđuld. Kevttimnáál lii meid lamaš tutkâmuš kielâlaavâ olâšumeest iivij 2004 já 2006 kooskâst (Nâkkälâjârvi 2007), mast tile kiáččoo virgeomâhái já ornijdumij uáinust. Lii vuávâjum, ete kielâmuštâlusâst 2017 sâmikielâlij tile kiedâvuššo ovdiiist maangâpiälâsubboht já jienâlubboht sierâ vyelilovoin suomâ- já ruotâkielâlij paaldâst.

Taan raportist oovdânpuáhtojeh sâmikielâlijd palvâlussâid kyeskee čielgiittäs puátuseh já toh suogârdâllojeh sâmikielâi tááláá tile äššiohtâvuođâst. Raapoort lii čáállám FT totkee Annika Pasanen, kote rahtij meid čielgiittäs sahhiittâlmijd. Raapoort vuossâmuu lovvoost kovvejuvvoje čielgiittäs tuávváštahheeh, tego sâmmilij kielâtileh já sâämi kielâlaahâ, siâmmâst ko čielgiittâspargo vuolgâsajeh já čuávduseh. Nube lovvoost oovdânpuáhtojeh čielgiittäs puátuseh älgín vâstideijei tuávváštiáđuin kielâlij vuoigâdвуođâi olâšumán jieškote-uv suorgijn já palvâlusâi ovdedemtârboid. Kuálmâd lovvoost lii čuákânkiasu sâämi kielâlaavâ olâšumeest čielgiittäs vuáđuld. Niäljád lovvoost kiáččojeh čielgiittäs spejâlistem ääših, moh lohtâseh sâmmilij kielâtilán já jurdâččemvuovvijd kielâst. Viidâd loho ana sistees čuákânkiasu čielgiittäs tehâlumosiijn aášijn já čuággá oohân čielgiittäs oovdânpyehtim koččâmušâid, moh kyeskih oovtâ tááhust staatâ toimâid já nube tááhust vuáhâduvvâid sâmisiärvâduv siste.

Loopân

Suomâst lii tâäl vuossâmuu keerdi selvâttum sâämi kielâlaavâ olâšume aalmugjesânij uáinust. Čielgiittäs vuáđuduvâ sahhiittâllâmamnâstâhân. Puhelin peht sahhiittâllojii kâhcilov sâmikuávlust ässee olmožid, kiäi eenikiellân lii aalmugregister aalmugtiáđuin sâmikielâ. Västideijeeh lijjii 20–80-ihâsiih, koskâ-ahe lâi 59 ihheed. Anarist sahhiittâllojii 35 olmožid, Ucjuvvâst 27, lánuduvâst 10 já Suáđigilist käävci olmožid. Uásih miärâšuvvii ton miel, mon stuorrâ uási puoh sâmikuávlus sâmikielâlijn ääsih jieškote-uv kieldâst. Anarist sahhiittâlluvi kuittâg koskâmiärâlavt stuárráb

juávkku, ko miel di halijdi tuárvi anarâš- já nuorttâlâškielâ sárnoid. Anarâškielâliih lijji sahiittállum ulmuin 11, nuorttâlâškielâliih meid 11 já orjâlâškielâliih 58. Kähcilov västideijest peeli lijji nisoneh já peeli almaah.

Sahhiittálmijn selvättii västideijei feerimijd já uáinuid sámielâlij palvâlusâi finniimist eromâšávt sosiaal- já tiervâsvuođâpalvâlusâin já nubesajasávt eres kieldâ já staatâ toimâsuorgijn. Čielgiittâs miel táálááš kielâlaahâ – teikâ pyerebeht ton keevâtlâš olášume sámiuávlu kieldâin – ij teevidi sámmilij kielâlijd vuoigâdvuođâid. Vuoigâdvuođah iä olášuu sosiaal- já tiervâsvuođâpalvâlusâin iäge eres-uv suorgijn. Stuorrâ vááijuvvuođah lijji om. puárásijtipšo já tiervâsvuođâpalvâlusâi peht. Párnáid já nuoráid kyeskee sámielâlijn palvâlusâin peivitipšo já sámielâláš škovlámáttááttâs tuáimih västideijei miel tuđâttetteht, mutâ maangah teháliih palvâlusah, tego párnáiravviittâh, lijji fáalusist tuše suomâkielân. Kieldâi kooskâst láá stuorrâ iäruh sámielâlij palvâlusâi háarán. Pyeremus tile lái Ucjuvvâst já hiájumus Suáđigilist. Siämmáánáál stuorrâ iäruh iteh jieškote-uv sámielâi kooskâst: anarâš- já nuorttâlâškielân láá puoh kieldâ já staatâ suorgijn finniimnáál uccáá, ovtâskâs pargeest kiddâ orroo palvâlusah, ko oppeet orjâlâškielâ peht tile lii pyereeb. Taat kuáská kuittâg iánááš Ucjuhân – eres kieldâin orjâlâškielâ sajattâh palvâlusâin lii ubâlâšvuođâst hiájus.

Västideijei feerimijn spejâlist huolâstuttee kove sámiuávlu virgeomâhái já palvâlusfálei jurdâččemuovijn säämi kielâlaavâ kuáttá. Toh sámielâliih, kiäh halijdiččii kevttiđ sámielâ almolijn palvâlusâin, aneh, ete tiätu sámielâlijn palvâlusâin lii hyeneeht fáalusist. Ovdâsvástádâs sámielâlii palvâlus finniimist páácá uáli maŋgii sámielâlii ovdâsvástádâssân, veikâ säämi kielâlaahâ váátá eidu virgeomâháá jiešalgâlâšvuođâ já aktiivlâšvuođâ. Tego eres-uv fáádán kyeskee čielgiittâsâin lii puáttám oovdân, nuuvt kieldâásseeh ko laavâ pirrádâhân kullee tuáimeeh-uv tobdeh säämi kielâlaavâ vááijuvlâvt. Távâlâš jurdâččemyehi oro lemin, ete jis sámielâláš máttá suomâkielâ, te ij lah tárbu ornid palvâlus sámielân. Amal návt smiettih meid uási sámmilijn. Västideijei juávhust lijji uáli ennuv sámielâsárnooh, kiäh iä tuubdâ táárbu finniđ palvâlusâid sámielân, teikâ kiäi jurdâččemyehi áášán lii čielgâsávt negatiivlâš. Tágáreh jurdâččemyevih lohtâseh maŋgii vááijuvlii luuhâm- já čäällimtäáidun já udâssaanih hiájus tubdâmân.

Positiivliih feerimeh-uv sámielâlijn palvâlusâin poođij almosân čielgiittâsâst. Maŋgâi västideijei mielâst sámielâliih palvâlusah láá majemui iivij pyerebeht-uv puáránâm ko hiájulum. Ovdiibeln pottii jo almosân párnái sámielâláš peivitipšo já škovlámáttááttâs, moh láá majemui iivij nanodâm sajattuvâs. Meid el. puárásij tarbâšem päikkipalvâlussáid ulmuuh lijji maŋgâin soojijn tuđâviih. Mudoi sosiaal- já tiervâsvuođâpalvâlusâi syergist pottii kijttoseh ovtâskâs pargeid, tego orjâlâškielâláš sosiaalpargee já anarâškielâláš pänitipšo. Staatâ lájádâsâin ulmuuh lijji tuđâvumoseh MELA, AIL já Meccihaldáttâs sámielâlijd palvâlussáid.

Čielgiittâs spejâlist siämmást sehe huolâstuttee ete positiivlijd aašijd sámielâi tiileest já sámmilij jurdâččemuovijn kielâst. Positiivlâš lii vistig tot, ete västideijein 79/80 aneh sámielâ eenikiellân já 70/80 kevttih sámielâ jyehi peeivi. Positiivlâžžân puáhtá anneeđ meid tom, ete eenâbloho, 54/80 ana vuoigâdvuođâ sámielâlijd palvâlussáid tergâdin. Nube tááhust ucceeb ko peeli västideijein tobdá säämi kielâlaavâ pyereest teikâ tuđâttetteht. Västideijei kielâvaljim jieččân párnáiguin rávká koččâmušâid. Positiivlâš lii, ete kyehti kuálmádâs västideijein, kiäin láá párnááh, mainâsteh, ete sárnuh párnáidis sámielâ. Nube tááhust huolâstuttee lii, ete kuálmádâs sárnuh tuše suomâkielâ. Masa peeli tain, kiäh sárnuh párnáidis

sämikielâ, sárnuh meid suomâkielâ. Raapoort vyelilovvoost 4.4 suogârdâlloo, mane meid taat puáhtá leđe sämikielâi tááláá tiileest huolâstuttee.

Čielgiittâs sämikielâlijn palvâlusâin sämikuávlust čáittá eres lasseen čuávuváid konkreetlijd táárbuid sämmilij kielâlij vuoigâdвуođâi nanodem várás:

- Säämi kielâlaahân lohtâseijee pehtilub tiedettem eromâšávt kielâlaavâ pirrádâhân kullee lájádâsâi pargei já virgeomâhái kooskâst: sämikuávlust ij uážuččii leđe oovtâgin kieldâ teikâ staatâ pargee, kote ij tuubdâ säämi kielâlaavâ vuáđuprinsiipijd. Eromâšávt kolgâččij tiáduttiđ sämikielâlijd palvâlusâid olmoošvuoigâdвуotân já tahhen, mii naanood sämikielâid. Sämikielâlij njebžilis suomâkielâ táidu ij keeppid vuoigâdвуođâ sämikielân. Nubben kalga tiáduttiđ jo orroo säämi kielâlaavâ ceehi, mon miel palvâlus uárnejeijee ovdâsvástádâsâst lii faallâđ sämikielâlii palvâlus já toohâđ tom tiáttun. Tot, ete ij sierâ vattuu sämikielâlâš palvâlus, ij lah suijâ leđe palvâlhánnáá sämikielân. Lájádâsah já virgeomâhááh kalgeh ovdediđ vuovijd, moiguin tahhojeh sämikielâliih palvâlusah uáinojeijen já normaalin, puoh kevttei finnimnáál.
- Meid sämmilijd kalga čuosâttuđ kielâlaahân kyeskee čuovviittâs. Kuhháá ucceeblovosajattuvâst já suddâluttemtoomâi vyelni orroo sämmilijd kalga viestâdiđ staatâ peht čielgâšávt, ete sist lii vuoigâdвуotâ jieijâs kielâi kevttimân, peerusthánnáá eenâblovokielâ tááidust já siämmáánáál peerusthánnáá sämikielâ kirjâlii tááidust. Tarbâšuvvojeh konkreetliih toimâravvuuh tast, moos lii vuoigâdвуotâ, já maht puáhtá väidiđ, jis vuoigâdвуođah iä olášuu.
- Tuángis já epikeevâtlíi tulkkâvuáhâduv sajan kalga ovdediđ pargei sämikielâ tááidu. Sämikielâ oppâm pargoäâigi kalga lasettiđ ja pehtilittiđ. Táálááh ruođah, maid staatâ stivree sämikuávlust kieldâid el. pargei kielâškovliimân, pijssájah ihásávt suulân kyevti ulmuu oles ive oppâmân. Neelji kieldâ já kuulmâ sämikielâ oohânrekinistum táárbuh láá ton hááran maangâkiárdâsiih.
- Jo orroo sämikielâlii pargovyeimi rekrytistem kalga pehtilittiđ. Ohtâ konkreetlâš toimâ toos kulij lii olmâ kielâlase máksim toid, kiáh kevttih pargostis sämikielâ. Táálááš kieldâi máksim kielâlase lii vuálá 20 eurod mánuppaajeest. Taat ij lah mahten kuáhtulâš, tastko maangâin pargoin pargeeh, kiáh pargeh sämikielân, kárttih porgâđ ennuv paijeelmiärálii pargo om. sämikielâlii materiaal vânvuođâ tiet.
- Säämi kielâlaavâ kalga mutteđ nuuvt, ete tot kenigit eenâb ko tääl já kieldâid teikâ lájádâssâid kalgeh šoddâđ čielgâ čuávumušah, jis laahâ ij olášuttuu. Ain eenâb pargosoojijn sämikielâ táidu kolgâččij leđe vátámâš, ij tuše äšši, mii annoo hiáttun.

Aalgtõs

Vuõiggâdvuõttministeria čõõđti õõutsââ'jest Oulu universitee'tt Giellagas-instituuttin ķeâđđâ da ķeâssa 2016 čiolgtõõzz sää'mķiõllsain kääzzkõõzzin sâ'mmlai dommvuu'dest. Miârktõssân leäi tu'tķķeed sää'm ķiõll-lää'jj teâuddjummuž meerlai vuei'nnemkuu'lmest. Va'stteeišallaš, kuuitâg jîännai vaiddsab Sprâkbarometern-čiolgtõõzz ââ'blķest lij Lää'ddjânnmest tu'tķķuum ķiõll'lai vuõiggâdvuõđi teâuddjummuž koo'ddi ruõcc- le'be lää'ddķiõllsai ķiõllminoriteetti kõõskâst. Sprâkbarometern čõõđteš vuõssmõs vuâra ee'jjest 2004 da tõn mâŋŋa mue'dd ee'jj kõõskin. Samai lij mõõnnmen Sprâkbarometern 2016 -čiolgtõs. Sää'mķiõllsai kâ'ddnee'ķķi ķiõččlâsttmõõžžid tu'tķķees tā'st ââ'blķest ââ'n vuõssmõs vuâra.

Čiolgtõõzz täâvtõssân leäi puu't'ted teâđ sää'm ķiõll-lää'jj teâuddjummšest vuõsstuejjan vaalpooddi mie'ldd u'vddee halltõõzz čiolgtõõzz ķiõll-lää'jj teâuddjummšest (ķiõllčiolgtõs) diõtt da nu'bbtuejjan jee'res miârktõõzzid, digu vue'rddemnulla âârri sää'm ķiõll-lää'jj oodummuš diõtt. Ķiõllčiolgtõs ķiõtt'tâall ķiõll-lää'jjseâttmõõžž suâvvttem da ķiõll'lai vuõiggâdvuõđi teâuddjummuž Lää'ddjânnam jee'res ķiõlljoouki kõõskâst. Tån mõõnee'st sää'mķiõllsai vue'jj lij ķiõtt'tõllum ķiõllčiolgtõõzzâst pââđnallšee'm vue'll-lââggast eežža takai täâ'zzest om. sää'mtii'ğgi cealkkmuužži vuâđald. Ââ'nnemnulla lij leâmmaž še tu'tķķummuš ķiõll-lää'jj teâuddjummšest ee'jji 2004 da 2006 kõõskâst (Nâkkälâjârvi 2007), ko'st vue'jj ta'rķstõõlât ve'rğģnee'ķķi da organisaatioi vuei'nnemkuu'lmest. Ķiõllčiolgtõõzzâst 2017 sää'mķiõllsai vue'jj lij plaanuum ķiõtt'tõõllâmnalla ääi'jbu mäâŋgpeällsjobun da čiŋŋlubun jee'res vue'll-lââggin paaldi lää'dd- da ruõccķiõllsaivui'm.

Tâ'st rapoortâst čuâ'jtõõlât sää'mķiõllsaid kääzzkõõzzid kuõskki čiolgtõõzz pohttmõõžžid da analysâ'sttet tõid sää'mķiõli ânn'jõžvue'jj kontee'kstest. Rapoort lij ķee'rjtam FT tu'tķķeei Annika Pasanen, kââ'tt hâaidai še čiolgtõõzz mainstâ'ttemvuâssõõzz. Rapoort vuõssmõõzzâst lââggast ķiõččât čiolgtõõzz tuâggažtuejeejid, digu sâ'mmlai ķiõllâârmõõžžid da sää'm ķiõll-lää'jj, seâmma gu čiolgtõstuej vue'lğģemaalgid da rä'tķķummšid. Nuu'bbest lââggast čuâ'jtõõlât čiolgtõõzz pohttmõõžž ää'ljee'l va'stteeji tuâggažteâđin ķiõll'lai vuõiggâdvuõđi teâuddjummuša jee'res tuâjvvu'din da kääzzkõõzzi ooudâsviikkâmtaarbid. Kuâlmad lââggast lij õ'hhteķeâssmõš sää'm ķiõll-lää'jj teâuddjummšest čiolgtõõzz vuâđ mie'ldd. Neelljad lââggast ta'rķstõõlât čiolgtõõzz suei'mkrâ'sttmid sâ'mmlai ķiõllvuâkka da ķiõllfi'ttjõõžžid õhtneei aa'sšid. Viidad lââkk âânn se'st õ'hhteķeâssmõõžž čiolgtõõzz kõskksâst pohttmõõžžâst da nâârr õ'hhte čiolgtõõzz ou'dde kaggmid kõõččmõõžžid, kook kue'sķķe õllsest valdia tooi'mid da nuu'bb beâ'lnn sää'mõhttsažkââ'dd sii'sķķe vue'jjid.

Looppâst

Lää'ddjânnmest lij ââ'n vuõssmõs vuâra čiolguum sää'm ķiõll-lää'jj teâuddjummuž meerlai vuei'nnemkuu'lmest. Čiolgtõs vuâđđââvv mainstâ'ttemaunnstõ'sse. Te'lfon mie'ldd mainstâ'tteš pukvee'zz kâ'hcclo sâ'mmlai dommvuu'dest jâlstei persoon, koi jie'nnķiõllân lij meer-registeer meerteâđin sää'mķiõll. Va'stteei le'jje 20–80-âkksa, kõskķee'ķķ leäi 59 âkksaž. Aanar beâ'lnn mainstâ'tteš 35 persoon, Uccjoogg beâ'lnn 27, Enontekiõ beâ'lnn 10 da Suâ'djel beâ'lnn kââu'c persoon. Vuâssõõzz mie'rrõtte tõn mie'ldd, mõõn šurr vuâssõs pukin sää'mvuu'd sää'mķiõllsain jâälâst ko'stag

kää'ddest. Aanrest mainstâ'tteš kuuitâg tää'ttee'l šuurab joouk, gu mie'ldd haa'leeš ri'jtteei joouk aanar-da nuõrttsää'm mainsteejid. Aanarsää'mkiõllsa le'jje mainstâ'ttjin 11, nuõrttsää'mkiõllsa seamma 11 da tâ'vvsää'mkiõllsa 58. Pukin kä'hcclo va'steejin peä'l le'jje neezan da peä'l le'jje áummai.

Mainstâ'ttjin čiolgees va'steeji kiõččlâsttmõõžžid da fi'ttjõõžžid sää'mkiõllsai kääzzkõõzzi vuäžžmõõžžâst jeä'rben sosial- ja tiõrvâsvuõttkääzzkõõzzin da nu'bbsâ'ijsânji jee'res kää'dd da valdia tuáimmvuu'din. Čiõlgtõõzz mie'ldd ân'jõž kiõll-lää'kk – le'be pue'rben tõn nää'l raajimõš sää'mvuu'd koo'ddin – ij tieu'd sä'mmlai kiõll'laid vuõiggâdvuõđid. Vuõiggâdvuõđ jâ tiõuddu sosial- da tiõrvâsvuõttkääzzkõõzzin jâ-ka ni jee'res tuájvvuu'din. Šuurid vää'nid vuei'ne om. puärrsihâaid da tiõrvâsvuõttkääzzkõõzzi paai'kin. Päärnaid da nuõrid kuõskki sää'mkiõllsain kääzzkõõzzin pei'vvhâidd da sää'mkiõllsaž škooulmätt'tõs toi'mmje va'steeji mie'ldd miálggâd puârast, le'ša määng kõskksa kääzzkõõzz, digu päärnaivuä'pstempäi'kk, liä vuäžžamnalla pâi lääddas. Koo'ddi kõõsk liä šuur jeä'rdõõzz sää'mkiõllsai kääzzkõõzzi mie'ldd. Positiivlain vue'kk lij Uccjooggâst da hue'nmõs Suäđjlest. Seämmanalla šuur jeä'rdõõzz očndâ'tte jee'res sää'mkiõl kõõskin: aanar- da nuõrttsää'm kiõlin liä pukin kääddlain da riikklain vuu'din vuäžžamnalla hää'rvid, o'dinakailain tuájjlain sõrčči kääzzkõõzz, gu e'pet tâ'vvsää'm kiõl peä'lest vue'kk lij pue'rab. Tât kuâskk kuuitâg ââldmõsân Uccjoogg – jee'res koo'ddin tâ'vvsää'm kiõl statuuzz kääzzkõõzzin lij obbvuõđstes hue'nn.

Va'steeji kiõččlâsttmõõžžin kuâsttai pe'ccloõvvi kartt sää'mvuu'd ve'rğgne'e'kki da kääzzkõõzz puu'ti fi'ttjõõzzin sää'm kiõll-läkka. Tõk sää'mkiõllsa, kook haa'le'če ââ'nned sää'mkiõl õlmsin kääzzkõõzzin, vuei'ne, što teäđ sää'mkiõllsain kääzzkõõzzin liä vuäžžamnalla hue'neld. Vasttõs sää'mkiõllsa kääzzkõõzz vuäžžmest kuâđđai samai täujja sää'mkiõllsa a'rddjid, hâ't i sää'm kiõll-lää'kk õõlgtat nutt-i ve'rğgne'e'kki jiõččaltteejes da aktiivlažvuõđ. Mä'htt jee'res še ää'sš kuõskkjin čiolgtõõzzin lij puättam õlmsa, sää'm kiõll-lää'jj toobdât vää'neld nu'tt kääddlai gu lää'jj kruu'ğge kuull'ji toimjeeji jooukâst. Takai fi'ttjõs kuâsttai áarram, što jõs sää'mkiõllsaž silttad mainsted lääddas, kääzzkõõzz i'llak tarbb jä'rjsted sää'mkiõlin. Nääi't tuõđi smeätt še bie'kk sä'mmlain. Va'steeji jooukâst le'jje miálggad jiännai sää'm-mainsteei, kook jâ âânn taarb vuäžžad kääzzkõõzzid sää'mkiõlin, le'be šiõhtlõ'tte äšša čiolgas negatiive'ld. Näkam fi'ttjõõzz õhtne täujja vännai lookkâm-da kee'rjtemsilttõ'sse da oodâs-sannõõzz hue'nes tobddmõ'sše.

Positiivla kiõččlâsttmõõžž sää'mkiõllsain kääzzkõõzzin še puõ'tte čiolgtõõžžâst õlmsa. Määngai va'steeji miõlâst sää'mkiõllsa kääzzkõõzz liä mââimõs ee'jjin pue'rben puarrnam gu huânn'nam. Ooudâst puõđi ju'n õlmsa päärnai sää'mkiõllsaž pei'vvhâidd da škooulmätt'tõs, kook liä mââimõs ee'jjin nâânääm staattuuzzes. Še om. puärrsi taarbsem dommkääzzkõõzzid le'jješ määngain paai'kin toodva. Muđoi sosial- da tiõrvâsvuõttkääzzkõõzzi vuu'dest puõ'tte keei't o'dinakai tuájjlaid, digu tâ'vvsää'mkiõllsaž sosialtuájjlaž da aanarsää'mkiõllsaž pää'nnhoidjeei. Valdia stroittlin toodvab le'jješ MELA, KELA da Meä'cchalltõõzz sää'mkiõllsaid kääzzkõõzzid.

Čiõlgtõs suei'mkrâstt seämmanalla nu'tt pe'ccloõvvid di gu positiivlaid aa'sšid sää'mkiõli vue'jjest da sä'mmlai kiõllfi'ttjõõzzin. Positiivla lij vuõššân tõt, što va'steejin 79/80 âânn sää'mkiõl jie'nnkiõllân da 70/80 â'ne da mainste sää'mkiõl juõ'kkpeei'v. Positiivli'žžen vuäitt ââ'nned še tõn, što jeä'nbõsjoukk, 54/80 âânn vuõiggâdvuõđ sää'mkiõllsaid kääzzkõõzzid tää'rkes äššan. Nuu'bb beä'lnn e'pet vuâlla peä'l va'steejin tábdd sää'm kiõll-lää'jj puârast le'be miálggâd puârast. Va'steejin kiõl va'lljummuž jijjâs päärnain põhtt kõõččmõõžžid. Positiivla ä'sš lij, što kue'htt kuälmad

vuä'ss va'stteejin, koin liä päärna, särnn mainstem jiijjäs päärnaid sää'mkiöl. Nuu'bb beä'lnn lij pe'cclöövvi ä'sš, što kuälmad vuä'ss maainast päi läädas. Älddsin peä'l tōin, kook mainste jiijjäs päärnaid säämas, mainste še läädas. Rapoort vue'll-lääggast 4.4 tu'mmjet, mõõn diött še tät vuäitt sää'mkiöli änn'jōžpooddäst lee'd pe'cclöövvi ä'sš.

Čiölgtoš sää'mkiöllsain kääzzkōzzin sää'mvuu'dest suei'mkrâstt jeä'rbi mie'ldd puō'tti konkreettlaid taarbid sä'mmlai kiöll'lai vuōiggâdvuōdi nââneem diött:

- Sää'm kiöll-läka õhtteei viōkkšab teädtummuš jeä'rben kiöll-lää'jj kruu'gše kuull'ji stroitte'l tuäjilai da ve'rğgneē'kki kōōskâst: sää'mvuu'dest ij vuäžžči ni voo'ps lee'd kää'dd da valdia tuäjila, kää'tt ij toobd sää'm kiöll-lää'jj vuei'vvää'bl'kid. Jeä'rben puä'dči teä'ddeed sää'mkiöllsaid kääzzkōōzzid ooumažvuōiggâdvuōttân da sää'mkiöli nânsmummuž tuejjeen. Sää'mkiöllsa sooji lää'ddkiöl silttōs ij kie'pped vuōiggâdvuōđ sää'mkiö'lle. Nu'bbtuejjân lij teä'ddeed ju'n äârri sää'm kiöll-lää'jj peett, koon mie'ldd kääzzkōōzz jâ'rjsteei vasttōōzzâst lij pu'htted sää'mkiöllsa kääzzkōōzz da tuejjeed tōt tie'ttmen. Tōt, što sää'mkiöllsa kääzzkōōzz jeät jeä'rben raauk, ij leäku mäinn lee'd kääzzkâ'sttkani sää'mkiölin. Stroittli da ve'rğgneē'kki puätt oudâs viikkâd kuânstid, koin sää'mkiöllsa kääzzkōōzz tuejjeet kuästjeejen da no'rmaalân, puki õõ'nnji vuäll'jen.
- Še sä'mmlaid älgg u'vdded kiöll-lää'jj kuōskki čuōvtōōzz. Kuu'kk ääi'j minoritettstattuuzâst da šiōttlōōvvâmtuâimi vuälžen jie'lljid sä'mmlaid älgg pu'htted õlmmsa valdia kruuggâst čiołggsânji, što see'st lij vuōiggâdvuōtt jiijjäs kiöli äännmō'sše, soorčkani jeä'nboškiöl silttōōzzâst da seämma soorčkani sää'mkiöl keerjlâst silttōōzzâst. Taarbšet konkreettlaid tuâimmjemvuä'ppsid tō'st, koozz lij vuōiggâdvuōtt, da mä'htt vuäitt läittad, jōs vuōiggâdvuōđ jiä tiōuddu.
- Tuä'ngg da pann-nää'llsa tulkkvue'jj sâja älgg oudâs viikkâd tuäjilai sää'mkiöl silttōōzz. Sää'mkiöli mätt'tōōttmōōžž tuäjjäi'ji poodd älgg läâ'zzted da pue'reed. Änn'jōōžž vâar, koid valdia jââdad sää'mvuu'd koo'ddid om. tuäjilai kiöllškooultō'sse, ri'jtje piirie'jji nu'tt kuei't persoon obbeksi'žže mätt'tōōttmō'sše. Neellj kää'dd da koolm sää'mkiöl õ'hte la'skkuum taarb liä täazz kiōčče'e'l määngkeârddsa.
- Ju'n äârri sää'mkiöllsa tuäjviōgg rekrytâ'stem älgg pue'reed. Őht konkreettlaž tuâimm tän ärra lij kudd kiöll-lää'zz mähssmōš sää'mkiöl õõ'njid tuäjast. Änn'jōž koo'ddi mä'hssem kiöll-lää'ss lij vuälla 20 eu'rred mäân-pââ'jest. Tät ij leäku ni voo'ps nääi't mäâžna da šiōgg, gu määngin tuäjjin sää'mkiölin tuäjast äârri jou'dde tuejjeed jîännai päi'lmeârssa tuej ouddm. sää'mkiöllsa materiaal vää'n diött.
- Sää'm kiöll-lää'jj älgg mu'tted änn'jōōžž õōlgteejen da tōn teäuddječkani kue'dđmest õōlgči seu'rrijed koo'ddid le'be stroittla čiołgas seu'rrijummuž. Änn'jōžpoodd määngain tuäjjäi'kin sää'mkiöl silttōōzz puä'dči lee'd õōlgtošsân, ij päi ouddōssân kiōččâmnalla äârri ä'sšen.

LIITE: HAASTATTELUKYSYMYKSET

A) Tausta

(Kolmea ensimmäistä kysymystä ei kysytä, koska ilmenevät väestötiedoista.)

1. Vastaajan sukupuoli on: nainen / mies

2. Syntymävuosi: _____

3. Asuinkunta: Utsjoki / Inari / Sodankylä / Enontekiö

4. Mitä kieltä tai mitä kieliä pidät äidinkielenäsi?

pohjoissaame / inarinsaame / koltansaame / suomi / muu, mikä? _____

5. Miten olet oppinut saamen kielen?

lapsuudenkodissa / päivähoitossa / koulussa / aikuisena / en ole koskaan oppinut saamea aktiivisesti

6. Onko saamen kieli sinulle nykyisessä elämässäsi päivittäinen kommunikaatiokieli?

on / ei

7. Jos sinulla on lapsia, mitä kieltä tai kieliä puhut heille?

suomi / pohjoissaame / inarinsaame / koltansaame / muu, mikä? _____

8. Korkein saatu koulutus:

peruskoulu / ylioppilastutkinto / ammattitutkinto / ammattikorkeakoulututkinto / alempi korkeakoulututkinto / ylempi korkeakoulututkinto / jatkotutkinto / oman ammatin oppiminen käytännössä / jokin muu

B) Kielelliset oikeudet

1. Kuinka hyvin tunnet kielelliset oikeutesi ja saamen kielilain?

erittäin hyvin / melko hyvin / melko huonosti / en ollenkaan

2. Kuinka tärkeitä kielelliset oikeutesi ovat sinulle?

hyvin tärkeitä / melko tärkeitä / ei kovin tärkeitä / ei lainkaan tärkeitä

3. Pyritkö saamaan julkisia palveluita saamen kielellä?

kyllä, aina / kyllä, yleensä / vaihtelee / harvoin / en koskaan

C) Julkisten palveluiden saaminen saamen kielellä

1. Miten paljon yleisesti ottaen on mielestäsi saatavilla palveluita puhumallasi saamen kielellä?
hyvin / tyydyttävästi / huonosti / ei lainkaan

2. Mihin suuntaan saamenkielisten palveluiden saaminen on kehittynyt viime aikoina?
parempaan / pysynyt ennallaan / huonompaan / en osaa sanoa

3. Toimivatko seuraavat kunnalliset terveys- ja sosiaalipalvelut mielestäsi puhumallasi saamen kielellä:

Ala	Onko sinulla tai perheelläsi kokemusta asioinnista? kyllä / ei	Toimiiko palvelu puhumallasi saamen kielellä? hyvin / osittain / ei ollenkaan
Kunnalliset terveyspalvelut:		
Terveyskeskuslääkäri		
Äitiys- ja lastenneuvola		
Erikoissairaanhoido		
Hammashoito		
Mielenterveyshoito		
Muut, mitkä?		
Kunnalliset sosiaalipalvelut:		
Päivähoito		
Vanhustenhoito		
Kotipalvelut		
Vammaispalvelut		
Lastenvalvoja ja -suojelu		
Muut, mitkä?		

4. Toimivatko mielestäsi muut kunnalliset palvelut puhumallasi saamen kielellä? (mm. sivistystoimi, tekninen toimi, hallintotoimi)
hyvin / osittain / ei ollenkaan / en osaa sanoa, ei kokemusta

5. Toimivatko mielestäsi valtiolliset palvelut ja viranomaiset puhumallasi saamen kielellä? (mm. HäKe, KELA, MELA, poliisi, oikeuslaitos, Maistraatti)
hyvin / osittain / ei ollenkaan / en osaa sanoa, ei kokemusta

D) Saamenkielisen palvelun kehittämistarpeet

1. Millä alalla tai missä viranomaisyhteyksissä olet saanut useimmin tai parhaiten saamenkielistä palvelua? Mainitse 1–3. _____

2. Millä alalla tai missä viranomaisyhteyksissä saamenkielisen palvelun lisääminen olisi sinusta tärkeintä? Mainitse 1–3. _____

3. Jos saamen kieltä voisi käyttää nykyistä laajemmin kunnan ja valtion sähköisessä asiointissa (nettilomakkeet yms.), käyttäisitkö saamenkielistä palvelua?
kyllä / ei / en osaa sanoa

4. Millaisiin toimiin kunnan tai valtion pitäisi mielestäsi ryhtyä, jotta saamenkieliset palvelut voitaisiin tulevaisuudessa toteuttaa nykyistä paremmin? _____

ISSN 1798-7067
ISBN 978-952-259-530-0 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.oikeusministerio.fi